

DET KONGELIGE
UTENRIKSDEPARTEMENT

St.meld. nr. 42

(2008–2009)

Eksport av forsvarsmateriell fra Norge
i 2008, eksportkontroll og internasjonalt
ikke-spredningssamarbeid

DET KONGELIGE
UTENRIKSDEPARTEMENT

St.meld. nr. 42

(2008–2009)

Eksport av forsvarsmateriell fra Norge
i 2008, eksportkontroll og internasjonalt
ikke-spredningssamarbeid

Innhold

1	Innledning og sammendrag	7	9	Ekspor ten av forsvarsmateriell i 2008.	33
2	Utenriksdepartementets arbeid for økt åpenhet	11	9.1	Utvikling i eksporten av forsvarsmateriell, tjenester og reparasjoner	34
3	Det politiske rammeverket for eksportkontrollen	12	9.2	Ekspor ten av kategori-A materiell fordelt på grupper av land	35
4	Ekspor tkontrollregelverket.	14	9.3	Ekspor ten av kategori-B materiell fordelt på grupper av land	35
4.1	Ekspor tkontrollloven.	14	9.4	Ekspor t av forsvarsmateriell fordelt på land	36
4.2	Forskrift til gjennomføring av eksportkontrollen.	15	9.5	Ekspor t fordelt på vareposisjonene i liste I	40
4.3	Utenriksdepartementets retningslinjer.	16	9.6	Ekspor t av forsvarsmateriell fordelt på land og varegrupper i liste I	40
4.4	Oversikt over FN-sanksjoner, EU-tiltak og terrorismetiltak som inneholder våpenembargoer	18	9.7	Tjenester for utenlandske oppdragsgivere	50
4.5	FNs sikkerhetsråds vedtak om sanksjoner mot Iran	18	9.8	Reparasjoner for utenlandske oppdragsgiver	52
4.6	FNs sikkerhetsråds vedtak om sanksjoner mot Nord-Korea	19	9.9	Utførsel av håndvåpen og deler til disse	53
4.7	EUs felles holdning om våpeneksport.	19	9.10	Forsvarets utførsler	54
5	Multilateralt samarbeid om eksportkontroll og ikke-spredning	20	9.11	Avslag på søknader om eksport av forsvarsmateriell i 2008	55
5.1	De multilaterale eksportkontrollregimene	21	9.12	Overføring av produksjonsrettigheter og formidling	56
5.2	Andre spredningstiltak	23	9.13	Oversikt over utførsel av sivile varer til militær bruk i mottakerlandet	56
5.3	Tiltak for kontroll med konvensjonelle våpenoverføringer	24	9.14	Oversikt over utførsel av beskyttelsesutstyr for bruk i humanitær minerydding	57
6	Det nasjonale eksportkontrollapparatet.	26	9.15	Oversikt over bedrifter som har rapportert om eksport i 2008.	58
7	Utenriksdepartementets lisensieringsoppgaver.	27	Vedlegg		
7.1	Ekspor tkontroll av forsvarsmateriell.	28	1	Lov 18. desember 1987 nr. 93 om kontroll med eksport av strategiske varer, tjenester og teknologi m.v.	60
7.2	Ekspor tkontroll av flerbruksvarer	30	2	Utenriksdepartementets forskrifter av 10. januar 1989 til gjennomføring av utførselsreguleringen for strategiske varer, tjenester og teknologi, med senere endringer	62
8	Norsk forsvarsindustri og internasjonalt samarbeid.	32			

3	Retningslinjer av 28. februar 1992 for Utenriksdepartementets behandling av søknader om eksport av våpen, militært materiell, samt teknologi og tjenester for militære formål	65
4	Liste i: våpen, ammunisjon, annet militært materiell og tilhørende teknologi	71
5	Oversikt over medlemskap i de multilaterale eksportkontrollregimene 2008	73

Forklaring på forkortelser

AG	Australia Group	Australia-gruppa (multilateralt eksportkontroll-samarbeid for kjemiske/biologiske våpen)
BTWC	Biological and Toxic Weapons Convention	Konvensjonen mot biologiske våpen
CWC	Chemical Weapons Convention	Kjemivåpenkonvensjonen
ECOWAS	Economic Community of West African States	Det økonomiske fellesskapet av vestafrikanske stater
FFI		Forsvarets forskingsinstitutt
IAEA	International Atomic Energy Agency	Det internasjonale atomenergibyrådet
IFE		Institutt for energiteknikk
MTCR	Missile Technology Control Regime	Regimet for eksportkontroll av missilteknologi
NSG	Nuclear Suppliers Group	Gruppen av leverandørland for eksportkontroll av kjernefysisk materiale og relevante flerbruksvarer
NPT	Non-Proliferation Treaty	Ikke-spredningsavtalen for kjernefysiske våpen
OSCE	Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE)	Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa
PSI	Proliferation Security Initiative	Initiativ for spredningssikkerhet
PST		Politiets sikkerhetstjeneste
TAD		Toll- og avgiftsdirektoratet
WA	The Wassenaar Arrangement	Wassenaar-samarbeidet (multilateralt eksportkontroll-samarbeid for konvensjonelle våpen og flerbruksvarer)

DET KONGELIGE
UTENRIKSDEPARTEMENT

St.meld. nr. 42

(2008–2009)

Eksport av forsvarsmateriell fra Norge i 2008, eksportkontroll og internasjonalt ikke-spredningssamarbeid

*Tilråding fra Utenriksdepartementet av 5. juni 2009,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Stoltenberg II)*

1 Innledning og sammendrag

For fjortende gang legger Regjeringen med dette frem en Stortingsmelding om norsk eksportkontroll for våpen, ammunisjon og annet militært materiell¹ og flerbruksvarer². Meldingen gir innsyn i omfanget av eksporten i 2008 av forsvarsmateriell som beskrevet på Utenriksdepartementets liste I³, samt for eksport av tjenester og teknologi knyttet til disse varene. Det gis også informasjon om eksporten av flerbruksvarer for militær bruk.

Ved behandlingen av de tre siste stortingsmeldingene har innstillingen fra Utenrikskomiteen vært enstemmig. Stortingets behandling av St.meld. nr. 19 (2005–2006), St.meld. nr. 33 (2006–2007) og St.meld. nr. 29 (2007–2008) har vist bred tverrpolitisk enighet både om Utenriksdepartementets praktisering av eksportkontrollregelver-

ket og graden av innsynet som gis om eksporten av forsvarsmateriell.

Regjeringen har de siste årene tatt en rekke skritt for å sikre størst mulig innsyn i utførelsen av forsvarsmateriell fra Norge. Det er Regjeringens mål å bidra til størst mulig åpenhet om eksporten av forsvarsmateriell. I fjorårets melding ble det for første gang lagt frem informasjon om eksport av sivile varer til militære sluttbrukere, samt om utførsel av beskyttelsesutstyr for bruk av humanitære organisasjoner i forbindelse med minerydding. Meldingen som nå legges frem følger i hovedsak samme format som fjorårets melding. Det gis informasjon om hva slags militære varer som er utført til hvilke land, verdien av eksporten fordelt på land og regioner, samt om forsvarsmyndighetenes utførsel av eget materiell. Det gis videre informasjon om utførsel av håndvåpen fra Norge, formidling av forsvarsmateriell mellom tredjeland og om overføring av produksjonsrettigheter av forsvarsmateriell til utlandet. I tillegg gis det informasjon om avslag på lisenssøknader begrunnet i EUs kriterier for våpeneksport. For å bidra til enda større åpenhet er det i årets melding gitt ytterligere detal-

¹ Heretter forsvarsmateriell

² Flerbruksvarer har i utgangspunktet sivile bruksområder, men kan i tillegg ha viktige militære anvendelser.

³ Varene på Liste I omfatter forsvarsmateriell. Utenriksdepartementets liste I (vedlegg 1) beskriver dette materialet og tilhørende teknologi. Oversiktene i meldingens kapittel ni omfatter bare verdien av utførte varer og tilhørende teknologi beskrevet på liste I, samt tjenester knyttet til disse varene.

jer om hvilke varer som er eksportert og om lisens-søknader som ble avslått, samt om utførelsen av sivile varer til militære sluttbrukere. Regjeringen vil fortsatt løpende vurdere muligheter for å gi ytterligere innsyn i eksporten av forsvarsmateriell.

Ved fremleggelsen av de siste to års stortingsmeldinger inviterte Regjeringen presse og organisasjoner til et møte for å presentere innholdet i meldingen. Initiativet ble tatt godt imot og det tas sikte på å gjenta dette også fremover.

Norge arbeider samtidig innenfor en rekke internasjonale fora for at andre land også skal utvise åpenhet. Større åpenhet vil drive frem større ansvarlighet når det gjelder våpenleveranser. Dette arbeidet vil Regjeringen aktivt videreføre.

Regjeringen vil fremover også videreføre praksisen med å konsultere og informere Stortinget om saker av særlig omfang og viktighet. Det er etablert forutsigbare retningslinjer for Utenriksdepartementets praktisering av regelverket. De årlige stortingsmeldingene som er fremlagt siden 1996 har redegjort for denne praktiseringen, og gitt betydelig åpenhet om omfanget av eksporten.

Utenriksdepartementets Liste I omfatter både A- og B-materiell. A-materiell er våpen og ammunisjon, samt annet militært materiell som i vesentlig grad vil kunne påvirke de militære styrkeforholdene utover nærområdet. B-materiell er andre varer som er spesielt utviklet eller modifisert for militære formål.

Den samlede verdien av eksporten i 2008 var om lag 4,2 milliarder kroner. Av dette utgjorde salg ca. 3,9 milliarder. Tjenester, reparasjoner for utenlandske eiere og overføring av produksjonsrettigheter utgjorde ca. 272 millioner kroner. Eksporten av A-materiell økte med omlag 485 millioner kroner, mens eksporten av B-materiell økte med ca. 208 millioner kroner. Samtidig var det en tilbakegang på nær 40 % i verdien av tjenester og reparasjoner for utenlandske eiere.

Sammenlignet med 2007 var det i 2008 en økning i den totale eksportverdien av A-materiell med omlag 24 %, og eksporten av B-materiell økte med ca. 18 %.

I 2008 gikk 92 % av eksporten av A-materiell og 77 % av eksporten av B-materiell til NATO-landene, Sverige og Finland.

Svingningene i eksporten av forsvarsmateriell fra et år til et annet skyldes bl.a. tidspunktet for når enkeltleveranser finner sted. Slike svingninger vil oppstå fra år til år.

Norge praktiserer et strengt eksportkontrollregelverk. Hovedmottakerne av norsk forsvarsmateriell er derfor medlemsland i NATO, de nordiske landene og andre nærstående land.

I meldingen blir det videre redegjort for norsk politikk når det gjelder den strategiske eksportkontrollen, praktiseringen av regelverket, lisensieringsarbeidet og samarbeidet med andre etater for å sikre gjennomføring av en mest mulig effektiv kontroll. Den strategiske eksportkontrollen omfatter forsvarsmateriell, samt sivile varer (flerbruksvarer) som også kan ha viktige militære anvendelser. Kontrollen med eksporten av forsvarsmateriell skal sikre at leveranser av konvensjonelle våpen og militært materiell skjer i tråd med norsk sikkerhetspolitikk. Eksportkontrollen av flerbruksvarer⁴ tar sikte på å hindre spredning av masseødeleggesvåpen eller destabiliserende våpenleveranser, og er utelukkende basert på kontrolltiltak som er samordnet innenfor rammen av internasjonalt samarbeid.

Meldingen gir en grundig omtale av det internasjonale eksportkontroll-samarbeidet som er etablert, og som danner rammeverk for medlemslandenes nasjonale gjennomføring av den strategiske eksportkontrollen.

Utenriksdepartementet er ved kongelig resolusjon gitt myndighet til å administrere eksportkontrollloven og utarbeide forskrifter og retningslinjer for å sikre en effektiv gjennomføring av kontrollen. Departementet er også lisensieringsmyndighet.

Regelverket og praksisen for kontrollen med forsvarsmateriell baserer seg på en regjeringserklæring og et stortingsvedtak av 11. mars 1959. Erklæringen slo fast at «hovedsynspunktet bør være at Norge ikke vil tillate salg av våpen og ammunisjon til områder hvor det er krig eller krig truer, eller til land hvor det er borgerkrig». Stortinget tok «til etterretning den erklæring Statsministeren på vegne av Regjeringen har lagt frem. Stortinget vil sterkt understreke at eksport av våpen og ammunisjon fra Norge bare må skje etter en omhyggelig vurdering av de uten- og innenrikspolitiske forhold i vedkommende område. Denne vurderingen må være avgjørende for om eksport skal finne sted».

I 1997 sluttet et enstemmig Storting seg til en presisering om at «Utenriksdepartementets vurdering av disse forholdene omfatter en vurdering av disse politiske spørsmål, herunder spørsmål knyttet til demokratiske rettigheter og respekt for grunnleggende menneskerettigheter». Selv om hensynet til menneskerettigheter allerede var et sentralt element i vurderingen av søknader om eksport av forsvarsmateriell, besluttet Utenriksdepartementet i 2008 å ta denne presiseringen inn i Retningslinjene⁵.

⁴ Beskrevet på Utenriksdepartementets liste II

Norge eksporterer forsvarsmateriell bare til bruk for myndigheter. Ved eksport til medlemsland i NATO, nordiske land eller til nærstående land som er godkjent som mottakere av forsvarsmateriell fra Norge, kreves dokumentasjon som godtgjør sluttbrukeren før lisens kan innvilges.

Eksporten av forsvarsmateriell mellom NATO-lands forsvarsmyndigheter bygger på en langsiktig utenriks, sikkerhets- og forsvarspolitik, hvor leveranser av materiell mellom partene er forankret i avtaler og mangeårig praksis. Det er således et etablert tillitsforhold om at disse mottakerne ikke videreselger materiell kjøpt fra Norge.

Ved eksport av forsvarsmateriell til land utenfor NATO og den nærstående landgruppen, kreves det dokumentasjon som bekrefter sluttbrukeren, opplyser hvor materiellet skal installeres og brukes, samt forsikrer at materiellet ikke skal vidreselges uten norske myndigheters samtykke. Regjeringen vil videreføre denne politikken.

Når det gis tillatelse til salg av forsvarsmateriell vil spørsmålet om fremtidig vedlikehold, reparasjoner og leveranse av reservedeler inngå i departementets totalvurdering. Hensynet til norske leverandørers troverdighet som handelspartnere er også et forhold som myndighetene må ta i betraktning når det gjelder å gi tillatelse til oppfølgingsleveranser.

De siste årene har det også utviklet seg et nærmere samarbeid i internasjonale fora om bedre kontroll med konvensjonelle våpen, særlig håndvåpen og lette våpen. Dette er en utvikling Regjeringen støtter aktivt.

Utenriksdepartementet arbeider fortløpende med å sikre et tidsmessig og effektivt regelverk. Med virkning fra 1. juli 2005 ble det foretatt endringer i eksportkontrollloven for å reflektere at kontrollen også retter seg mot leveranser som kan være ment for utøvelse av terrorhandlinger. Ved endringen ble det også etablert hjemmel til å utøve kontroll med formidling av visse sensitive flerbruksvarer mellom to fremmede land. I St.meld. nr. 36 (2004–2005), St.meld. nr. 19 (2005–2006), St.meld. nr. 33 (2006–2007) og St.meld. nr. 29 (2007–2008) ble det gjort grundig rede for Utenriksdepartementets arbeid med lov- og forskrifts-endringer.

Et forslag om å hjemle kontroll med transport av forsvarsmateriell og visse flerbruksvarer i eksportkontrollloven ble sendt på departementshøring i april 2009. Målsettingen er å kunne gjennomføre

lovendringen i 2010. Utenriksdepartementet tar deretter sikte på å legge frem forslag til gjennomføring av kontrolltiltak i forskrift.

Utenriksdepartementet har også tatt initiativ til en gjennomgang av regelverket med sikte på å avklare hvordan kontroll med teknologi- og kunnskapsoverføring knyttet til militære kapasiteter kan ivaretas innenfor eksportkontrollregelverket.

Eksport av forsvarsmateriell bygger på et overordnet internasjonalt prinsipp om at slik eksport er gjenstand for nasjonal suverenitet. Dette har utgangspunkt i at våpeneksport er direkte knyttet til det enkelte lands sikkerhets- og utenrikspolitiske interesser. Dette suverenitetsprinsippet er klart nedfelt i FN-pakten. Også Roma-traktaten slår fast at denne handelen ikke er en del av EUs felles politikk, men at beslutninger om eksport av forsvarsmateriell tas på nasjonalt grunnlag. Samtidig har det de siste årene utviklet seg et stadig bredere samarbeid både innenfor EU og andre internasjonale fora også når det gjelder handelen med konvensjonelle våpen. Dette samarbeidet er et viktig bidrag for å hindre ulovlig våpenhandel og spredning av masseødeleggelsesvåpen.

Norge sluttet seg til EUs atferdskodeks for eksport av våpen og militært materiell i 1998. I 2004 inngikk Norge, som eneste ikke-medlem, et nærmere samarbeid med EU innenfor rammen av atferdskodeksen. Kodeksen har i økende grad dannet et internasjonalt rammeverk for prinsippene om leveranser av forsvarsmateriell. I desember 2008 vedtok EUs utenriksministere en felles holdning som bl.a. innebærer at kodeksens kriterier nå er rettslig bindende for EU-landene. Regjeringen har besluttet å reflektere kriteriene i det norske eksportkontrollregelverket.

Norge arbeider aktivt innenfor relevante internasjonale fora for å oppnå enighet om et folkerettslig bindende instrument for merking og sporing av håndvåpen og ammunisjon. På bakgrunn av de humanitære lidelsene bruk av håndvåpen medfører har Regjeringen styrket innsatsen på dette området. I meldingen redegjøres det nærmere for dette arbeidet.

FNs Sikkerhetsråd har vedtatt bindende sanksjoner mot en rekke land. Sanksjonene gjelder i hovedsak forbud mot handel med våpen og militært materiell. FNs sanksjoner mot Nord-Korea og Iran retter seg i tillegg mot disse landenes kjernefysiske program, samt leveringsmidler for masseødeleggelsesvåpen, og omfatter også forbud mot transport, formidling og eksport av konvensjonelle våpensystemer. I tillegg omfatter sanksjonene bestemmelser om finansielle overføringer og frys av formuesgoder. Resolusjonsforpliktelsene gjen-

⁵ Retningslinjer av 28. februar 1992 for Utenriksdepartementets behandling av søknader om eksport av våpen, ammunisjon og annet militært materiell, samt teknologi og tjenester.

nomføres i særskilte norske forskrifter, samt på grunnlag av eksportkontrollregelverket. I kjølvannet av Nord-Koreas missilttester i april 2009 har sanksjonskomiteen for Nord-Korea vedtatt mer omfattende sanksjoner.

Norge gjennomfører relevante vedtak om våpenembargo fattet av FNs Sikkerhetsråd og i OSSE, uavhengig av om de har bindende eller ikke-bindende karakter. I praksis har Norge også sluttet seg til og etterlever EU-vedtak om våpenembargo. Dette er en politikk Regjeringen tar sikte på å videreføre.

Meldingen gir en grundig redegjørelse om de multilaterale eksportkontrollregimene. Innenfor disse regimene er det etablert egne ekspertfora for håndhevelse, kontroll og informasjonsutveksling. Disse aktivitetene er betydelig styrket de senere årene. Tekniske arbeidsgrupper skal sikre at varelistene er oppdaterte og relevante i forhold til den teknologiske utviklingen og spredningstrusselen. Årlige plenums møter fatter vedtak som forutsettes gjennomført i medlemslandenes nasjonale regelverk og praksis. Wassenaar-samarbeidet har vedtatt standarder om felles kriterier for kontroll med bærbare luftvernsystemer (Man Portable Air Defense Systems, MANPADS) og håndvåpen, samt om felles kriterier for kontroll med formidling av våpen mellom tredjeland. I tillegg er det etablert retningslinjer som grunnlag for nasjonal kontroll med særlig sensitive flerbruksvarer og -teknologi.

Norge vil videreføre arbeidet for å styrke Wassenaar-samarbeidets retningslinjer når det gjelder kontrollen med konvensjonelle våpen og relevant høyteknologi. I tillegg vil et norsk initiativ om å styrke åpenheten om internasjonal våpenhandel bli aktivt fulgt opp fremover. Norge vil lede Wassenaars arbeidsgruppe for politiske spørsmål i 2010.

Både EUs kriterier og kontrollstandardene som er vedtatt innenfor Wassenaar-samarbeidet gir rammer for den norske praktiseringen når det gjelder eksportkontroll av forsvarsmateriell. Disse forpliktelsene etterleves gjennom det norske regelverket.

Meldingen redegjør også for Utenriksdepartementets oppgaver og saksbehandling av søknader

om utførelsestillatelse for både forsvarsmateriell og flerbruksvarer, herunder arbeidet med produktklassifisering, sluttbrukerkontroll, informasjonsvirksomhet og samarbeid med eksportørene.

Styrket internasjonalt fokus på spredningstrusler, bl.a. til terrorister, har ledet til økte forventninger til de enkelte lands evner til å gjennomføre effektiv eksportkontroll. Innføring av nye kontrolltiltak, teknologiutvikling, samt tilfanget av informasjon om oppkjøpsaktiviteter stiller betydelige krav til kontroll- og lisensieringsapparatet. Dette gjelder både kompetansen og kapasiteten som er nødvendig for å forebygge brudd på eksportkontrollregelverket og for å sikre en forsvarlig behandling av lisenssøknader. Samtidig er det eksportkontrollapparatets oppgave å behandle lisenssøknader i løpet av en rimelig tid for ikke å hindre norske bedrifters muligheter i konkurranseutsatte markeder.

Som ledd i å sikre gjennomføring av en forsvarlig og effektiv eksportkontroll leder Utenriksdepartementet et tverrinstitusjonelt samarbeid med Politiets sikkerhetstjeneste, Tollvesenet og Forsvaret. Målsetningen er at styrket planlegging, informasjonsutveksling og koordinering av de enkelte instansers aktiviteter skal bidra til å sikre både en effektiv kontroll og en best mulig ressursutnyttelse.

Teknologisk utvikling samt økende kompleksitet og kostnader forbundet med moderne forsvarsmateriell har gjennom de siste årene ført til store endringer i norsk forsvarindustri. Ettersom forsvarsmateriell har blitt stadig dyrere å utvikle har bedriftene i økende grad måttet tilpasse seg ved å inngå samarbeid om utvikling og produksjon av nytt militært materiell, både nasjonalt og internasjonalt. Utviklingen i retning av større globalisering når det gjelder handelen med både forsvarsmateriell og flerbruksvarer vil fortsette å øke, noe som bl.a. vil innebære behov for tilpasninger også når det gjelder eksportkontrollen i fremtiden.

Som ledd i målsettingen om åpenhet omkring internasjonal våpenhandel vil et sammendrag av Stortingsmeldingen bli oversatt til engelsk og lagt ut på departementets hjemmeside (www.eksportkontroll.mfa.no).

2 Utenriksdepartementets arbeid for økt åpenhet

Det er Regjeringens målsetting å bidra til størst mulig åpenhet om utførelsen av norsk forsvarsmateriell, samt om politikken og praktiseringen av regelverket som gjelder for den strategiske eksportkontrollen i Norge. Siden den første meldingen om den strategiske eksportkontrollen ble fremlagt i 1996 har åpenheten om forsvarsmaterielleksporten blitt betydelig styrket.

Som betingelse for utførselstillatelse for forsvarsmateriell blir eksportørene pålagt omfattende rapporteringsforpliktelser. Dette krever godt innarbeidede systemer og rutiner i den enkelte bedrift. Utenriksdepartementet legger stor vekt på å kvalitetssikre materialet slik at informasjonen som gis i den årlige stortingsmeldingen er så korrekt og komplett som mulig.

Regjeringen besluttet allerede i 1995 å utarbeide en egen årlig stortingsmelding om forsvarsmaterielleksporten fra Norge. Bakgrunnen var at handelsstatistikken fra Statistisk sentralbyrå (SSB) ikke reflekterer presis informasjon om denne eksporten. SSBs statistikk bruker en varekategori som bl.a. omfatter sivile våpen (bl.a. jakt- og konkurransevåpen), og som ikke dekker varer som for eksempel militære kommunikasjonssystemer.

Økt innsyn om eksporten vil måtte skje innenfor rammen av de begrensninger som taushetsplikten i eksportkontrollloven setter. I henhold til loven plikter enhver å gi Utenriksdepartementet den bistand som kreves for å kontrollere at bestemmelsene i loven eller forskriftene blir fulgt. Det gjelder alle opplysninger som anses nødvendige for Utenriksdepartementets behandling av søknader om eksportlisens. En slik rett til innhenting av bedriftsfølsom informasjon har sitt motstykke i de strenge taushetsbestemmelsene i loven.

Årets melding følger i hovedsak samme format som St.meld. nr. 29 (2007–2008). Samtidig er det lagt vekt på å beskrive varene som er utført nærmere, bl.a. når det gjelder utførsel av sivile varer til militære brukere.

Informasjonen i meldingen omfatter:

- beskrivelse av varene som er utført, herunder hvordan varene fordeler seg mellom kategori A- og B-materiell
- salg av tjenester og reparasjoner for utenlandske eiere
- avslag på lisenssøknader
- tillatelser til formidling av forsvarsmateriell fra et tredjeland til et annet
- tillatelser til overføring av produksjonsrettigheter
- utførsel av håndvåpen
- relevante utlån av forsvarsmateriell fra forsvarsmyndighetene
- utførsel av sivile varer til militære brukere
- utførsel av beskyttelsesutstyr for humanitær minerydding

For å gjøre informasjonen mest mulig oversiktlig og tydelig benyttes grafiske fremstillinger og forklaringer i form av fotnoter.

Stortingets behandling av meldingene om eksporten i 2005, 2006 og 2007 viste at det er bred tverrpolitisk enighet om viktigheten av åpenhet. Stortinget har i den samme perioden også gitt sin tilslutning til den eksportkontrollpolitikken som utøves både når det gjelder forsvarsmateriell og flerbbruksvarer.

Ved fremleggelsene i 2007 og 2008 av hhv. St.meld. nr. 33 (2006–2007) og St.meld. nr. 29 (2007–2008) inviterte Regjeringen presse og organisasjoner til et møte for å presentere eksportkontrollmeldingens innhold. Dette ble tatt godt imot, og Regjeringen tar sikte på å videreføre dette tiltaket.

Regjeringen vil videreføre praksisen med å konsultere og informere Stortinget om saker av særlig omfang og viktighet. Det er etablert forutsigbare retningslinjer for hvordan Utenriksdepartementet skal praktisere regelverket. De årlige stortingsmeldingene som er fremlagt siden 1996, har redegjort for denne praktiseringen og gitt omfattende innsyn i omfanget av eksporten.

3 Det politiske rammeverket for eksportkontrollen

Den strategiske eksportkontrollen er en integrert del av norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk. I Norge har det i hele etterkrigstiden vært bred politisk konsensus om vilkårene for eksport av forsvarsmateriell. Det politiske grunnlaget er Regjeringens erklæring av 11. mars 1959 og Stortingets vedtak av samme dato, som slår fast at «det skal ved avgjørelsen legges vekt på de utenriks- og innenrikspolitiske vurderinger, og hovedsynspunktet bør være at Norge ikke vil tillate salg av våpen og ammunisjon til områder hvor det er krig eller krig truer, eller til land hvor det er borgerkrig». I vedtak av samme dato tar Stortinget «til etterretning den erklæring Statsministeren på vegne av Regjeringen har lagt frem. Stortinget vil sterkt understreke at eksport av våpen og ammunisjon fra Norge bare må skje etter en nøye vurdering av de uten- og innenrikspolitiske forhold i vedkommende område. Denne vurderingen må være avgjørende for om eksport skal finne sted». Utenriksdepartementets vurdering av disse forholdene omfatter en rekke politiske og tekniske spørsmål, herunder spørsmål knyttet til demokratiske rettigheter og respekt for grunnleggende menneskerettigheter.

Et enstemmig Storting sluttet seg i 1997 til en presisering om at «Utenriksdepartementets vurdering av disse forholdene omfatter en vurdering av en rekke politiske spørsmål, herunder spørsmål knyttet til demokratiske rettigheter og respekt for grunnleggende menneskerettigheter».

Beslutninger om utførsel av våpen, militært materiell og militær teknologi er gjenstand for de enkelte lands suverenitet. Dette er nedfelt i FN-paktens artikkel 51. Roma-traktaten slår også fast at handelen med forsvarsmateriell ikke er en del av EUs felles politikk, men at beslutninger om forsvarsmaterielleksport tas på nasjonalt grunnlag. Samtidig har det over tid vokst frem et internasjonalt politisk samarbeid også på dette området. Dette samarbeidet har vært drevet frem av ønsket om større internasjonal ansvarlighet når det gjelder beslutninger om våpenleveranser. Norge legger betydelig vekt på å gjennomføre internasjonale standarder og ansvarlighet i det nasjonale eksportkontrollregelverket.

I tillegg til 1959-vedtaket og presiseringen fra 1997, har Norge sluttet seg til politiske retningslinjer som er etablert i relevante internasjonale fora, og som derved legger føringer for vurderingen av søknader om eksport av forsvarsmateriell fra Norge.

Wassenaar-samarbeidet (WA) er det eneste multilaterale eksportkontroll-samarbeid som gjelder konvensjonelle våpen, militært materiell og relevant høyteknologi. Det politiske hovedprinsippet er at de 40 medlemslandene gjennom nasjonal praktisering skal bidra til større regional og internasjonal sikkerhet og stabilitet ved å fremme større åpenhet og ansvarlighet ved leveranser av konvensjonelle våpen og sensitiv høyteknologi, herunder hindre destabiliserende akkumulering av militær slagkraft. WA er også innrettet for å hindre terroristers og terrorgruppers tilgang til konvensjonelle våpen og sensitiv høyteknologi.

Som en utdypning av de politiske retningslinjene for Utenriksdepartementets vurdering av søknader om eksport av forsvarsmateriell fra Norge, er åtte EU-kriterier som inngår i en felles holdning vedtatt av EUs utenriksministere i desember 2008, reflektert i et nytt vedlegg A¹. Kriteriene har som hovedformål å hindre at eksportlisens gis dersom tillatelsen er uforenlig med internasjonale ikke-spredningsforpliktelser, når det er en klar risiko for at den planlagte eksporten kan bli brukt til intern undertrykking, dersom en eksport vil kunne fremprovosere eller forlenge væpnede konflikter eller forverre eksisterende spenninger, eller når det foreligger en klar risiko for at mottakeren vil bruke materialet aggressivt mot en annen stat eller for å tvinge gjennom territorialkrav med makt. Videre skal det tas hensyn til hvilken virkning den påtenkte eksporten kan ha på egne, på vennligsinnede og allierte lands forsvars- og sikkerhetsinteresser, herunder risikoen for at utstyret kan bli brukt mot egne styrker eller mot styrkene til vennligsinnede og allierte land, kjøperlandets adferd overfor det internasjonale samfunn og særlig med

¹ Retningslinjer av 28.februar 1992 for Utenriksdepartementets behandling av søknader om eksport av våpen, militært materiell, samt teknologi og tjenester for militære formål, kapittel I pkt. 1 og vedlegg A.

hensyn til landets holdning til terrorisme, hvilke type allianser det har inngått, samt respekten for folkeretten. Vurderingen omfatter også risikoen for at utstyret kan bli avledet i kjøperlandet eller reeksportert på ugunstige vilkår, samt våpeneksportens forenlighet med mottakerlandets økonomiske evne og tekniske ferdigheter, herunder om den planlagte eksporten vil hindre en bærekraftig utvikling i mottakerlandet. Videre forutsettes det at risikoen for utilsiktet teknologioverføring, her-

under risikoen for at mottakerlandet settes i stand til å utvikle og produsere det aktuelle materiellet selv, blir tatt i betraktning.

Søknader om eksport av flerbruksvarer (beskrevet på liste II) til militære sluttbrukere behandles etter samme prinsipper som kategori B-materiell.

Det internasjonale eksportkontroll og ikke-spredningssamarbeidet er nærmere omtalt i meldingens kapittel 5.

4 Eksportkontrollregelverket

Utenriksdepartementet har ansvaret for kontrollen med eksport fra Norge av våpen, ammunisjon og annet militært materiell¹, flerbruksvarer², teknologi og tjenester.

Den strategiske eksportkontrollen baserer seg på en egen lov og Utenriksdepartementets forskrift som skal sikre gjennomføring av kontrollen med eksport av både forsvarsmateriell og flerbruksvarer.

Det pågår et fortløpende arbeid for å sikre at det norske regelverket holder høye standarder og sikrer nødvendig hjemmel til å utøve den kontrollen som er nødvendig for å hindre spredning av masseødeleggelsesvåpen og uansvarlige leveranser av våpen og militært materiell.

Departementet har ved kgl.res. av 18. desember 1987 nr. 967 ansvar både for å utøve norsk politikk på dette området, og for det overordnede regelverket og for lisensieringen. Utenriksdepartementet bemyndiget til å administrere eksportkontrollloven og utarbeide forskrifter og retningslinjer for å sikre gjennomføring av de lovpålagte eksportkontrolloppgavene. Loven inneholder også omfattende sanksjonsbestemmelser. Kontrollistene (liste I og liste II) er en del av forskriftsverket.

Utenriksdepartementets retningslinjer er veiledende for departementets behandling av søknader om tillatelse til å utføre forsvarsmateriell fra Norge. I tillegg blir FN Sikkerhetsråds vedtak om sanksjoner gjort til norske forskrifter for å sikre at tiltakene blir etterlevd. Det blir redegjort særskilt for forskriftene som gjelder sanksjoner mot Nord-Korea og Iran.

4.1 Eksportkontrollloven

Eksportreguleringen er hjemlet i Lov av 18. desember 1987 nr. 93 om kontroll med eksport av strategiske varer, tjenester og teknologi m.v. Alle varer og tjenester og all teknologi som kan være av betydning for andre lands utvikling, produksjon

eller anvendelse av produkter til militære formål, eller som direkte kan tjene til å utvikle et lands militære evne, samt varer og teknologi som kan benyttes til å utøve terrorhandlinger, jf. straffeloven § 147 a første ledd, må ikke utføres uten tillatelse fra Utenriksdepartementet. Liste I (våpen og militært materiell) og liste II (flerbruksvarer) beskriver produkter og teknologi som krever slik tillatelse. Kontrollen med teknologi omfatter også immateriell teknologioverføring.

Loven setter forbud mot at personer som har bopel eller oppholdssted i Norge og norske selskaper, stiftelser og sammenslutninger driver handel med, formidler eller på annen måte bistår ved salg av våpen og militært materiell fra et fremmed land til et annet uten særskilt tillatelse.

I tillegg er det lisensplikt for enhver vare, teknologi og tjeneste til militær bruk til områder hvor det er krig eller krig truer eller til land hvor det er borgerkrig, og til områder som er underlagt våpenembargo vedtatt av FNs sikkerhetsråd med hjemmel i FN-paktens kapittel VII.

Enhver plikter å gi departementet den bistand som kreves for å kontrollere at bestemmelsene i loven eller forskriftene blir fulgt. Det gjelder alle opplysninger som anses nødvendige i forbindelse med behandlingen av søknader om eksportlisens. En slik rett til innhenting av bedriftsfølsom informasjon har sitt motstykke i taushetsbestemmelsene i loven.

Eksportkontrollloven inneholder egne straffebestemmelser. Forsettlig brudd på regelverket straffes med bøter eller fengsel inntil fem år eller med begge deler. Uaktsom overtredelse kan straffes med bøter eller fengsel inntil to år. Når et lovbrudd er begått av en som handler på vegne av et selskap med begrenset ansvar, et kommandittselskap eller en annen sammenslutning eller en stiftelse, kan foretaket ilegges bot. Dersom et forhold rammes av strengere straffebud kommer straffeloven til anvendelse.

Utenriksdepartementet sendte i april 2009 ut en departementshøring med forslag om å inkludere kontroll med transport i eksportkontrollloven. Dette arbeidet krever bl.a. koordinering med Jusisdepartementets pågående arbeid for å styrke straffeloven på dette området. Målet er å gjennom-

¹ Forsvarsmateriell beskrevet på Utenriksdepartementets Liste I.

² Sivile produkter som har viktige militære anvendelsesområder. Beskrevet på Utenriksdepartementets Liste II.

føre konkrete kontrolltiltak knyttet til visse transportaktiviteter i eksportkontrollforskriften.

Kontroll med varer som kan benyttes til terrorhandlinger

Opprinnelig var eksportkontrollloven³ kun rettet mot å regulere utførsel som kan «tjene til å utvikle et lands militære evne». I kjølvannet av terroranslagene mot amerikanske mål 11. september 2001 iverksatte Utenriksdepartementet et arbeid for å hjemle kontroll med utførsel av andre varer, teknologi og tjenester som kan benyttes for terrorformål, herunder kontroll med formidling av visse særlig sensitive flerbruksvarer.

Med virkning fra 1. juli 2005 ble eksportkontrolllovens virkeområde endret til å omfatte utførsler som kan benyttes i utøvelse av terrorhandlinger. I tillegg ble loven endret for å hjemle kontroll med formidling av flerbruksvarer mellom to tredjeland. Endringene er beskrevet i St.meld.nr. 19 (2005–2006) og St.meld.nr. 33 (2006–2007).

Gjennomføringen i forskrift trådte i kraft i 2007, og beskrives nærmere i kap. 4.2 nedenfor.

4.2 Forskrift til gjennomføring av eksportkontrollen

Utenriksdepartementets forskrift av 10. januar 1989 gir nærmere regler om gjennomføring av eksportreguleringen. Denne forskriften inneholder bl.a. krav om lisens ved utførsel av varer og tilhørende teknologi beskrevet på vareliste I (våpen og militært materiell) og vareliste II (flerbruksvarer). Det kreves også tillatelse ved utførsel av nærmere angitt teknologi, herunder immaterielle ytelser, tekniske datapakker og produksjonsrettigheter for varer, samt visse tjenester. Videre inneholder forskriften bestemmelser om visse unntak fra lisensplikten, muligheten for tilbakekallelse av lisenser, samt administrative bestemmelser om oppbevaring av tillatelser og departementets rett til å stille vilkår for innvilgelse av lisens.

Arbeidet med forskriftsendringer

I St.meld.nr.36 (2004–2005) og St.meld.nr.19 (2005–2006) om utførsel av forsvarsmateriell fra Norge, eksportkontroll og internasjonalt ikke-spredningssamarbeid ble det redegjort for forskriftsendringer som ble gjennomført i 2004.

For å sikre gjennomføring av lovendringen som trådte i kraft 1. juli 2005 foretok Utenriksdepartementet forskriftsendringer med virkning fra 4. juli 2007 for å styrke kontrollen med enhver vare når disse kan være ment for et masseødeleggelsesvåpenprogram (såkalt generalklausul eller «catch all»), samt bestemmelser for formidling av flerbruksvarer. Disse to endringene representerer en betydelig styrking av kontrollen med enhver vare som kan benyttes i forbindelse med et masseødeleggelsesprogram, og med forsvarsmateriell eller visse flerbruksvarer som formidles mellom to tredjeland.

I St.meld.nr.29 (2007–2008) ble det redegjort grundig for disse endringene.

I lys av utfallet av en pågående høring om å hjemle muligheten for å kontrollere visse transportaktiviteter i eksportkontrollloven, vil Utenriksdepartementet ta initiativ til et forslag om å ta inn konkrete kontrolltiltak i forskrift.

Utenriksdepartementet har også tatt initiativ til en gjennomgang av regelverket med sikte på å styrke kontrollen med teknologi- og kunnskapsoverføring. Som et første skritt tas det sikte på å definere hvilke aktiviteter som er relevante å kontrollere gjennom den strategiske eksportkontrollen.

Annen lisensplikt

I tillegg til lisensplikten for varer, teknologi og tjenester spesifisert i kontrollistene er det regler i forskriftene som i spesielle tilfeller fanger opp varer som ikke er spesifisert i listene. Denne kontrollmekanismen omtales som generalklausuler («catch all»). Det gjelder en slik regel rettet mot masseødeleggelsesvåpen (§ 1 bokstav g).

Når det gjelder varer til militær bruk finnes to generalklausuler i forskriftene (§ 1 bokstavene f og h). Her heter det at ved utførsel for militær bruk til områder hvor det er krig eller krig truer eller til land hvor det er borgerkrig, er alle varer, teknologi og tjenester lisenspliktige selv om de ikke er omfattet av listene. I tillegg er det lisensplikt for alle varer, teknologi eller tjenester til militær bruk i områder som er gjenstand for en våpenembargo vedtatt av FNs Sikkerhetsråd med hjemmel i FN-paktens kapittel VII. Dette er i tråd med vedtak fattet innenfor rammen av Wassenaar-samarbeidet.

For gjennomføring av bindende vedtak i FNs Sikkerhetsråd om fullstendig eller delvis handelsembargo mot visse land, blir det utferdiget forskrifter med hjemmel i lov av 7. juni 1968 nr. 4 om gjennomføring av bindende vedtak av FNs Sikkerhetsråd. På denne måten blir bindende vedtak i Sikkerhetsrådet gjort til norsk rett. Gjeldende for-

³ Lov av 18. desember 1987 nr. 93 om kontroll med eksport av strategiske varer, tjenester og teknologi m.v.

skrifter i denne forbindelse er reflektert i meldingens kapittel 4.4. Norske forskrifter om sanksjoner mot Nord-Korea og Iran er nærmere omtalt i meldingens kapittel 4.5 og 4.6.

Særlige unntak fra lisensplikten

Forskriften gir også en rekke unntak fra lisensplikten. Unntakene gjelder særlig forsvarets rett til å utføre eget materiell til eget bruk i utlandet, samt retur av militært materiell som beskrevet på liste I og som eies av et NATO-lands eller et EU-lands forsvarsmyndighet, og som returneres til utlandet etter å ha vært midlertidig innført til Norge i forbindelse med øvelse eller trening. Videre er det unntak for utførsel av redningsutstyr og oljevernutstyr som utføres i forbindelse med hjelpeaksjoner, flerbruksvarer som utelukkende transporteres over norsk territorium, varer til den norske befolkningen på Svalbard og Jan Mayen eller til bruk på norsk kontinentalsokkel, samt varer til bruk om bord på norsk eide skip under norsk flagg. I tillegg er det nærmere bestemmelser om unntak for varer som utføres til den europeiske romfartsorganisasjonen ESA.

4.3 Utenriksdepartementets retningslinjer

Retningslinjene fra 28. februar 1992, med senere endringer, er veiledende for Utenriksdepartementets behandling av søknader om eksport av våpen, militært materiell, samt teknologi og tjenester for militære formål. Retningslinjene fastsetter prinsipper basert på Stortingets vedtak av 11. mars 1959 og presiseringen av 1997 for Utenriksdepartementets behandling av søknader om eksport av forsvarsmateriell. Retningslinjene er utarbeidet med hjemmel i eksportkontrollloven.

Retningslinjene legges også til grunn i vurderingen av eksportsøknader om sivile varer til militær sluttbruk.

Den militærtekniske utvikling siden 1959 har medført at de hensyn som Regjeringens erklæring og Stortingets vedtak tok utgangspunkt i, bare kan ivaretas gjennom en eksportregulering som favner videre enn det som umiddelbart følger av ordlyden til erklæring og vedtak. Retningslinjene skal sikre dette. De gjelder således ikke bare ved behandling av søknader om eksportlisens for våpen og ammunisjon, men også for annet materiell, konstruert eller modifisert for militært formål, for delleveranser, samt for teknologi og tjenesteyting.

Det er definert tre landgrupper som er retningsgivende for Utenriksdepartementets vurdering av hvem som kan motta forsvarsmateriell fra Norge.

Landgruppe 1 er NATOs medlemsland og de nordiske land, samt andre land som etter en grundig vurdering kan godkjennes av departementet som mottakere av våpen og ammunisjon.

Landgruppe 2 er land som Norge ikke eksporterer forsvarsmateriell til. Dette er land hvor det er krig eller krig truer, land der det er borgerkrig, land der en omhyggelig vurdering av de uten- og innenrikspolitiske forhold tilsier at eksport av forsvarsmateriell ikke bør finne sted, og land som FNs sikkerhetsråd har vedtatt sanksjoner mot.

Landgruppe 3 består av land utenfor gruppe 1 og 2 som Norge ikke selger våpen og ammunisjon til, men som etter en nøye vurdering eventuelt kan motta annet militært materiell.

Varene som omfattes av retningslinjene er beskrevet på liste 1 (våpen, ammunisjon og annet militært materiell). Retningslinjene skiller mellom kategori A-materiell og kategori B-materiell.

Med kategori A-materiell forstås våpen og ammunisjon av alle slag, samt materiell som i vesentlig grad vil kunne påvirke de militære styrkeforhold utover nærområdet, herunder materiell for havovervåking og elektroniske tiltak mot satellittbårne systemer.

Kategori B-materiell er annet forsvarsmateriell som ikke har de egenskaper A-materiell har.

Eksportsøknaden behandles uavhengig av om utførselen til mottakerlandet skjer direkte eller indirekte.

For eksport av varer i kategori A og B vil det normalt kunne tilstås eksportlisens dersom kunden er, eller opptre på vegne av, forsvarsmyndigheter i land i gruppe 1. Dokumentasjon må godtgjøre dette. Leveranser av kategori A- og kategori B-materiell kan som hovedregel ikke finne sted til land i gruppe 2. Landgruppe 3 består av andre land og som Norge ikke selger A-materiell til, men som kan motta B-materiell.

I tillegg gir Retningslinjene nærmere bestemmelser om lisensiering av samarbeids- og utviklingsprosjekter, flernasjonale produkter, eksport av varer med selvstendig funksjon, eksport av teknologi (herunder bl.a. produksjonsrettigheter og datapakker), delleveranser og tjenesteytelser. Retningslinjene er offentliggjort, og bl.a. publisert på Utenriksdepartementets hjemmeside www.eksportkontroll.mfa.no for å gi større åpenhet og forutsigbarhet med hensyn til mulighetene for å få utførselstillatelse.

Retningslinjene ble revidert i mai 2009 for å reflektere de åtte normative kriterier som inngår i EUs felles holdning om våpeneksport. Kriteriene fremgår således som et eget vedlegg (A) til retningslinjene. Norge har i praksis tatt hensyn til EUs kriterier siden de forelå i en atferdskodeks i 1998. På bakgrunn av at EU i desember 2008 vedtok å gjøre kriteriene juridisk bindende for medlemslandene gjennom felles holdning, besluttet Regjeringen at kriteriene også skal reflekteres i det norske regelverket. På denne måten gis det større forutsigbarhet når det gjelder departementets behandling av søknader om eksportlisens. Kap 4.7 redegjør nærmere om EU's felles holdning.

Dokumentasjonskrav og sluttbrukerkontroll

I tillegg til de politiske vurderingene, skal Utenriksdepartementets behandling sikre at det foreligger tilfredsstillende dokumentasjon før utførselstiltalelse kan innvilges. Kravet til dokumentasjon vil være avhengig av det endelige mottaksland og det aktuelle materiellets karakter.

Eksport av våpen og annet militært materiell mellom NATO-lands forsvarsmyndigheter bygger på en langsiktig utenriks- og sikkerhetspolitikk, hvor leveranser av materiell mellom partene er forankret i avtaler og mangeårig praksis. Det er således et etablert tillitsforhold til at materiell fra Norge ikke skal videreselges uten norske myndigheters samtykke.

Ved utførsel av forsvarsmateriell til medlemsland i NATO eller til nærstående land som etter en grundig vurdering er godkjent som mottakere av forsvarsmateriell fra Norge, kreves dokumentasjon som godtgjør sluttbrukeren. Det legges således ikke geografiske begrensninger på hvor forsvarsmyndighetene i NATO-land og nærstående land kan bruke militært materiell importert fra Norge.

Når det gjelder innsatsvarer som krutt og sprengstoff eller komponenter, kreves det en kundeerklæring som gir forsikringer om at materialet i sin helhet skal benyttes i importørens egen produksjon og at det ferdige produktet ikke fremstår som norsk, samt at innsatsvarene ikke vil bli videresportert separat.

Søknader om eksport til land utenfor den allierte og nærstående kretsen av land er gjenstand for en grundig vurdering av de aktuelle utenriks- og innenrikspolitiske forhold, jf. Utenriksdepartementets retningslinjer. Dersom konklusjonen er at eksport kan tillates, kreves dokumentasjon der mottaker erklærer at vedkommende er endelig bruker/mottaker av materialet, opplyser hvor det

skal installeres og brukes, samt forsikrer at materialet ikke skal videreføres uten etter norske myndigheters samtykke. Det kan også kreves at sluttbrukererklæringen skal være myndighetsbekreftet.

Innenfor rammen av OSSE og Wassenaar-samarbeidet er det vedtatt veiledende formater for sluttbruker-sertifikater. Når det gjelder utførsel av bærbare luftvernssystemer (MANPADs), har medlemslandene i Wassenaar-samarbeidet vedtatt strenge retningslinjer. Disse retningslinjene omfatter også krav til sluttbrukerkontroll, herunder krav til dokumentasjon på myndighetsnivå. Tilsvarende retningslinjer er også vedtatt av OSSE.

Innenfor rammen av det multilaterale eksportkontroll-samarbeidet og det etablerte samarbeidet med EU utveksles bl.a. informasjon om avslag på søknader om eksport av forsvarsmateriell. Slik informasjon inngår i den helhetsvurderingen som foretas av Utenriksdepartementet i forbindelse med behandlingen av søknader om eksportlisenser. Norge arbeider aktivt til støtte for etablering av forpliktende forhåndskonsultasjoner i tilfeller hvor et annet land vurderer en søknad om eksport av tilsvarende varer som et annet land har avslått søknad om eksportlisens på. Målsetningen er at dette over tid vil føre til en mer omforent internasjonal praksis i handelen med våpen og militært materiell.

Delleleveranser, samarbeidsavtaler og flernasjonale produkter

Retningslinjene tar hensyn til at eksporten kan ha ulike formål, f.eks. samarbeids- og utviklingsprosjekter, tjenester eller teknologioverføringer. Produktene kan ha selvstendig funksjon eller være delleleveranser. Med deler menes varer uten selvstendig funksjon, f.eks. elektronikkomponenter, programvare eller metallhylser. For delleleveranser skal søknaden i utgangspunktet behandles på samme måte som ved eksport av sluttproduktet. Ved samarbeidsavtaler som er godkjent av norske myndigheter, kan krav til sluttbrukerdokumentasjon unntaksvis fravikes. Disse reglene kommer til anvendelse når det ferdige produktet ikke fremstår som norsk.

Unntak fra hovedregelen om norsk sluttbrukerkontroll kan også gjøres på visse vilkår dersom produktet er resultat av et flernasjonalt samarbeid. Dersom det endelige produktet ikke fremstår som norsk kan det ferdige produktet eksporteres etter samarbeidslandets regler.

Retningslinjene gir også nærmere regler for behandlingen av flernasjonale produkter.

4.4 Oversikt over FN-sanksjoner, EU-tiltak og terrorismetiltak som inneholder våpenembargoer

FNs Sikkerhetsråds sanksjonsregimer

Sanksjoner som er vedtatt gjennom bindende vedtak i FNs Sikkerhetsråd gjennomføres i norsk rett ved forskrift med hjemmel i lov 7. juni 1968 nr. 4 til gjennomføring av bindende vedtak av De Forente Nasjoners Sikkerhetsråd (gjennomføringsloven).

Følgende sanksjonsregimer som inneholder våpenembargo, er gjennomført med hjemmel i gjennomføringsloven⁴:

1990.08.09 nr 0635: Forskrift om gjennomføring av De Forente Nasjoners Sikkerhetsråds resolusjoner om sanksjoner mot Irak

1992.02.07 nr 0077: Forskrift om sanksjoner mot Somalia

1992.11.27 nr 0879: Forskrift om sanksjoner mot Liberia

1997.10.23 nr 1116: Forskrift om sanksjoner mot Sierra Leone

1999.12.22 nr 1374: Forskrift om sanksjoner mot Usama bin Laden, Al-Qaida og Taliban

2003.10.10 nr 1221: Forskrift om sanksjoner mot Den demokratiske republikken Kongo

2004.12.10 nr 1617: Forskrift om sanksjoner mot Elfenbenskysten

2006–06–02 nr 573: Forskrift om sanksjoner mot visse grupper, militser og personer som opererer i Darfur-provinsen i Sudan

2006–09–08 nr 1040: Forskrift om sanksjoner mot aktører i Libanon

2006–12–15 nr 1405: Forskrift om sanksjoner mot Nord-Korea

2007–02–09 nr 149: Forskrift om sanksjonar mot Iran

Terrorismetiltak

Følgende terrorismetiltak inneholder våpenembargo:

- Sikkerhetsrådets resolusjon 1540 (ikke-spredning av masseødeleggingsvåpen)
- Sikkerhetsrådets resolusjon 1267/1333/1390/1455/1617/1677/1735 (Sanksjoner mot Al-Qaida/Taliban), jf. 22. desember 1999 nr. 1374, nevnt ovenfor.

⁴ I tillegg til vedtak om sanksjoner vedtatt av FNs Sikkerhetsråd, vedtok OSSE i 1992 vedtak om våpenembargo i tilknytning til konflikten om Nagorno Karabakh. Som medlem av OSSE følger Norge dette vedtaket.

EUs tiltaksregimer

EU-rådet har vedtatt en rekke felles holdninger med særlige tiltak overfor ulike stater. Flere av tiltaksregimene inneholder våpenembargo. Norge blir invitert om å slutte opp om disse felles holdningene. Norsk oppslutning om EUs felles holdninger er ikke folkerettslig bindende.

Norsk gjennomføring av EUs tiltaksregimer eller andre internasjonale ikke-militære tiltak kan på visse vilkår skje ved forskrift, med hjemmel i lov 27. april 2001 nr. 14 om iverksetjing av internasjonale, ikke-militære tiltak i form av avbrot eller avgrensning av økonomiske eller annen samkvem med tredjestatar eller rørsler § 1. Følgende tiltaksregimer som inneholder våpenembargo, er gjennomført med hjemmel i loven:

2003.07.04 nr 0895: Forskrift om særlige tiltak mot Burma (Myanmar)

2003.08.15 nr 1050: Forskrift om særlige tiltak mot Republikken Zimbabwe

2006.04.28 nr 0450: Forskrift om særlige tiltak mot Usbekistan

4.5 FNs sikkerhetsråds vedtak om sanksjoner mot Iran

FNs sikkerhetsråd vedtok sanksjoner mot Iran hhv. 23. desember 2006 (resolusjon 1737), 24. mars 2007 (resolusjon 1747), 3. mars 2008 (resolusjon 1803) og 27. september 2008 (resolusjon 1835).

Sanksjonene retter seg mot Irans kjernefysiske program, herunder også leveringsmidler for masseødeleggelsesvåpen, samt mot transport, formidling og eksport av konvensjonelle våpen. Sanksjonene angir bl.a. forbud mot eksport av visse varer direkte eller indirekte til Iran, samt forbud mot investeringer og finansiering i denne forbindelse. De omfatter også reiserestriksjoner for iranske statsborgere som knyttes til landets kjernefysiske program,

Ved gjennomføring av eksportkontrolltiltak skal alle stater forhindre eksport til Iran av produkter som kontrolleres av de multilaterale eksportkontrollregimene for kjernefysisk eksport⁵ og missilteknologi⁶. Alle stater skal videre forhindre eksport av enhver vare som kan bidra til Irans anrikningsvirksomhet, opparbeiding av tungtvannsrelaterte aktiviteter eller til utvikling av leveringsmidler for kjernevåpen. Det er utarbeidet en

⁵ Nuclear Suppliers Group (NSG)

⁶ Regimet for eksportkontroll av missilteknologi (Missile Technology Control Regime, MTCR)

egen norsk forskrift⁷ for å sikre gjennomføring av resolusjonsforpliktelsene. Forskriften forbyr eksport av visse typer varer og teknologi og oppstiller krav om lisens for eksport av andre listeførte varer. Før slik lisens innvilges, er det et krav om at endelig sluttbruk og fremkomststed effektivt skal kunne verifiseres. Forskriften inneholder også generalklausuler, det vil si at det er lisensplikt for enhver vare til Iran dersom det vurderes å være en risiko for at varene kan brukes i et masseødeleggelsesprogram.

4.6 FNs sikkerhetsråds vedtak om sanksjoner mot Nord-Korea

Med utgangspunkt i FN sikkerhetsråds resolusjon 1718 vedtatt 14.oktober 2006, fastsatte Utenriksdepartementet en egen forskrift⁸ om sanksjoner mot Nord-Korea for å sikre gjennomføring i nasjonal rett.

I kjølvannet av Nord-Koreas missilttester i hhv. februar og mars 2009 og den påfølgende presidenttuttalelsen fra Sikkerhetsrådet, ble Sanksjonskomiteen enige om å styrke sanksjonene mot Nord-Korea. Sikkerhetsrådets presidenttuttalelse av 13. april 2009 slo fast at oppskytningene var å anse som brudd på resolusjon 1718. Sanksjonskomiteens vedtak innebærer bl.a. forbud mot å eksportere varer og teknologi som er omfattet av MTCRs⁹ vareliste til Nord-Korea. I tillegg har sanksjonskomiteen identifisert tre nord-koreanske enheter som blir underlagt økonomiske sanksjoner, dvs. frys av midler og forbud mot å stille formuesgoder til rådighet for enhetene.

Forskriften gir bl.a. forbud mot at norske rettssubjekter og enhver som befinner seg på norsk territorium, leverer våpensystemer eller nærmere angitt militært materiell, samt flerbruksvarer for masseødeleggelsesvåpen, til Nord-Korea. I tillegg gir forskriften forbud mot eksport av visse luksusvarer, påbud om frysing av formuesgoder som tilhører eller direkte eller indirekte kontrolleres av visse listeførte personer og enheter og forbud mot

å stille formuesgoder til rådighet for de nevnte personene eller enhetene.

4.7 EUs felles holdning om våpeneksport

EU vedtok 8. desember 2008 en felles holdning (Council Common Position 2008/944/FUSP) som erstatte EUs atferdskodeks for våpeneksport fra juni 1998. Den felles holdningen er rettslig bindende for EUs medlemsland og representerer en styrking av EUs felles tilnærming når det gjelder eksporten av konvensjonelle våpen og militære varer. Endelige beslutninger om å tillate eksport av forsvarsmateriell tilligger fremdeles de enkelte medlemslandene, herunder vurderingen av de enkelte kriteriene for slik eksport.

De åtte kriteriene har utviklet seg til et internasjonalt referanseverk for lisensiering av våpen og militært materiell. I det multilaterale eksportkontrollsamrådet refereres det i økende grad til EU-kriteriene.

Norge sluttet seg til EUs atferdskodeks for våpeneksport i 1998. Kodeksens åtte kriterier har i praksis blitt håndhevet innenfor rammen av det norske regelverket. Som følge av EUs vedtak om å gjøre kriteriene juridisk bindende, har Utenriksdepartementet nå formelt tatt inn en referanse til kriteriene i retningslinjenes kapittel I pkt. 1, samt vedlagt kriteriene i et eget vedlegg A. På denne måten gis det økt innsyn i og forutsigbarhet om departementets vurdering når det gjelder krav til demokrati, menneskerettigheter og stabilitet i mottakerlandet.

Den felles holdningens bestemmelse om at EU-landene skal gjennomføre kontroll med bl.a. formidling mellom to tredjeland, transitt og immateriell teknologioverføring, er allerede ivaretatt i den norske eksportkontrollforskriften.

Fra norsk side er det lagt vekt på å bidra til internasjonal aksept for høye standarder når det gjelder eksport av forsvarsmateriell. Det gjelder både ansvarlighet i behandlingen av søknader om utførsel og når det gjelder åpenhet om slik handel. På denne bakgrunn inngikk Norge og EU i 2004 et nærmere samarbeid om bl.a. regelmessig utveksling av informasjon om avslag på søknader om eksport av våpen og militært materiell. Oversikt over avslag på søknader om utførselslisens av våpen og militært materiell med referanse til de felles kriteriene for våpeneksport, fremgår i meldingens kapittel 9.11.

⁷ Forskrift om sanksjonar mot Iran fastsett ved kgl.res. 9.februar 2007 med heimel i lov 7.juni 1968 nr.4 om gjennomføring av bindende vedtak av De Forente Nasjoners Sikkerhetsråd. Fremja av Utenriksdepartementet.

⁸ Forskrift om sanksjoner mot Nord-Korea fastsatt ved kgl.res. 15.desember 2006 med hjemmel i lov 7.juni 1968 nr. 4 om gjennomføring av bindende vedtak av De Forente Nasjoner. Fremmet av Utenriksdepartementet.

⁹ Missile Technology Control Regime, MTCR: multilateralt eksportkontrollregime for missilteknologi.

5 Multilateralt samarbeid om eksportkontroll og ikke-spredning

I årene etter den andre verdenskrig samordnet NATO-landene sin nasjonale kontroll av konvensjonelle våpen og relevant høyteknologi i COCOM-samarbeidet. Målsetningen var å hindre at vestlig våpen- og høyteknologi ble eksportert til Sovjetunionen og andre kommuniststater. Utover i 1980-årene begynte ikke-spredningsspørsmål knyttet til masseødeleggelsesvåpen å innta en stadig mer sentral plass på den internasjonale sikkerhetspolitiske dagsorden.

Etter Den kalde krigens slutt ble COCOM nedlagt og erstattet av internasjonale eksportkontroll-samarbeid hvor også Russland og tidligere Warszawapakt-land deltar.

Parallelt med den økende interessen for spredningsproblematikken økte utviklingen av multinationale eksportkontrollregimer. Disse regimene ble i første omgang etablert for å sikre en enhetlig fortolkning av eksportkontrollforpliktelsene i de ulike multilaterale avtalene for å hindre spredning av masseødeleggelsesvåpen.

Leverandørlands samarbeid og koordinering av nasjonale tiltak gjennom multilateralt eksportkontroll-samarbeid er et viktig virkemiddel i arbeidet for å hindre spredning av masseødeleggelsesvåpen og oppbygging av offensiv militær slagkraft som kan utgjøre en trussel mot internasjonal stabilitet og sikkerhet. Dette samarbeidet finner først og fremst sted i de multilaterale eksportkontrollregimene¹. Samarbeidet er etablert av leverandørland for å sikre etterlevelse av folkerettslige avtaler på ikke-spredningsområdet, særlig avtalen om ikke-spredning av kjernevåpen (NPT), kjemivåpenkonvensjonen (CWC) og konvensjonen om forbud mot biologiske våpen (BWC). Det ble gitt detaljert omtale av de multilaterale ikke-spredningsinstrumentene i St.meld.nr.33 (2006–2007).

Innenfor de multilaterale eksportkontroll- og ikke-spredningsregimene er det også tatt en rekke initiativ for å bidra til å oppfylle Sikkerhetsrådets

resolusjoner 1373 og 1540 om tiltak mot terrorisme. Arbeidet med å følge opp resolusjonene er for mange land krevende og stiller store krav til ressurser. I denne sammenheng er det fra norsk side lagt vekt på å bidra med kompetanse og ressurser både bilateralt og i forbindelse med regionale eller internasjonale seminarer. Formålet er å bistå andre land i å etablere adekvat eksportkontroll.

Eksportkontrollregimene skiller seg fra de nevnte internasjonale avtalene ved at de ikke er folkerettslig bindende. Bakgrunnen for samarbeidet er heller en felles politisk vilje til å forhindre spredning av masseødeleggelsesvåpen gjennom nasjonal lovgivning som sikrer kontroll med varer og teknologi som er identifisert som strategiske. Deltakelse i regimene fremmer målsettingen av folkerettslige forpliktelser som ligger i de internasjonale avtalene om å ikke bidra, direkte eller indirekte, til å bistå en annen stat med å anskaffe masseødeleggelsesvåpen.

De senere årene har leverandørland også arbeidet for at alle land skal gjennomføre eksportkontroll. Målsettingen er i å hindre at oppkjøpere til skjulte våpenprogrammer utnytter land med svake kontrollrutiner til å anskaffe sensitive varer og teknologi.

Terroraksjonene i USA i september 2001 førte til at samarbeidet i eksportkontrollregimene også rettet fokus mot å hindre spredning av sensitive varer til terrorister. I regimene arbeides det bl.a. for å identifisere hvilke sensitive varer som kan være mest attraktive for terrorister, og som ikke står på kontrollistene idag. Dette dreier seg f.eks. om utstyr som kan forstyrre samband (jammeutstyr), visse typer laserutstyr og utstyr for spredning av biologiske materialer. Innenfor Wassenaar-samarbeidet er det fremforhandlet høye internasjonale kontrollstandarder for handel, transport og lagring av bærbar luftvernsystemer (MANPADS²). I hendene på terrorister utgjør slike våpen en alvorlig trussel mot særlig sivil luftfart. I tillegg er informasjonsutvekslingen som finner sted innen-

¹ Australia-gruppen (kjemiske og biologiske våpen); Nuclear Suppliers Group, NSG, og Zangger-komiteen (kjernefysiske våpen); Regimet for eksportkontroll av missilteknologi, MTCR; Wassenaar-samarbeidet, WA (konvensjonelle våpen og sensitiv høyteknologi).

² Man Portable Air Defence Systems, MANPADs

for regimene også rettet seg mot spredningsfarene til ikke-statlige aktører.

I tillegg til utveksling av informasjon om sluttbrukere, frontsselskaper, anskaffelsesmetoder, fraktruter og prosjekter det er knyttet særlig bekymring til i spredningssammenheng, foregår det en omfattende utveksling av informasjon mellom regimelandene om faktisk eksport og om avslag på lisenssøknader. Det forutsettes at landene tar denne informasjonen i betraktning i eget lisensieringsarbeid, bl.a. ved å ikke innvilge lisenser som er hovedsakelig identiske med lisensavslag som er notifisert av andre regimeland.

De siste årene har man sett en økende aktivitet fra EUs side innenfor de multilaterale eksportkontrollregimene. Eksportkontroll er ett av tre satsingsområder som EU har angitt i kampen mot terrorisme, og det er etablert et betydelig program rettet mot dialog med og opplæring av relevante myndigheter i land som ikke deltar i eksportkontrollregimene.

Fra norsk side er det etablert et nært samarbeid og koordinering med EU på eksportkontrollområdet. Norge benytter bl.a. EUs flerbruksregime som utgangspunkt for den norske kontrollen, både når det gjelder kontrollisten og kontrollmekanismer. Dette bidrar til å sikre at regelverket i størst mulig grad er det samme for norske eksportører som det som gjelder for europeiske samarbeidspartnere.

5.1 De multilaterale eksportkontrollregimene

De fem multilaterale eksportkontrollregimene dekker teknologiområder knyttet til masseødeleggelsesvåpen og konvensjonelle våpen. Regimene har en rekke fellestrekk. Det er etablert varelister og retningslinjer som forutsettes gjennomført i nasjonal rett og praktisering. Det er nedsatt faste arbeidsgrupper for bl.a. informasjonsutveksling, arbeidet med varelistene og for lisensierings-, kontroll- og håndhevelsesspørsmål. Arbeidsgruppene legger frem anbefalinger til det årlige plenumsmøtet, og alle vedtak krever konsensus. Dette er et grunnleggende prinsipp all den tid medlemslandene har forpliktet seg til å gjennomføre alle vedtak i sin nasjonale rett og praksis.

Wassenaar-samarbeidet om kontroll med konvensjonelle våpen, militært materiell og relevant høyteknologi

Wassenaar-samarbeidet (WA, The Wassenaar Arrangement) er det eneste eksportkontrollregimet som retter seg mot konvensjonelle våpen, militært materiell og sensitiv høyteknologi. Samarbeidet ble etablert i 1996 og har 40 deltakerland. Norge ledet forhandlingene om det politiske basisdokumentet som ledet frem til WAs etablering i 1996.

Målsettingen med WAs arbeid er å bidra til regional og internasjonal sikkerhet og stabilitet gjennom åpenhet og ansvarlighet når det gjelder leveranser av konvensjonelle våpen og sensitiv høyteknologi for på denne måten å hindre destabiliserende oppbygging av konvensjonell militær slagkraft. WA-samarbeidet er også rettet mot å hindre at terrorister og terrorgrupper får tilgang til våpen eller sensitive flerbruksvarer.

WA-samarbeidet kontrollerer et bredere produktregister enn de øvrige eksportkontrollregimene. Det er etablert en liste for konvensjonelt krigsmateriell, samt en for flerbruksvarer og teknologi som har både sivile og militære anvendelsesområder og som ikke er dekket av andre regimer.

WA bygger i stor grad på tillitsskapende tiltak gjennom utveksling av informasjon om innvilgelse og avslag på lisenser, samt om nasjonal praktisering når det gjelder våpeneksport. Det er vedtatt retningslinjer for en rekke spørsmål, herunder kontroll med bærbare luftvernssystemer, håndvåpen og lette våpen, immateriell teknologi og formidling av våpen mellom tredjeland. WA har etablert seg som et solid eksportkontrollregime som setter høye standarder for kontroll med konvensjonelle våpen og relevant høyteknologi.

I 2007 ble det gjennomført en omfattende gjennomgang av hvordan WA fungerer, med sikte på å videreutvikle og styrke samarbeidet. I henhold til WAs basisdokument skal slike gjennomganger finne sted hvert fjerde år. I 2008 arbeidet WA-landene med å videreføre anbefalingene fra gjennomgangen i 2007. Plenumsmøtet i desember 2008 vedtok styrket kontroll med bærbare luftvernssystemer (MANPADs) og endringer i kontrollistene, bl.a. når det gjelder kontrollen med sensorer.

Norge skal inneha formannskapet i arbeidsgruppen som behandler politiske spørsmål i 2010. Denne arbeidsgruppen arbeider gjennom året med å identifisere anbefalinger for behandling av det årlige plenumsmøtet hvor de endelige beslutninger fattes.

Mer informasjon om WA kan finnes på www.wassenaar.org.

Eksportkontrollregimer for å hindre spredning av MØV

Det er etablert eksportkontrollregimer for utvikling og samordning av leverandørlands nasjonale eksportkontrolltiltak for å bidra til å hindre spredning av kjemiske- og biologiske våpen, kjernefysiske våpen og leveringsmidler (missiler) for slike våpen.

Disse regimene har en rekke felles trekk, først og fremst at det er etablert retningslinjer og varelister som medlemslandene har forpliktet seg til å gjennomføre i sin nasjonale eksportkontroll. Med sikte på å videreutvikle regimene, særlig for å holde tritt med teknologisk utvikling og aktuelle spredningstrusler, foregår det løpende forhandlinger i faste arbeidsgrupper. I tillegg holdes det regelmessige ekspertmøter for bl.a. lisensierings-, kontroll- og håndhevelsesmyndighetene i medlemslandene. Det foregår også en omfattende informasjonsutveksling, herunder om foretatt eksport, avslag på søknader om eksport, om anskaffelsesforsøk, frontelskaper, fraktruter og bekymringsfulle våpenprogrammer.

Arbeidsgruppene rapporterer om sine aktiviteter til plenum. Det holdes årlige plenums møter, hvor anbefalingene fra arbeidsgruppene behandles. Alle vedtak fattes ved konsensus.

Med unntak av Australia-gruppen, som ledes fast av Australia, innehar et av medlemslandene formannskapene både for plenums møtet og arbeidsgruppene på årlig basis. De til enhver sitende formannskap leder regimenenes aktiviteter, herunder en omfattende dialog med ikke-medlemmer, med utgangspunkt i mandater som er vedtatt i plenum. Norge har hatt formannskapet i missilkontrollregimet MTCR (1992–1993) og i det kjernefysiske eksportkontrollregimet NSG (2005–2006).

NSG og MTCRs varelister ligger bl.a. til grunn for sanksjonene mot Iran som er vedtatt av FNs Sikkerhetsråd. Dette viser at disse kontrollregimene representerer høye internasjonale kontrollstandarder når det gjelder arbeidet for å hindre spredning av kjernefysiske våpen og leveringsmidler for slike våpen.

St.meld. nr. 19 (2005–2006) og St.meld. nr. 33 (2006–2007) ga utførlig omtale av dette samarbeidet.

Zangger-komiteen og Nuclear Suppliers Group (NSG) retter seg mot kjernefysisk-relatert eksportkontroll. Zangger-komiteen ble opprettet i

1971 som en arbeidsgruppe under Avtalen om ikke-spredning av kjernefysiske våpen (NPT) for å sikre en mest mulig enhetlig fortolkning av avtalens artikkel III.2 som krever at partene skal sikre at det ikke eksporteres materialer som kan benyttes til utvikling av kjernefysiske våpen.

I 1976 gikk en rekke land sammen og dannet Nuclear Suppliers Group (NSG) fordi man ønsket en mer omfattende eksportkontroll med kjernefysiske produkter og materiale enn den Zangger-komiteen kunne angi med utgangspunkt i NPTs artikkel III.2. Adressen til Zangger-komiteens hjemmeside er www.zanggercommittee.org.

NSG har 46 medlemsland, herunder alle de fem faste medlemmene av FNs sikkerhetsråd. Gruppen springer ut av den såkalte «London-klubben» som ble etablert på midten av 1970-tallet. Som følge av den første Gulf-krigen ble dette samarbeidet revitalisert i 1991. NSGs arbeid retter seg dels mot produkter som kan anvendes til fremstilling av kjerneemner for våpenbruk, og dels mot flerbruksvarer som kan anvendes også i våpenprogrammer. NSGs retningslinjer, herunder varelistene, blir publisert som IAEAs informasjonssirkulærer (hhv. INFCIRC 254(Rev.9/Part 1 og INFCIRC/254/Rev.7/Part 2).

USAs og Indias initiativ om sivilt kjernefysisk samarbeid i 2005 var et fremtredende spørsmål innenfor NSG i 2008. I et ekstraordinært plenums møte i NSG i september 2008 ble det enighet om å unnta India fra Retningslinjenes krav om heldekkende sikkerhetskontroll som betingelse for leveranser. NSGs vedtak kom etter at den indiske utenriksministeren 5. september 2008 fremla en erklæring som gjentar Indias forpliktelser vedrørende nedrustning og ikke-spredning av kjernevåpen, herunder et fortsatt frivillig og ensidig moratorium om å avstå fra prøvesprengning. Norge og en rekke andre land gjorde det klart at forståelsen av vedtaket er at unntaket består så lenge India etterlever forpliktelsene i den politiske erklæringen. På denne måten er India, som står utenfor NPT, brakt nærmere det multilaterale ikke-spredningsarbeidet.

Et hovedspørsmål for NSG i 2008 og 2009 er å arbeide for å styrke regimets retningslinjer når det gjelder særlig sensitive varer.

Adressen til NSGs hjemmeside er www.nuclearsuppliersgroup.org.

Australia-gruppen (AG) ble etablert i 1985 etter et australsk initiativ, og har nå 39 medlemsland. AG har som formål å hindre spredning av kjemiske og biologiske våpen til stater og terrorister gjennom samordning av medlemslandenes nasjonale eksportkontroll. Det er begrunnet mistanke om at

flere land besitter slike våpen. Mange sensitive kjemikalier er billige, enkle å bruke, og virkningen kan være alvorlig i begrensede områder. Risikoen for spredning av kjemiske og biologiske stridsmidler, bl.a. til terrorister, anses således reell.

Opprinnelig omfattet gruppens virkeområde bare kjemikalier og kjemisk tilvirkningsutstyr for kjemiske stridsmidler. I 1990 ble det besluttet å styrke regimet ved å etablere kontrollister til også å omfatte mikroorganismer, toksiner og tilvirkningsutstyr for biologiske stridsmidler.

Informasjonsutveksling om utvikling av nye teknologier som er aktuell for kjemiske- og biologiske våpenaktiviteter og spredningstrusler står sentralt i AG. Det ble i 2008 også nedsatt en egen prosess for å styrke regimets muligheter til å holde tritt med den teknologiske utviklingen på dette området.

Mer informasjon kan finnes på AGs hjemmeside www.australiagroup.net.

Regimet for kontroll av missilteknologi (MTCR) bygger på et amerikansk initiativ i 1982. MTCR har som målsetting å begrense spredning av missiler, rakettssystemer og ubemannede luftfartøy som kan levere masseødeleggelsesvåpen. MTCR har 34 medlemsland.

Kontrollisten reflekterer komplette missilsystemer (herunder ballistiske missiler, raketter og missiler for romfart og sonderaketter) og andre ubemannede luftfarkoster (inklusive kryssermissiler, mål- og overvåkingsplattformer) med en rekkevidde på 300 km eller mer. I tillegg kontrolleres komponenter til slike systemer og andre produkter som kan produseres for utvikling og produksjon av missiler.

I 2008 fortsatte MTCR en omfattende gjennomgang av kontrollistene for å sikre at disse møter dagens spredningstrussel, informasjonsutveksling om spredning av missilteknologi, teknologisk utvikling, nasjonale program og anskaffelsesaktiviteter. I tillegg foregår det en omfattende utadrettet virksomhet som omfatter dialog med en rekke land som ikke deltar i MTCR.

Mer informasjon om MTCR kan finnes på www.mtcr.info.

5.2 Andre spredningstiltak

Tiltak mot missilspredning

MTCR har vært det eneste internasjonale forum som har som formål å hindre spredning av leveringsmidler for masseødeleggelsesvåpen. Som ledd i styrkingen av dette arbeidet tok MTCR-landene initiativ til en internasjonal adferdskodeks

mot missilspredning, the Hague Code of Conduct (HCOC).

HCOC, som ble etablert i 2002, er et politisk instrument. Gjennom en rekke tillitskapende tiltak er målsettingen at atferdskodeksen skal bidra til å begrense utvikling og spredning av missiler som kan levere masseødeleggelsesvåpen. Forhåndsvarsling om utskytninger av raketter og ballistiske missiler fra eget territorium og årlige rapporter om relevante aktiviteter er blant de viktigste tiltakene.

HCOC ledes av et medlemsland på årlig basis, og en sentral aktivitet for de forskjellige formannskapene er å føre en utadrettet virksomhet for å få flere land til å slutte seg til atferdskodeksen. Ved utgangen av 2008 hadde 130 land sluttet seg til HCOC.

Fra norsk side støtter man forslag om at HCOC bør føres inn i en FN-prosess, med sikte på å utvikle et rettslig bindende FN-instrument mot missilspredning.

Initiativet for spredningssikkerhet

Faren for at terrorister eller land som det er knyttet særlige bekymringer til når det gjelder spredning, skal tilegne seg masseødeleggelsesvåpen har de senere år ført til et sterkere internasjonalt samarbeid gjennom Initiativet for spredningssikkerhet (Proliferation Security Initiative). Formålet er å kunne avskjære transport av masseødeleggelsesvåpen og relatert teknologi. Det legges særlig vekt på toll, politi-, forsvars- og justissamarbeid og på opprulling av internasjonale nettverk for oppkjøp og spredning av innsatsvarer relatert til masseødeleggelsesvåpen. Norsk deltakelse i PSI-initiativet representerer en naturlig videreføring av vårt arbeid med å sikre en effektiv eksportkontroll og vårt engasjement når det gjelder ikke-spredning og kampen mot internasjonal terrorisme.

Det er etablert et interdepartementalt samarbeid i form av en kontaktgruppe som koordineres av Utenriksdepartementet. Dette samarbeidet har bidratt til økt nasjonal beredskap for å kunne reagere i internasjonale krisesituasjoner. Norge var høsten 2005 vertskap for en omfattende øvelse ved Sjøkrigsskolen i Bergen med deltakere fra 17 land, som testet ut prosedyrer for avskjæring av lufttransport med masseødeleggelsesvåpen i spredningsøyemed. I januar 2007 arrangerte Utenriksdepartementet en øvelse som samlet alle relevante instanser i Norge. Hensikten var å gjennomgå beslutningsnivåer og rutiner i tilfelle en avskjæring skulle bli nødvendig innenfor norsk jurisdik-

sjon. I tillegg har Norge deltatt i øvelser som er arrangert i andre PSI-land.

5.3 Tiltak for kontroll med konvensjonelle våpenoverføringer

Konvensjonene for anti-personellminer og klaseammunisjon

Norge er statspart til Minekonvensjonen som forbyr bruk, lagring, produksjon og overførsel av anti-personell miner. Norge har også undertegnet og ratifisert Konvensjonen om klaseammunisjon som er et kategorisk forbud mot bruk, lagring, produksjon og overførsel av klaseammunisjon. Norge etterlever konvensjonene fullt ut. I tillegg støtter Norge implementering av disse konvensjonene i en rekke land gjennom humanitær innsats for støtte til internasjonale, regionale og nasjonale aktører, inkludert ICRC (det internasjonale Røde Kors), FN og humanitære organisasjoner.

FN-registeret for konvensjonelle våpenoverføringer

FNs generalforsamling vedtok i desember 1991 en resolusjon som fra og med 1992 oppfordret medlemslandene til å rapportere årlig om sin eksport og import av tyngre konvensjonelle våpen til et eget FN-register over våpenoverføringer. Rapporteringen retter seg mot syv våpenkategorier, som er stridsvogner, pansrede stridskjøretøyer, tungt artilleri, jagerfly, angrepshelikoptere, krigsskip og missiler/missilplattformer.

FN-registeret er ment å skape økt åpenhet om internasjonal konvensjonell våpenhandel. Registeret har imidlertid svakheter og gir ikke et fullstendig bilde av den internasjonale våpenhandelen. Under halvparten av FNs medlemsland rapporterer til registeret. Samtidig rapporterer nesten alle de store eksportører av tyngre konvensjonelle våpen og de fleste store importland. Norge rapporterer årlig og støtter aktivt initiativ som er tatt for å utvide registeret til å omfatte flere våpenkategorier.

Håndvåpen og arbeidet for å hindre ulovlig våpenhandel

Eksportkontroll og ulovlig internasjonal handel med håndvåpen står på dagsordenen i bl.a. FN, EU, OSSE og i Wassenaar-samarbeidet (WA).

FNs handlingsplan mot ulovlig handel med håndvåpen er den mest sentrale pågående multilaterale prosessen for tiltak mot ulovlig handel med håndvåpen og lette våpen. Norge samarbeider

også med flere regionale organisasjoner i Afrika, Europa og Latin-Amerika for å styrke regionale prosesser og tiltak på dette området.

På oppdrag fra FNs generalforsamling nedsatte generalsekretæren i 2006 en ekspertgruppe for å vurdere videre skritt for å bekjempe ulovlig våpenmekling. Norge var representert i ekspertgruppen som avga sin rapport til generalsekretæren i juni/juli 2007. Denne rapporten var gjenstand for videre behandling i Generalforsamlingen høsten 2008 og vil stå sentralt under det tredje toårige møtet under FNs handlingsplan i 2010.

Fra norsk side ønsker vi å fremforhandle et globalt, omfattende og folkerettslig bindende instrument for å bekjempe ukontrollert våpenhandel. Norge arbeider også for at ammunisjon skal omfattes av FNs handlingsprogram mot ulovlig handel med håndvåpen.

Høsten 2007 nedsatte generalsekretæren videre en ekspertgruppe for å se på spørsmålet om trygg lagring av overskuddsammunisjon for håndvåpen før senere destruksjon. Slike våpen representerer ofte en alvorlig miljøutfordring og betydelig sikkerhetsrisiko, noe en rekke ukontrollerte eksplosjoner i våpendeponi har synliggjort den siste tiden. Norge deltar i ekspertgruppen.

Norge støtter videre en rekke prosjekter for å bedre lovgivning, internasjonalt samarbeid og for å legge til rette for innsamling og destruksjon av håndvåpen i utsatte områder. I denne forbindelse samarbeides det nært både med regionale, subregionale og nasjonale myndigheter, FN og humanitære organisasjoner.

Norge har sluttet opp om EUs felles holdning om håndvåpen av 12. juli 2002.

Merking og sporing av håndvåpen og ammunisjon

FNs generalforsamling vedtok høsten 2005 retningslinjer for merking og sporing av håndvåpen. Norge arbeider aktivt, både innenfor FN og i andre internasjonale fora for å drive frem enighet om et internasjonalt bindende instrument for merking og sporing av håndvåpen, herunder også ammunisjon. Så langt er det ikke oppnådd enighet om et slikt instrument. Regjeringen vil videreføre arbeidet for et internasjonalt bindende instrument for merking og sporing.

Så lenge det ikke er enighet om et internasjonalt bindende instrument, mener Regjeringen at det er viktig at norske bedrifter tar initiativ til gode merkings- og sporingssystemer. I Norge er det bare Nammo Raufoss AS som produserer ammunisjon, og Nammo-konsernet gjennomfører et frivillig merkings- og sporingssystem som betyr at all

ammunisjon som produseres av Nammo-konsernet er merket. Merkingens plassering varierer avhengig av kaliberstørrelsen. Merking gjøres på hylsebunnen, og/eller hylsen, og/eller prosjektilet i henhold til kundens krav. Merkingen gir informasjon om produksjonssted og -år, og/eller den aktuelle produksjonsandelen. I tillegg er all emballasje merket. Nammo-konsernet fører et eget register over all produksjon og salg, noe som innebærer at alle leveranser fra konsernet kan spores.

Arbeidet med en konvensjon om kontroll med handel av konvensjonelle våpen

Fra norsk side går vi inn for bedret global kontroll med alle våpenoverføringer. Vi støtter den pågå-

ende prosessen i FN for å fremforhandle en våpenhandelsavtale (Arms Trade Treaty – ATT). Formålet med en slik våpenhandelsavtale er bedre kontroll med handel og overføringer av alle typer konvensjonelle våpen og ammunisjon. Norge legger vekt på at en ATT må gi bedre kontroll og bidra til å hindre at våpen blir bruk til å krenke menneskerettigheter og internasjonal humanitærrett. Norge vil fortsette å arbeide aktivt for en omfattende ATT med sterke og klare forpliktelser for stater som handler med våpen. Norge deltar i ekspertgruppen for ATT sammen med de fleste av FNs medlemsland. Gruppen har mandat til å arbeide fram til 2011.

6 Det nasjonale eksportkontrollapparatet

Utenriksdepartementet er ved kongelig resolusjon gitt myndighet til å administrere eksportkontrollloven og utarbeide forskrifter og retningslinjer. Departementet er således nasjonal myndighet og forvaltningsorgan for eksportkontrollen.

I tillegg til vurdering av politiske spørsmål, regelverket og deltakelse i det internasjonale eksportkontroll-samarbeidet har departementet også ansvaret for lisensiering av både forsvarsmateriell og flerbruksvarer (lisensieringsmyndighet).

Utenriksdepartementet har også ansvaret for å samordne den nasjonale innsatsen på eksportkontrollområdet. Det nasjonale eksportkontrollapparatet omfatter Tollvesenet, Politiets sikkerhetstjeneste (PST), Etterretningstjenesten (E) og Forsvarets forskningsinstitutt (FFI). I enkelte saker kan det også være aktuelt å samarbeide med andre etater, særlig Forsvarsdepartementet, Institutt for energiteknikk (IFE) eller Statens strålevern. Tollvesenet er ansvarlig for kontrollen med utførsler, og PST har ansvaret for forebygging og etterforskning av mulige brudd på regelverket.

Utenriksdepartementet leder en tverrinstitusjonell kontaktgruppe (Tverrgruppen) hvor deltakerne i eksportkontrollapparatet møtes regelmessig for å utveksle informasjon og drøfte relevante aktiviteter og kontrolltiltak. Et slikt formalisert flerfaglig samarbeid skal legge til rette for mest mulig effektiv eksportkontroll gjennom informasjonsutveksling, planlegging og koordinering. I tillegg er formålet å sikre en god kompetanse- og kapasitetsutnyttelse.

Utviklingen de siste årene viser flere og mer komplekse saker, både når det gjelder utvikling av og etterspørsel etter ny teknologi og fordekte oppkjøpsforsøk. For å kunne ivareta en ansvarlig og relevant kontroll på nasjonalt plan, må man ha tilgang til og utveksle informasjon, besitte teknisk ekspertise, ha adekvate regelverk og delta i internasjonalt eksportkontroll- og ikke-spredningssamarbeid. I denne sammenheng er det viktig at de ulike instansene i eksportkontrollapparatet deltar i ekspertgruppene som er etablert innenfor ram-

men av det internasjonale eksportkontroll-samarbeidet.

I Politiloven heter det bl.a. at PST skal forebygge og etterforske spredning av masseødeleggelsesvåpen og av utstyr, materiale og teknologi for produksjon eller bruk av slike våpen. Videre skal PST forebygge og etterforske overtredelser av bestemmelser i eller i medhold av lov om kontroll med eksport av strategiske varer, tjenester og teknologi m.v. og lov til gjennomføring av bindende vedtak av FNs Sikkerhetsråd eller annen lovgivning om tilsvarende særlige tiltak.

PST har siden 2002 drevet en landsomfattende forebyggende informasjonsaktivitet (Prevent) rettet mot relevante bedrifter, offentlige instanser, akademiske institusjoner og forskningssentra. Målet er å skape bevissthet om spredning av masseødeleggelsesvåpen og trusselen om illegal anskaffelse av utstyr, teknologi og kunnskap til programmer for utvikling av slike våpen eller leveringsmidler.

Tollvesenet utfører regelmessige kontroller på eget initiativ. Slik kontroll kan gjelde verifikasjon av utførselsdokumenter og fraktdokumenter, eller fysisk kontroll av varene. Tollvesenet skal ved gjennomgang av bedriftsregnskap også kontrollere dokumenter som gjelder eksport bedriftene har foretatt. Innenfor Tverrgruppen er det også tatt initiativ til målrettede kontrollaksjoner, f.eks. rettet mot utførsler av spesifikke varer eller til utvalgte land og regioner. PST og Tollvesenet har også styrket sitt samarbeid om eksportkontroll i de ulike toll- og politidistriktene.

Ved fysisk tollkontroll, vurdering av tekniske egenskaper og bruksområder for produkter, teknologi eller tjenester kan det trekkes på ekspertise fra FFI eller IFE.

Innenfor de multilaterale eksportkontrollregimene blir det utvekslet informasjon om spredningsaktiviteter, herunder om utenlandske importører, brukere, etterspurt teknologi og om bekymringsfulle våpenprogrammer. Denne informasjonen nyttiggjøres aktivt både når det gjelder lisensiering, forebygging og kontroll.

7 Utenriksdepartementets lisensieringsoppgaver

Utenriksdepartementet har ansvaret for behandlingen av søknader om eksportlisens både når det gjelder forsvarsmateriell (liste I) og flerbruksvarer (liste II). I tvilstilfeller avgjør departementet om en vare eller teknologi er gjenstand for lisensplikt.

Departementets lisensieringsoppgaver er hjemlet i lov og forskrift (kap. 4). Lisensieringen baserer seg på gjennomføring av et regelverk, og er dette områdets direktoratfunksjoner. Det er samtidig helt avgjørende å sette lisensieringen i sammenheng med de overordnede sikkerhetsinteressene. Dette har vært avgjørende for at Utenriksdepartementet har ansvaret også for selve lisensieringen. For å kunne vurdere både tekniske, rettslige og kontrollmessige aspekter i forbindelse med søknader om eksportlisens er det nødvendig at departementet besitter adekvate ressurser og kompetanse, herunder teknisk ekspertise, sikre dataverktøy og langsiktige rammevilkår.

I tillegg til PSTs forebyggende virksomhet gjennomfører Utenriksdepartementet som forvaltningsorgan en aktiv informasjonsvirksomhet, herunder årlige seminarer, for å bidra til at eksportørene har tilfredsstillende kunnskap om regelverket og kontrollbestemmelsene.

Kontrollistene (liste I og liste II) er formelt en del av forskriftsverket. De er imidlertid ikke direkte skrevet inn i forskriften, men fremstår som selvstendige lister. På denne måten kan departementet foreta nødvendige endringer i listene ved behov. Forskriften gir utenriksdepartementet hjemmel til å foreta endringer i listene. Av hensyn til eksportørene er det departementets hensikt å begrense oppdatering av listene til en gang i året. Det kan imidlertid oppstå situasjoner som krever at listene må endres på kort varsel, f.eks. i tilfeller der det fattes vedtak i et av eksportkontrollregimene om å innføre kontroll på nye teknologier som er særlig utsatt i militær sammenheng. Informasjon om endringer blir umiddelbart lagt ut på departementets hjemmesider (www.eksportkontroll.mfa.no).

Kontroll med ikke-listede varer (generalklausuler)

Teknologisk utvikling innebærer at det alltid vil være varer og teknologi som ikke omfattes av vare-

listene, men som likevel kan ha et betydelig potensial i forbindelse med utvikling, produksjon eller bruk av masseødeleggelsesvåpen. For å kunne fange opp forsøk på å anskaffe ikke-listede varer for bruk i programmer for utvikling av masseødeleggelsesvåpen eller annen militær bruk, er det etablert såkalte generalklausuler («catch-all»).

Eksportkontrollforskriften angir tre slike generalklausuler.

Den første klausulen hjemler lisensplikt for enhver vare, teknologi eller tjeneste til militær bruk i land hvor det er krig, hvor krig truer eller hvor det er borgerkrig. Denne bestemmelsen har direkte utgangspunkt i Stortingets vedtak av 11.mars 1959.

Videre er det lisensplikt for enhver vare, teknologi eller tjeneste uavhengig av varelistene, når det er kjent eller burde vært forstått at de er beregnet, helt eller delvis for utvikling, produksjon, vedlikehold, lagring, spredning, deteksjon, identifikasjon eller destruksjon av kjernevåpen, kjemiske eller biologiske våpen, samt for utvikling, produksjon vedlikehold eller lagring av missiler som kan levere slike våpen. Denne kontrollen har fått økt betydning de siste årene, og representerer svært krevende saksbehandling hvor bruk av informasjon står sentralt.

Den tredje generalklausulen innebærer at det er lisensplikt for ikke-listede flerbruksvarer til land underlagt våpenembargo vedtatt av FNs Sikkerhetsråd når det foreligger opplysninger om at varene er ment for militær bruk. Dette er i tråd med konsensusvedtak i Wassenaar-samarbeidet, samt med EU-retten.

I praksis medfører generalklausulene at Utenriksdepartementet har hjemmel til å hindre enhver utførsel av varer og teknologi fra norske leverandører til uønsket militær bruk.

Kontroll med immateriell teknologioverføring

Immateriell overføring av sensitiv programvare, teknologi eller kunnskap kan bl.a. skje muntlig, eller ved skriftlig oversendelse (for eksempel via Internett). Immateriell teknologioverføring krever derfor andre kontrolltiltak enn den tradisjonelle grensekontrollen som utføres av Tollvesenet. De

multilaterale eksportkontrollregimene har de siste årene drøftet tiltak som kan være effektive i denne sammenheng.

Det er bred enighet om at elektroniske leveranser av sensitiv programvare og teknologi representerer et svakt ledd i eksportkontrollen, og at delta-kerlandene må kontrollere overføring av sensitiv teknologi gjennom lisensieringskrav på nasjonal basis.

I den norske eksportkontrolllovgivningen omfattes immaterielle teknologioverføringer av det generelle regelverket. Slike overføringer krever tillatelse fra Utenriksdepartementet på samme måte som annen eksport av produkter, teknologi og tjenester omfattet av kontrollistene. Kontrollen skjer i nært samarbeid med næringslivet, og departementet legger stor vekt på informasjon og dialog også i dette spørsmålet.

Kunnskapsoverføring av sensitiv teknologi er et område som i økende grad står på den internasjonale dagsordenen. Flere land har f.eks. etablert mekanismer for å kontrollere hvilke studenter som får adgang til å studere teknologifag som er relevante i forhold til utvikling av masseødeleggelsesvåpen ved deres universiteter og utenlandske forskere før de får tilgang til forskningsinstitusjoner som driver med sensitiv teknologiforskning. Også på norsk side er det aktuelt å vurdere konkrete tiltak for å hindre at norske universiteter eller teknologiinstitusjoner overfører kunnskap som kan brukes til utvikling, produksjon og bruk av masseødeleggelsesvåpen.

7.1 Eksportkontroll av forsvarsmateriell

I samsvar med retningslinjene skal våpen og ammunisjon (kategori A-materiell) bare leveres til statlige myndigheter, eller til de som opptre på vegne av myndighetene. Dette må dokumenteres. Eksportkontrollen omfatter ikke aktivitetene til det norske forsvaret. Det er gjort unntak fra reglene når utstyret skal brukes av norske styrker i utlandet, f.eks. i forbindelse med internasjonale operasjoner, under minerydding eller som ledd i kampen mot internasjonal terrorisme, eller når mottakeren er forsvarsmyndigheten i et NATO- eller EU-land. Forsvarsdepartementet er pålagt å rapportere om slik utførsel hvert år. Informasjon om forsvarets utlån og bruk av eget materiell i utlandet er reflektert i kapittel 9 i denne meldingen.

Regelverket stiller ikke krav om innhenting av tillatelse fra Utenriksdepartementet for markeds-

føring. Slik virksomhet er imidlertid så langsiktig og ressurskrevende at bedriftene normalt ønsker forhåndstilsagn om at eksportlisens kan påregnes før de anvender betydelige ressurser på markedsføring. Utenriksdepartementet vurderer anmodninger om forhåndstilsagn på samme måte som om det gjaldt konkrete lisenssøknader. Når det gis forhåndstilsagn, tas det alltid forbehold om at spørsmålet om eksportlisens vil bli vurdert i lys av situasjonen på det tidspunkt en konkret søknad foreligger.

Eksportkontrollforskriften åpner for at en utførselstillatelse kan tilbakekalles hvis lisensinnehaveren vesentlig misbruker tillatelsen, hvis det fremkommer nye eller endrede fakta, eller hvis det skjer endringer i politiske forhold i mottakerstaten eller området som vesentlig endrer det grunnlaget tillatelsen ble gitt på.

Konvensjonell våpeneksport er i utgangspunktet et nasjonalt ansvar og således en integrert del av de enkelte lands sikkerhetspolitikk. De siste årene er det likevel vokst frem et økt internasjonalt samarbeid og koordinering også på dette området. Denne utviklingen også har ført til en positiv utvikling når det gjelder større åpenhet om lands eksportaktiviteter, herunder også når det gjelder innsyn i landenes eksportpolitikk. På sikt er målet at denne åpenheten også skal bane vei for større ansvarlighet når det gjelder andre lands våpeneksport.

Samarbeidsavtaler

Ved underleveranser fra Norge til utenlandsk produsent i tilfeller hvor det foreligger en myndighetsgodkjent samarbeidsavtale mellom den norske og utenlandske bedriften kan Utenriksdepartementet fravike kravet om sluttbrukerkontroll. Når det ferdige produktet ikke fremstår som norsk, kan det reeksporteres etter samarbeidslandets eksportkontrollregler. Ordningen er ment å sikre norske bedrifters forutsigbarhet og gi troverdighet innenfor et konkurranseutsatt internasjonalt forsvarsmateriellmarked. Pr. 1. april 2009 foreligger det i overkant av 60 slike samarbeidsavtaler.

Oppfølgingsleveranser

Forsvarsmateriell har som regel en betydelig levetid, noe som krever at nødvendig vedlikehold, reparasjoner og leveranser av reservedeler må sikres over lang tid. Slike oppfølgingsleveranser er som regel en del av kontraktvilkårene.

Kontroll med formidling mellom tredjeland

Det følger av eksportkontrollforskriften at handel, formidling eller annen bistand ved salg av militære varer og teknologi som omfattes av liste I fra et fremmed land til et annet, ikke er tillatt uten tillatelse fra Utenriksdepartementet.

Norge har engasjert seg aktivt internasjonalt for å oppnå enighet om felles kriterier som utgangspunkt for leverandørlands nasjonale kontroll med formidling av våpen. Hensikten er å sikre at lands nasjonale eksportkontroll ikke undergraves gjennom smutthull i form av formidlingsaktiviteter utenfor myndighetenes kontroll. Det er en målsetning at så mange land som mulig innfører kontroll med formidling. Det vil gjøre det vanskeligere for formidlere å operere utenfor myndighetenes kontroll, bl.a. ved å utnytte land med svake kontrollsystemer.

Håndvåpen

Norske bedrifter produserer ikke militære håndvåpen, og slike våpen eksporteres dermed ikke fra Norge. Utførselen av håndvåpen omfatter i all hovedsak samle-, jakt- og konkurransevåpen til enkeltpersoner. Det kreves dokumentasjon som bekrefter at personer som kjøper et jakt-, konkurranse- eller våpen av samleverdi fra Norge har importtillatelse til å innføre våpenet, samt tillatelse til å eie eller bære slike våpen i importlandet, eller til autoriserte våpenforhandlere. I kapittel 9.5 gis det en oversikt over omfanget av denne eksporten.

Innenfor en rekke internasjonale fora arbeides det for å forebygge og bekjempe destabiliserende oppbygging og ukontrollert spredning av små og lette våpen. Ingen andre typer våpen forårsaker flere dødsfall og lidelser enn slike våpen som daglig anvendes i lokale og regionale konflikter. Håndvåpen er billige, lette å bære og enkle å smugle, og bidrar til både å forlenge og eskalere konflikter.

Norge arbeider aktivt innenfor en rekke internasjonale fora for at alle land skal gjennomføre en ansvarlig eksportpolitikk basert på heldekkende lover og regler. Målet er å sikre at hvert land skal ha effektive systemer som kontrollerer produsenter, leverandører, kjøpere, agenter og formidlere av små og lette våpen.

Klassifisering av forsvarsmateriell

Liste I er en nasjonal liste bestående av 20 kategorier forsvarsmateriell. Listen dekker varer og teknologi som er beskrevet på Wassenaars militære liste, og ivaretar således Norges internasjonale for-

pliktelser. Utgangspunktet er at alle varer innenfor de 20 kategoriene som er spesielt konstruert eller modifisert for militære formål er lisenpliktige.

I de fleste tilfeller vil det være klart om en vare omfattes av liste I og dermed er lisenspliktig ved utførsel. Det kan imidlertid oppstå tilfeller hvor det er vanskelig å avgjøre om varen er omfattet av liste I. En av grunnene til dette er at den teknologiske utviklingen de senere årene har ført til mer komplekse og sofistikerte varer, og at nyere teknologi med militære applikasjoner i større grad enn tidligere utvikles innenfor sivile teknologiprojekter. I slike tilfeller vil departementet innehente vurderinger og råd fra relevante fagmiljøer, for eksempel Forsvarets forskningsinstitutt (FFI), marinen, luftforsvaret, Forsvarets mikrobiologiske laboratorium eller Institutt for energiteknikk (IFE). Utenriksdepartementet har myndighet til å fatte endelige beslutninger i spørsmål om produktklassifisering og lisensplikt.

Når departementet har avgjort at en vare fanges av Liste I må det også gjøres en vurdering av om varen er å klassifisere som kategori A- eller B-materiell. Denne klassifiseringen slår fast utstyrets offensive eller defensive anvendelse. Den videre behandlingen av søknaden baserer seg på en vurdering av det endelige mottakerlandet når det gjelder innen- og utenrikspolitiske forhold i vedkommende land og område, dvs. identifisering av hvilken landgruppe det endelige mottakerlandet tilhører. Med utgangspunkt i Stortingets vedtak fra 1959 legges en rekke elementer til grunn i en slik vurdering, herunder om det er borgerkrig i mottakerlandet, om det er krig eller om krig truer i området, hensynet til menneskerettighetene og styresettet i mottakerlandet, politisk stabilitet, forholdet til naboland/region (territorielle krav, grensetviser osv.), samt den generelle sikkerhetssituasjonen (bl.a. forholdet til terrorisme).

Praktiseringen av Utenriksdepartementets retningslinjer kan beskrives som et erfaringsbasert system. Beslutninger om å klarere et land som mottakere av forsvarsmateriell fra Norge gjøres på grunnlag av konkrete søknader om eksportlisens. Som hovedregel vil en klarering av et land som mottaker av A- og B-materiell danne presedens for senere søknader om utførselslisens. En senere vesentlig endring av den politiske situasjonen i mottakerlandet eller i betingelsene som den opprinnelige tillatelsen ble gitt på vil imidlertid kunne tilsi et annet resultat på et senere beslutningstidspunkt. Utenriksdepartementet har også anledning til å tilbakekalle en utstedt lisens dersom slike vesentlige endringer skulle oppstå.

I tillegg til lisensplikten for varer som fanges av vareliste I er det lisensplikt for enhver vare, teknologi eller tjeneste til militær bruk i land hvor det er krig, hvor krig truer eller hvor det er borgerkrig, samt til land som er gjenstand for våpenembargo vedtatt av FNs sikkerhetsråd.

7.2 Eksportkontroll av flerbruksvarer

Eksportkontrollen av flerbruksvarer og tilhørende teknologi har først og fremst sivile bruksområder, men også viktig potensial når det gjelder utvikling og produksjon av masseødeleggelsesvåpen og konvensjonelle våpen. Dette kan bl.a. være visse kjemikalier, biologiske substanser, verktøymaskiner, lasere, gassovervåkingsutstyr, grafitt, høytrykksdyser, hydrofoner, måleutstyr, optisk materiale eller radarsystemer. En effektiv eksportkontrollpolitikk er avgjørende for å hindre slik eksport. I de senere årene har kampen mot terrorisme også ledet til et økt fokus på denne eksportkontrollen.

Alle land som deltar i de internasjonale ikke-sprednings- og eksportkontrollregimene forplikter seg til å gjennomføre nasjonal kontroll med utgangspunkt i felles varelistene og retningslinjer. Utenriksdepartementets vareliste II er således en sammenstilling av de multilaterale eksportkontrollregimenes varelistene på flerbruksvarer. Det er ressurskrevende for Utenriksdepartementet å sikre at varelisten er oppdatert og relevant til enhver tid.

Lisensierings- og kontrollarbeidet på nasjonalt plan skal avgjøre hva slags vare det søkes om å eksportere med tanke på mulig militær anvendelse, samt undersøke den endelige mottakeren og sluttbruken av varen. Også risikoen for overføring til bruk i militære aktiviteter i mottakerlandet inngår i departementets vurdering. Arbeidet med å bestemme om en vare eller teknologi omfattes av varelistene krever særskilt teknisk ekspertise. Liste II (flerbruksvarer) er omfattende og meget detaljert når det gjelder tekniske beskrivelser. Medlemslandene i de multilaterale eksportkontrollregimene har ved konsensus vedtatt at flerbruksvarene beskrevet på liste II er signifikante når det gjelder muligheten for utvikling, bruk eller produksjon av konvensjonelle våpen, masseødeleggelsesvåpen og bæremidler (missiler) for slike våpen. Tjenester knyttet til varer og teknologi på liste II omfattes også av lisensplikten.

Når departementet har bestemt at en vare fanges av liste II vil det gjøres en vurdering av den oppgitte sluttbruken og sluttbrukeren for å forsi-

kre at hensikten med eksporten utelukkende er sivil bruk. Utenriksdepartementet har tilgang til omfattende informasjon fra ulike kilder, herunder informasjon som er utvekslet innenfor de multilaterale eksportkontrollregimene. Det gjøres også en vurdering av en rekke andre risikoforhold, bl.a. at varen kan komme på avveie, bli omadressert underveis eller overføres til militær bruk i mottakerlandet.

Dersom departementet kommer frem til at lisens kan innvilges, kreves dokumentasjon som bekrefter hva varen skal benyttes til og hvor den skal benyttes eller installeres. Det vurderes også om den varen som søkes utført, er relevant i forhold til den oppgitte sluttbruken, både hva angår teknisk kapasitet og mengde. I særlige tilfeller kan det også settes som vilkår at varen kan inspiseres av norske representanter uten forvarsel for å forsikre at bruken er i tråd med det som er forutsatt. Normalt vil imidlertid en utførsel som vurderes å representere slik grad av følsomhet, bli avslått på grunn av risikoen for at varen vil bidra til et sluttbrukerlands våpenprogram.

I tillegg til lisensplikten som gjelder for varer som er beskrevet på liste II, er det også lisensplikt for enhver vare uavhengig av listene dersom det er kjent eller burde vært forstått at varen skal inngå i utvikling eller produksjon av masseødeleggelsesvåpen eller bæremidler (missiler) for slike våpen. Slike generalklausul-saker stiller store krav til teknisk ekspertise og tilgjengelig informasjon om både sluttbruk og -bruker. Iran-forskriften om gjennomføring av FN-sanksjonene mot landet har ført til en betydelig økning av komplekse saker for behandling i departementet. Gjennomføring av generalklausulene krever også at det gis målrettet og tydelig informasjon til næringslivet og samfunnet generelt om disse lovbestemmelsene.

Risikoen for at slike varer kan havne i hendene på terrorister eller i skjulte masseødeleggelsesprogrammer innebærer at sluttbrukerkontrollen når det gjelder eksport av flerbruksvarer er mer utfordrende enn når det gjelder forsvarsmateriell. Årsaken er at dette i utgangspunktet dreier seg om handel med sivile varer hvor det også er viktig å ikke legge unødige hindringer i veien for den legitime handelen.

Søknaden blir avslått dersom et annet medlemsland i et av de multilaterale regimene har rapportert nektelse av en identisk søknad. Avslag på eksportsøknader og bakgrunnen for avslaget blir rapportert til det relevante eksportkontrollregimet. Det forutsettes at deltakerland ikke skal undergrave hverandres avslag ved å innvilge identiske søknader. Slike avslag må begrunnes i hen-

hold til det aktuelle regimes retningslinjer. I tvilstilfeller, eller dersom det er nødvendig å innhente ytterligere informasjon, f.eks. om tekniske forhold, kan det innledes konsultasjoner mellom partene med sikte på å avklare om det dreier seg om en identisk søknad eller ikke.

For å sikre at Norge etterlever de omfattende forpliktelsene knyttet til kjernefysisk eksportkontroll, er det etablert særskilte retningslinjer for Utenriksdepartementets behandling av søknader som omhandler visse særlig sensitive kjernefysiske varer.

Bevisstgjøring gjennom informasjon overfor eksportørene

En betingelse for å kunne gjennomføre en mest mulig effektiv eksportkontroll er at det er etablert et godt samarbeid og dialog med produsenter og leverandører av sensitive varer og teknologi. Samarbeid og tillit mellom myndighetene og eksportørene er særlig viktig når det gjelder kontrollen med immateriell teknologioverføring og etterlevelse av generalklausulene.

Departementet legger betydelig arbeid i å føre dialog med teknologibedrifter for å sikre at alle berørte er kjent med regelverket og har etablert interne rutiner for å sikre at disse etterleveres i bedriften. I tillegg til kontakten mellom den enkelte bedrift eller eksportør og departementet,

avholdes årlige orienteringsmøter for eksportørene.

Både de multilaterale eksportkontrollregimene og FNs Sikkerhetsråd har fattet vedtak og sanksjoner mot enkelte land som krever et nært samarbeid og dialog med potensielle teknologileverandører nasjonalt for å kunne etterleveres. Dette innebærer at departementet må styrke sin dialog og informasjonsinnsats overfor norsk næringsliv.

Det legges vekt på å være tilgjengelig for næringslivet i det daglige arbeidet, både ved telefonkontakt, bruk av e-post og ved personlig kontakt. Også andre aktører i det nasjonale apparatet har kontakt med relevante eksportører og potensielle leverandører av sensitive varer i informasjonssystemene, bl.a. Tollvesenet og Politiets sikkerhetstjeneste (PST).

Det er av stor betydning for norske teknologibedrifter og –institusjoner at norske myndigheter har tillit og troverdighet når det gjelder gjennomføring av en ansvarlig eksportkontroll. For å bidra til å sikre dette er informasjonsvirksomhet og etablering av etterlevelsesrutiner i relevante bedrifter en viktig oppgave for Utenriksdepartementet.

Informasjon om eksportkontrollen er også lagt ut på internett www.eksportkontroll.mfa.no. Det legges betydelig vekt på å øke offentlighetens kunnskap om eksportkontroll og ikke-spredning, og det arbeides fortløpende med å holde informasjonen på hjemmesiden oppdatert og relevant.

8 Norsk forsvarsindustri og internasjonalt samarbeid

Teknologisk utvikling samt økende kompleksitet og kostnader forbundet med moderne forsvarsmateriell har gjennom de siste ti årene ført til store endringer i norsk forsvarindustri. Ettersom forsvarsmateriell har blitt stadig dyrere å utvikle har bedriftene i økende grad måttet tilpasse seg ved å inngå samarbeid om utvikling og produksjon av nytt militært materiell, både nasjonalt og internasjonalt.

En rekke norske forsvarsindustribedrifter besitter viktig nisjekompetanse som muliggjør tett samarbeid med store internasjonale partnere. Ved større materiellkjøp (over 50 millioner kroner) fra utlandet arbeider derfor Forsvarsdepartementet aktivt for at norsk forsvarsindustri skal kunne bidra som underleverandør. Gjennom slike såkalte gjenkjøpsavtaler har man etablert langvarig og levedyktig samarbeid mellom norske og utenland-

ske bedrifter om utvikling og produksjon av forsvarsmateriell.

Norske myndigheter fokuserer primært på industriprosjekter som ivaretar Forsvarets behov gjennom å bidra til effektive løsninger samtidig som de støtter opp om behovet for et mer integrert samarbeid med allierte.

For mindre land og deres forsvarsindustri vil flernasjonalt samarbeid knyttet til anskaffelse og utvikling av forsvarsmateriell bli stadig mer avgjørende for å sikre en levedyktig industri. Norge vil derfor i økende grad prioritere flernasjonale løsninger med utvalgte samarbeidspartnere. De største forsvarsindustribedriftene og mest aktuelle samarbeidspartnere for norsk forsvarsindustri er lokalisert i USA og i EU-landene. Det foregår utstrakt forsvarsmateriellsamarbeid mellom de nordiske landene, mellom allierte land og multilateralt innenfor rammen av NATO og EU.

9 Eksporten av forsvarsmateriell i 2008

I dette kapitlet gis det oversikt over den faktiske eksporten av forsvarsmateriell basert på verdien av utførelse ved salg av varer, teknologi og tjenester som omfattes av liste I. Verdiene er oppført i 1000 kr. Oversiktene inneholder ikke opplysninger om midlertidig utførelse av varer for demonstrasjon eller reparasjon, eller om varer som vil bli returnert til Norge.

Eksporten av forsvarsmateriell og tjenester

Eksporten av forsvarsmateriell, tjenester og utførte reparasjoner, samt om avslag på søknader om eksportlisens knyttet til liste I er fremstilt i følgende syv tabeller¹ og figurer:

- Tabell 9.1 Totaler for eksport av forsvarsmateriell fra 2004 til 2008
- Tabell 9.2 Fordeling av eksport av A- og B-materiell på grupper av land
- Tabell 9.3 Detaljer om eksporten fordelt på land og vareposisjoner i liste I
- Tabell 9.4 Utførte tjenester knyttet til liste I
- Tabell 9.5 Reparasjoner foretatt i Norge for utenlandske oppdragsgivere
- Tabell 9.6 Oversikt over utførelse av håndvåpen
- Tabell 9.7 Oversikt over forsvarsmyndighetens utførelse av eget materiell

Figurer:

- Figur 9.1 Fordeling av eksporten av A-materiell på regioner
- Figur 9.2 Fordeling av eksporten av B-materiell
- Figur 9.3 Utførelsen fordelt på posisjonene i Liste I
- Figur 9.4 Utviklingen av eksporten av forsvarsmateriell 2000–2008

Meldingen gir også informasjon om utførelse av håndvåpen fra Norge, samt om forsvarsmyndighetens bruk av eget materiell i utlandet. Norge eksporterer ikke militære håndvåpen, og utførelsen som er reflektert i oversikt 9.6 gjelder i all hovedsak antikke våpen til samlere, jakt- og konkurransevåpen.

¹ Tallene er fremstilt i tusen kroner.

I tillegg gis det også informasjon om utførelse av sivile varer til militære sluttbrukere, og om utførelse av utstyr for bruk i humanitære aksjoner (minerydding).

Det gis informasjon om avslag på søknader om eksportlisens. De avslagene som inngår i oversikten er formelle avslag på lisenssøknader som har vært gjenstand for behandling på basis av det norske eksportkontrollregelverket. På bakgrunn av samarbeidet som er inngått innenfor rammen av EUs feles handling for våpeneksport, vises det også til hvilke kriterier som er bakgrunn for avslagene. På denne måten bidrar Norge til å fremme høy internasjonal standard når det gjelder åpenhet om utførelse av forsvarsmateriell. I 2008 ble ti søknader om eksportlisens av forsvarsmateriell avslått. Dette tallet sier imidlertid lite om det faktiske bildet, da den nære dialogen mellom bedriftene og Utenriksdepartementet om muligheten for å få tillatelse til eksport innebærer at bedrifter sjelden søker om eksportlisens til land hvor tillatelse ikke vil kunne påregnes å bli innvilget.

Kapittel 9.1 redegjør for avslag på søknader om lisens foretatt i 2008. I kapittel 9.2 gis det informasjon om tillatelser om overføring av produksjonsrettigheter. Det ble ikke gitt noen tillatelser til formidling av forsvarsmateriell mellom to tredjeland i 2008.

Informasjon om utførelse av sivile varer til militær bruk, samt beskyttelsesutstyr for minerydding finnes i kapittel 9.3.

En oversikt over bedrifter som har rapportert om eksport av forsvarsmateriell i 2008 finnes i kapittel 9.4.

Den samlede verdien av eksporten i 2008 var om lag 4,2 milliarder kroner. Av dette utgjorde salg ca. 3,9 milliarder, tjenester omlag 212 millioner kroner og reparasjoner for utenlandske eiere ca. 58 millioner kroner. A-materiell utgjorde i overkant av 2,5 milliarder kroner og B-materiell utgjorde ca. 1,3 milliarder kroner.

I 2007 utgjorde den samlede eksporten omlag 3,6 milliarder. Til sammenligning var den samlede verdien av eksporten om lag 3,5 milliarder kroner i 2006, 2,9 milliarder kroner i 2005, 2 milliarder i 2004 og 3 milliarder kroner i 2003.

Fordi større leveranser kan skje i ett år og ikke i et annet, er det naturlig at det oppstår variasjoner i verdien av utførselen av forsvarsmateriell fra år til år.

Medlemslandene i NATO, Sverige og Finland er de største mottakerne av forsvarsmateriell fra Norge.

I 2008 utgjorde eksporten av A-materiell til NATO landene 85 % og for B-materiell 65 %, og til Finland og Sverige utgjorde den hhv. 7 % og 12 %. I 2007 utgjorde eksporten til NATO-landene 83 % for A-materiell og 76 % for B-materiell, mens Finland og Sverige mottok hhv. 9 % og 13 % av eksporten.

I 2007 var det en betydelig nedgang i eksporten av B-materiell, og en betydelig økning i salget av A-materiell. Denne trenden har fortsatt i 2008. Totalt sett økte verdien av eksporten av forsvarsmateriell fra 2007 til 2008 med ca. 22 %.

Økning i eksporten av A-materiell i 2008 utgjorde nær 24 % og for B-materiell 18 %. Det var en betydelig nedgang i verdien av tjenester (-31 %), reparasjoner for utenlandske eiere (-56 %) og overføring av produksjonsrettigheter (-72 %) fra 2007 til 2008.

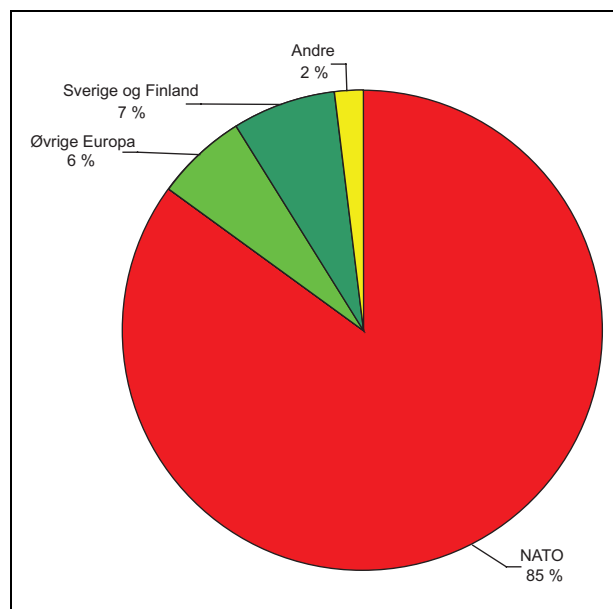
Eksport av kategori A-materiell til USA representerer den største økningen i eksporten i 2008, med ca. 600 millioner kroner. Det var også økning i eksporten til Egypt, Finland, Frankrike, Luxembourg, Malaysia, Saudi-Arabia, Slovakia, Spania, Sveits, Tsjekkia og Tyrkia. Samtidig var det nedgang i eksporten til Australia, Canada, Hellas, Irland, Latvia, Oman, Polen, Sverige, Thailand, Tyskland og Østerrike.

Den største nedgangen i 2008 var til Tyskland med en nedgang i verdien av eksporten på drøyt 200 millioner kroner.

Det ble utstedt 1602 lisenser for salg av varer på liste I, samt for tilknyttede tjenester og retur av militære varer til utenlandske eiere i 2008. I samme periode var det 2057 gyldige lisenser for eksport av varer og teknologi beskrevet på liste I, samt tilknyttede tjenester.

9.1 Utvikling i eksporten av forsvarsmateriell, tjenester og reparasjoner

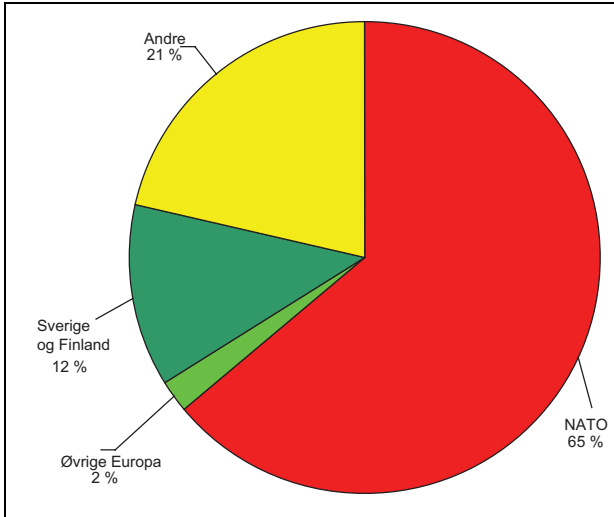
Figur 9.4 og tabell 9.1 viser utviklingen i eksporten av forsvarsmateriell i kategori A og B, samt for utførte tjenester og reparasjoner knyttet til liste I for utlandske oppdragsgivere.

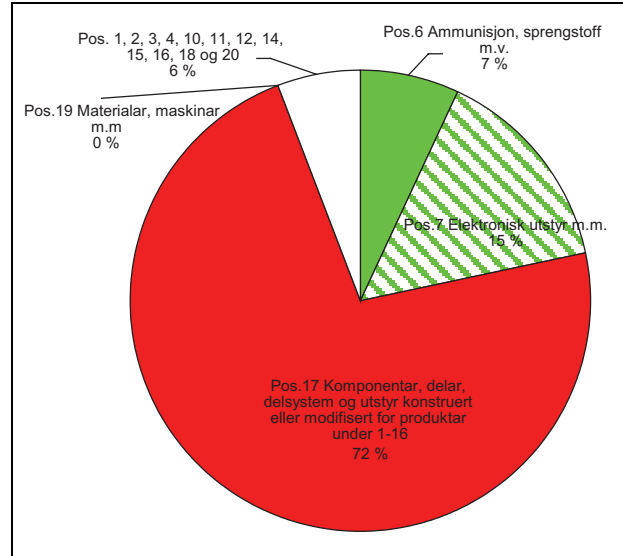
Figur 9.1 Fordeling av eksporten av A-materiell på regioner

Tabell 9.1 Totaler for eksport av forsvarsmateriell

		2004	2005	2006	2007	2008	Endring	
Utførsel		Verdi x 1000 kr					%	
Salg	A-materiell	976 131	1 342 787	1 439 774	2 053 984	2 540 119,6	486 136	23,67 %
Salg	B-materiell	1 038 707	1 114 084	1 478 542	1 144 103	1 352 287,7	208 185	18,20 %
Salg	Totalt (A+B)	2 014 838	2 456 871	2 918 316	3 198 087	3 892 407	694 320	21,71 %
Tjeneste, Retur utl., Produksjonsrett, Formidling		364 738	470 718	597 678	450 850	272 590	-178 260	-39,54 %
Sum		2 379 576	2 927 589	3 515 994	3 648 937	4 164 997	516 060	14,14 %

Figur 9.2 Fordeling av eksporten av B-materiell

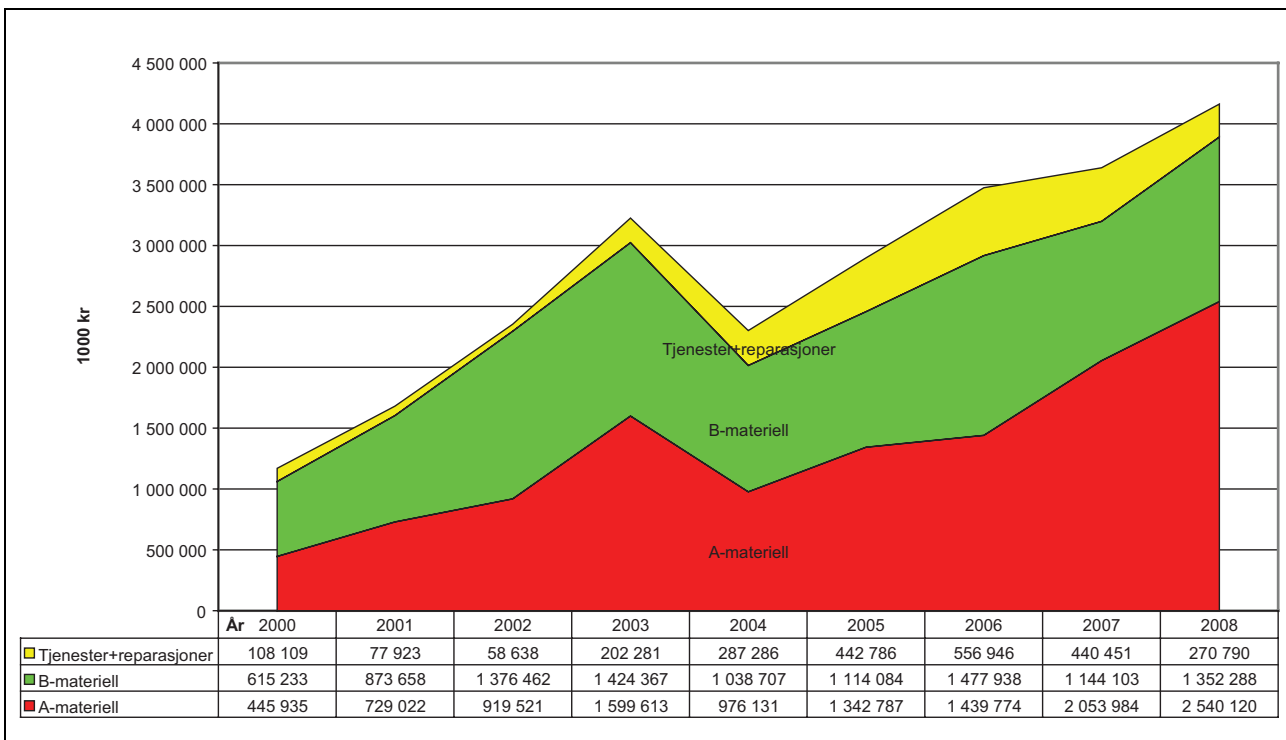
Figur 9.3 Utførselen fordelt på posisjoner i Liste-I

9.2 Eksporten av kategori-A materiell fordelt på grupper av land

Figur 9.1 viser hvordan fordelingen av den totale eksporten av kategori A-materiell (våpen og ammunisjon) fordeler seg på grupper av mottakere. Som det fremgår var NATO-landene den desidert største mottaker av forsvarsmateriell i kategori A i 2008 med 85 % mens Sverige og Finland utgjorde 7 %.

9.3 Eksporten av kategori-B materiell fordelt på grupper av land

Figur 9.2 viser hvordan fordelingen av den totale eksporten av kategori B-materiell (annet militært materiell) fordeler seg på grupper av mottakere. NATO-landene var i 2008 den største mottakeren av forsvarsmateriell i kategori B med 65 %. Sverige

Figur 9.2 Utviklingen av eksporten av forsvarsmateriell

og Finland mottok til sammen 12 % av den samlede eksport av kategori B materiell. I oversikten gitt i tabellene 9.2 og 9.3, er det gitt mer detaljert informasjon om mottakerland, eksporterte varer og verdier.

9.4 Eksport av forsvarsmateriell fordelt på land

Tabell 9.2 viser hvordan verdien av eksporten av forsvarsmateriell fordeler seg på det enkelte mottakerland. Verdien av eksporten er vist i 1000 kr. Tabell 9.2 redegjør også for endringer fra 2005, 2006 og 2007 for det enkelte land.

Eksport av forsvarsmateriell fra Norge i 2008, eksportkontroll og internasjonalt ikke-spredningssamarbeid

Tabell 9.2 Fordeling av eksport av A- og B-materiell (x 1000 NOK)

Land	CC	2005			2006			2007			2008			Endring 2007–2008
		A-materiell	B-materiell	Totalt (A + B)	A-materiell	B-materiell	Totalt (A + B)	A-materiell	B-materiell	Totalt (A + B)	A-materiell	B-materiell	Totalt (A + B)	
Albania	AL	0	1 303,00	1 303,00	0	0	0	0	372	372	0	0	0,0	-372
Australia	AU	218 350,00	4 931,00	223 281,00	55 023	222 387	277 410	96 739	1 870	98 609	0	1 369	1 369,0	-97 240
Belgia	BE	1 472,00	10 265,00	11 737,00	9 098	23 255	32 353	3 680	21 604	25 284	1 944	22 997	24 940,7	-343
Brasil	BR	295	0	295	421	0	421	0	0	0	286	0	286,0	286
Bulgaria	BG	0	657	657	142	1 237	1 379	0	1 400	1 400	0	0	0,0	-1 400
Canada	CA	29 656,00	13 928,00	43 584,00	151 598	75 316	226 914	51 101	10 931	62 032	7 526	2 169	9 695,0	-52 337
Chile	CL	1 615,00	15 100,00	16 715,00	1 159	2 935	4 094	3 767	2 210	5 977	17 756	90	17 846,0	11 869
Danmark	DK	7 378,00	1 315,00	8 693,00	10 371	14 982	25 353	10 655	6 805	17 460	4 610	11 826	16 435,8	-1 024
Ecuador	EC	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,0	0
Egypt	EG	0	11 318,00	11 318,00	0	11 157	11 157	0	0	0	0	106 912	106 912,0	106 912
Estland	EE	4 532,00	3 495,00	8 027,00	1 205	2 000	3 205	0	0	0	147	2 442	2 589,0	2 589
Finland	FI	21 014,00	16 000,00	37 014,00	86 324	49 425	135 749	109 377	7 009	116 386	99 628	65 303	164 931,0	48 545
Forente Arabiske Emirater	AE	0	1 646,00	1 646,00	0	0	0	0	4 501	4 501	0	1 529	1 529,0	-2 972
Frankrike	FR	8 782,00	25 940,00	34 722,00	22 492	17 562	40 054	13 916	32 894	46 810	55 854	15 749	71 603,0	24 793
Grønland	GL	151	0	151	450	0	450	406	0	406	0	0	0,0	-406
Hellas	GR	1 078,00	3 050,00	4 128,00	619	0	619	29 147	3 320	32 467	453	1 074	1 527,0	-30 940
Hong Kong (Kina)	HK	0	9	9	0	0	0	0	0	0	0	0	0,0	0
India	IN	0	0	0	0	6	6	0	0	0	0	0	0,0	0
Irland	IE	5 343,00	1 038,00	6 381,00	1 798	4 931	6 729	36 675	345	37 020	2 527	2 359	4 886,0	-32 134
Island	IS	140	0	140	272	0	272	312	1 817	2 129	5	0	5,4	-2 124
Italia	IT	45 267,00	4 603,00	49 870,00	8 457	30 222	38 679	7 683	5 313	12 996	16 406	4 753	21 159,0	8 163
Japan	JP	0	0	0	454	0	454	392	0	392	556	0	556,0	164
Jordan	JO	0	1 098,00	1 098,00	0	1 204	1 204	0	833	833	0	0	0,0	-833
Kroatia	HR	0	811	811	90	0	90	139	0	139	143	0	143,0	4
Kuwait	KW	0	170 059,00	170 059,00	0	171 658	171 658	0	0	0	0	0	0,0	0
Kypros	CY	0	19 856,00	19 856,00	0	602	602	0	7 640	7 640	0	16 238	16 238,0	8 598
Latvia	LV	20	517,9	537,9	604	394	998	37 616	11 146	48 762	1 420	3 384	4 804,0	-43 958

Eksport av forsvarsmateriell fra Norge i 2008, eksportkontroll og internasjonalt ikke-spredningssamarbeid

Tabell 9.2 Fordeling av eksport av A- og B-materiell (x 1000 NOK)

Land	CC	2005			2006			2007			2008			Endring 2007–2008
		A-materiell	B-materiell	Totalt (A + B)	A-materiell	B-materiell	Totalt (A + B)	A-materiell	B-materiell	Totalt (A + B)	A-materiell	B-materiell	Totalt (A + B)	
Litauen	LT	0	12 607,00	12 607,00	0	2 103	2 103	462	7 166	7 628	411	180	591,0	-7 037
Luxembourg* LU		243	1 345,00	1 588,00	6 516	1 942	8 458	1 649	6 589	8 238	128 026	25 563	153 589,0	145 351
Macau	MO	0	0	0	0	259	259	0	0	0	0	315	315,0	315
Makedonia	MK	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,0	0
Malaysia	MY	4 870,00	1 430,00	6 300,00	6 046	2 927	8 973	0	8 560	8 560	22 476	4 655	27 131,0	18 571
Malta	MT	0	70	70	0	0	0	0	105	105	0	0	0,0	-105
Nederland	NL	22 777	12 852	35 629	2 629	19 766	22 395	0	7 548	7 548	1 343	17 430	18 773,0	11 225
New Zealand	NZ	235	83	318	5 793,00	0	5 793	10	0	10	1	0	1,0	-9
Oman	OM	0	19 447	19 447	0	16 187	16 187	0	12 510	12 510	0	375	375,0	-12 135
Polen	PL	33 736	14 624	48 360	75 395,00	1 142	76 537	192 306	4 074	196 380	103 049	3 343	106 392,0	-89 988
Portugal	PT	0	382	382	0	770	770	0	0	0	10 954	1 836	12 790,0	12 790
Qatar	QA	0	28 973	28 973	0	0	0	0	0	0	0	0	0,0	0
Romania	RO	0	0	0	0	1 830	1 830	0	7 700	7 700	0	21 370	21 370,0	13 670
Saudia-Arabia	SA	0	49 507	49 507	0	5 654	5 654	0	100 231	100 231	0	172 235	172 235,0	72 004
Serbia og Montenegro	CS	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,0	0
Singapore	SG	4 684	6 137	10 821	1 197,00	5 191	6 388	9 975	1 433	11 408	5 925	0	5 925,0	-5 483
Slovakia	SK	0	5 023	5 023	201	1 800	2 001	1 104	23 500	24 604	2 205	67 956	70 161,0	45 557
Slovenia	SI	0	1 787	1 787	0	2 331,80	2 331,80	0	2 350	2 350	1 499	3 505	5 004,0	2 654
Spania	ES	43 616	32 275	75 891	26 341	65 936	92 277	4 955	25 443	30 398	11 025	35 945	46 970,0	16 572
Storbritannia	GB	74 538	18 867	93 405	70 533	44 978	115 511	104 081	13 754	117 835	91 822	32 353	124 175,0	6 340
Sveits	CH	11 817	3 740	15 557	10 031	7 357	17 388	26 892	1 155	28 047	154 700	12 486	167 186,0	139 139
Sverige	SE	36 641	118 179	154 820	21 675	142 105	163 780	72 958	147 607	220 565	70 357	103 628	173 984,5	-46 581
Sør-Afrika	ZA	415	845	1 260	2 122	0	2 122	1 578	207	1 785	0	0	0,0	-1 785
Sør-Korea	KR	1 820	0	1 820	1 121	0	1 121	2 475	586	3 061	5 585	482	6 067,0	3 006
Tanzania	TZ	1	0	1	0	0	0	2	0	2	0	0	0,0	-2
Thailand	TH	119	3 021	3 140	0	686	686	11 702	0	11 702	0	324	324,0	-11 378
Trinidad & Tobago	TT	0	0	0	0	0	0	0	696	696	0	0	0,0	-696
Tsjekkia	CZ	611	5 021	5 632	36	5 822	5 858	22 077	7 961	30 038	35 575	10 635	46 210,0	16 172
Tyrkia	TR	827	0	827	1 155	12 473	13 628	477	2 543	3 020	12 920	7 663	20 583,0	17 563

Tabell 9.2 Fordeling av eksport av A- og B-materiell (x 1000 NOK)

Land	CC	2005			2006			2007			2008			Endring 2007–2008
		A-materiell	B-materiell	Totalt (A + B)	A-materiell	B-materiell	Totalt (A + B)	A-materiell	B-materiell	Totalt (A + B)	A-materiell	B-materiell	Totalt (A + B)	
Tyskland	DE	36 885	21 651	58 536	49 952	37 484	87 436	158 465	102 541	261 006	42 110	11 205	53 315,0	-207 691
Ungarn	HU	161	82 131	82 292	0	8 696	8 696	0	39 787	39 787	279	51 265	51 544,0	11 757
USA	US	720 958	365 947	1 086 905	807 897	437 397	1 245 294	1 025 689	499 914	1 525 603	1 629 880	509 346	2 139 226,0	613 623
Venezuela	VE	2 012	0	2 012	0	23 688	23 688	0	0	0	0	0	0,0	0
Østerriket	AT	728	1 200,00	1 928,00	557	744	1 301	15 510	133	15 643	716	0	716,0	-14 927
Åland	AX	2 012	0	2 012	0	0	0	12	0	12	0	0	0,0	-12
Totalt		1 344 799	1 114 084	2 458 883	1 439 774	1 478 542	2 918 316	2 053 984	1 144 103	3 198 087	2 540 119,6	1 352 287,7	3 892 407,3	694 320

* Omfatter utførsel til NATO

Tabell 9.2 Fordeling av eksport av A- og B-materiell på grupper av land

9.5 Eksport fordelt på vareposisjonene i liste I

Figur 9.4 viser hvordan eksporten av forsvarsmateriell i 2008 fordeler seg på vareposisjonene i liste I. Som det fremkommer av figuren så er 72 % av eksporten komponenter, deler, delsystemer og tilleggsutstyr, 15 % elektronisk utstyr, 7 % ammunisjon og sprengstoff, 6 % er ildlednings- og søkerut-

styr med mer. Andre produkter slik som missilsystem, bomber, raketter etc. utgjør en svært liten andel av den samlede eksport.

9.6 Eksport av forsvarsmateriell fordelt på land og varegrupper i liste I

Tabell 9.3 viser hvilke land som har mottatt forsvarsmateriell fra Norge i 2008 og hvilke varegrupper som er eksportert. I tillegg er materiellet karakterisert.

Eksport av forsvarsmateriell fra Norge i 2008, eksportkontroll og internasjonalt ikke-spredningssamarbeid

Tabell 9.3 Detaljer om eksporten fordelt på land

Land	CC	Posisjon i varelisten	Karakteristikk	Komplette produkt		Deler		Sum produkt og deler	Total (A+B)
				A-materiell	B-materiell	A-materiell	B-materiell		
Australia	AU	7.c 17.4 17.7	Elektronikk Signalkabler Reserve deler til laser	932			191 246	932 191 246	1 369
Belgia	BE	6.c	Sprengstoff	1 748				1 748	24 941
		7.a	Kryptoapparat		22 372			22 372	
		16	Patroner	196			32	196	
		17.3	Detektor				389	32	
		17.6	Deler til granat				389		
		17.11	Skuddsikre plater				203,67	204	
Brazil	BR	6.c	Sprengstoff	286				286	286
Canada	CA	6.c	Sprengstoff	6 027				6 027	9 695
		17.1	Stativ til våpen			150		150	
		17.4	Våpenstasjon			1 499		1 499	
		17.4	Deler til kjøretøy				60	60	
		17.7	Deler til nattustyr, sambandsutstyr etc.				1 710	1 710	
		19.a	Spesial polymer		249		249	249	
Chile	CL	6.a	Ammunisjon	17 756,00				17 756	17 846
		19.b	Testinstrument		90,00			90	
Danmark	DK	1	Håndvåpen	2 614				2 614	3 465
		6.a	Ammunisjon	1 455				1 455	
		7.a	Kryptosambandsutstyr		5 376			5 376	
		16	Øvingsammunisjon	472				472	
		17.1	Deler til håndvåpen			69	3 396	3 465	

Eksport av forsvarsmateriell fra Norge i 2008, eksportkontroll og internasjonalt ikke-spredningssamarbeid

Tabell 9.3 Detaljer om eksporten fordelt på land

Land	CC	Posisjon i varelisten	Karakteristikk	Komplette produkt		Deler		Sum produkt og deler	Total (A+B)
				A-materiell	B-materiell	A-materiell	B-materiell		
		17.7	Deler til laser				413	413	
		17.11	Skuddsikre plater				2 641	2 641	16436
Egypt	EG	17.7	Radiolinje med antenner, master og kabler			106 912		106 912	106 912
Estland	EE	6.a	Ammunisjon	147				147	
		7.a	Kryptosambandsapparat		619			619	
		17.1	Stativ				236	236	
		16	Simulator		1 587			1 587	2 589
Finland	FI	2.a	Våpensystem	1 995				1 995	
		6.c	Krutt	40 938				40 938	
		7.a	Sambandsutstyr		49 283			49 283	
		16	Øvingsammunisjon, Simulator	2 123				2 123	
		17.2a	Deler til våpensystem				52	52	
		17.4	Våpenstasjon			34 245		34 245	
		17.6a	Deler til ammunisjon			20 275		20 373	
		17.7	Deler til laser				2 092	2 092	
		17.8	Deler til marine forsvarssystemer				13 830	13 830	164 931
Forente Arabiske Emirater	AE	17.7	Deler til laser						
							1 529	1 529	1 529
Frankrike	FR	4.a	Minelokaliseringsutstyr	24 380	660			24 380	660
		6.a	Ammunisjon					2 304	2 304
		7.e	Nattstyr	10 446	2 304			10 446	10 446
		17.3	Raketmotor						
		17.3	Høytrykksflaske				4 317	4 317	4 317

Eksport av forsvarsmateriell fra Norge i 2008, eksportkontroll og internasjonalt ikke-spredningssamarbeid

Tabell 9.3 Detaljer om eksporten fordelt på land

Land	CC	Posisjon i varelisten	Karakteristikk	Komplette produkt		Deler		Sum produkt og deler	Total (A+B)
				A-materiell	B-materiell	A-materiell	B-materiell		
		17.4	Del til målsøker			20 413		20 413	
		17.5	Deler til stridsgass søke systemer				199	199	
		17.7	Sensor til søkeutstyr				3 657	3 657	
		17.9	Del til helikopter			615		615	
		19.b	Vedlikeholdsmanualer for militært helikopter				4 612	4 612	71 603
Hellas	GR	6.c	Sprengstoff	453				453	
		7.a	Kryptosamband		1 074			1 074	1 527
Irland	IE	7.a	Sambandsutstyr	2 300				2 300	
		17.4	Deler til våpenstasjon			2 527		2 527	
		17.7	Deler til sambandsutstyr				59	59	4 886
Island	IS	1	Håndvåpen	5,4				5	5
Italia	IT	6.c	Sprengstoff	16 406				16 406	
		7.e	Nattutstyr		3 916			3 916	
		16	Opplæringsmanualer kryptosamband				40	40	
		17.1	Stativ				752	752	
		17.2	Plastdeksel til artillerisystem				45	45	21 159
Japan	JP	6.c	Krutt	556				556	556
Kroatia	HR	6.c	Sprengstoff	143				143	143
Kypros	CY	7.c	Avstandsmålesystem		15 148			15 148	
		17.7	Deler til avstandsmålesystem				1 090	1 090	16 238

Eksport av forsvarsmateriell fra Norge i 2008, eksportkontroll og internasjonalt ikke-spredningssamarbeid

Tabell 9.3 Detaljer om eksporten fordelt på land

Land	CC	Posisjon i varelisten	Karakteristikk	Komplette produkt		Deler		Sum produkt og deler	Total (A+B)
				A-materiell	B-materiell	A-materiell	B-materiell		
Latvia	LV	7.a	Kryptoapparat	1 864	1 864			1 864	
		11	Beskyttelsestyr	240	240			240	
		16	Øvingsammunisjon	1 420				1 420	
		17.1	Stativ				1 130	1 130	
		17.11	Deler til beskyttelsesstyr				150	150	4 804
Litauen	LT	6.a	Ammunisjon	411	411			411	411
		7.a	Kryptoapparat	180	180			180	180
Luxembourg*	LU	7.a	Kryptoutstyr	9 536	9 536			9 536	
		17.1	Deler til håndvåpen			43 824	221	44 045	
		17.4	Deler til ildledningsstyr			74		74	
		17.7	Deler til sambandsstyr				92	92	
		17.9	Deler til luftfartøy				15 714	15 714	
		17.10	Deler til militære kjøretøy			84 128		84 128	
Macau	MO	7.e	Nattkikkert	315	315			315	315
Malaysia	MY	6.c	Sprengstoff	16 894	16 894			16 894	
		7.c	Avstandsmåler	2 355	2 355			2 355	
		16	Inerte prosjektil	5 536	5 536			5 536	
		17.6	Deler til ammunisjon			46		46	
		17.7	Deler til avstandsmåler				2 300	2 300	27 131
Nederland	NL	4.a	Missilsystem	1 228	1 228			1 228	
		6.c	Sprengstoff	115	115			115	
		7.a	Kryptoapparat	590	590			590	

Eksport av forsvarsmateriell fra Norge i 2008, eksportkontroll og internasjonalt ikke-spredningssamarbeid

Tabell 9.3 Detaljer om eksporten fordelt på land

Land	CC	Posisjon i varelisten	Karakteristikk	Komplette produkt		Deler		Sum produkt og deler	Total (A+B)
				A-materiell	B-materiell	A-materiell	B-materiell		
		16	Manualer for opplæring i bruk av kryptosamband				40	40	
		17.1	Deler til våpen				101	101	
		17.7	Deler til avstandsmåler				6	6	
		17.10	Deler til militært kjøretøy				1 264	1 264	
		18.b	Programvare		15 429			15 429	18 773
New Zealand	NZ	16	Verktøy for øvingsvåpen			1		1	1
Oman	OM	17.7	Deksel til nattustyr				375	0	375
Polen	PL	6.c	Sprengstoff	2 582,00				2 582	
		7.e	Nattustyr		2 823			2 823	
		16	Inert ustyr	894,00				894	
		17.1	Stavtiv				476	476	
		17.3	Del til våpensystem			769		769	
		17.6	Deler til ammunisjon			98 804		98 804	
		17.7	Deler til kryptosamband				44	44	106 392
Portugal	PT	7.a	Kryptosambandsutstyr	1836				1 836	
		17.4	Våpenstasjon			10954		10 954	12 790
Romania	RO	7.e	Nattustyr	1 838				1 838	
		16	Taktisk treningsutstyr	19 532				19 532	21 370
Saudia-Arabia	SA	7.a	Mobilt sambandsutstyr	166 999				166 999	
		17.7	Deler til sambandsutstyr				5 236	5 236	172 235
Singapore	SG	16	Øvingsammunisjon	5 925,00				5 925	5 925

Eksport av forsvarsmateriell fra Norge i 2008, eksportkontroll og internasjonalt ikke-spredningssamarbeid

Tabell 9.3 Detaljer om eksporten fordelt på land

Land	CC	Posisjon i varelisten	Karakteristikk	Komplette produkt		Deler		Sum produkt og deler	Total (A+B)
				A-materiell	B-materiell	A-materiell	B-materiell		
Slovakia	SK	6.a	Ammunisjon	2 205				2 205	
				67 948				67 948	
						8		8	70 161
Slovenia	SI	6.a	Ammunisjon	1 499				1 499	
				1 360				1 360	
						2 145		2 145	5 004
Spania	ES	6.c	Sprengstoff	1 029				1 029	
								7 707	
								27 600	
									150
							135		
							7 651		
							2 210		
									62
									94
									332
Storbritannia	GB	6.c	Sprengstoff	25 992				25 992	
								21 545	
								100	
									200
							26 600		
							36 413		
									3 427
									6 232
							1 920		
									23

Eksport av forsvarsmateriell fra Norge i 2008, eksportkontroll og internasjonalt ikke-spredningssamarbeid

Tabell 9.3 Detaljer om eksporten fordelt på land

Land	CC	Posisjon i varelisten	Karakteristikk	Komplette produkt		Deler		Sum produkt og deler	Total (A+B)	
				A-materiell	B-materiell	A-materiell	B-materiell			
Sveits	CH	17.2	Del til våpensystem				118	118		
		6.c	Sprengstoff	8 016				8 016		
		7.c	Avstandsmåler		9 120			9 120		
		17.4	Våpenstasjon			146 620	882	147 502		
		17.7	Deler til nattutstyr				2 076	2 076		
		17.10	Del til militært kjøretøy				290	290		
		19.a	Kjemikalie	64				64	167 186	
Sverige	SE	1	Håndvåpen	3 511				3 511		
		6.a	Skytebaneskrap		2			2		
		6.c	Sprengstoff	38 142				38 142		
		7.a	Sambandsutstyr		13 771			13 771		
		10	Militært beltekjøretøy		210			210		
		16	Inert øvingsammunisjon	6 951				6 951		
		16	Simulator for undervannsfarekost						188	
		17.1	Deler til håndvåpen			3 416	191	3 607		
		17.3	Deler til avledningssystem				2 293	2 293		
		17.6a	Hylser			13 054		13 054		
		17.6	Komponent til ammunisjonsproduksjon				5	5		
		17.7	Deler til elektronisk ildlednings- og radarutstyr						58 105	
		17.9	Deler til luftfartøy			767	57 338	58 105		
		17.10	Deler til militære kjøretøy			2 256	5 696	7 952		
		17.16	Del til treningssikte, kabler og kretskort til simulator				1 317	1 317		
		20	Prosjektplaner for militæresystemer			2 260	22 576	24 836		
							41	173 985		

Eksport av forsvarsmateriell fra Norge i 2008, eksportkontroll og internasjonalt ikke-spredningssamarbeid

Tabell 9.3 Detaljer om eksporten fordelt på land

Land	CC	Posisjon i varelisten	Karakteristikk	Komplette produkt		Deler		Sum produkt og deler	Total (A+B)
				A-materiell	B-materiell	A-materiell	B-materiell		
Sør-Korea	KR	6.c	Sprengstoff			4 561		4 561	
		17.4	Komponenter til ildledningsutstyr			1 024	0	1 024	
		17.7	Deler til elektronikk				482	482	
Thailand	TH	17.1	Stativ				324	324	324
Tsjekkia	CZ	6.c	Sprengstoff	2 727				2 727	
		7.a	Kryptoapparat		10 613			10 613	
		16	Treningsutstyr til våpenstasjon	1 075				1 075	
		17.4	Våpenstasjon			31 200		31 200	
		17.6	Deler til ammunisjon			418		418	
		17.7	Deler til kryptosamband				22	22	
Tyrkia	TR	19.b	Verktøysett til våpenstasjon	154				154	
		20	Dokumentasjon til våpenstasjon	1				1	
									46 210
Tyskland	DE	6.c	Sprengstoff	206				206	
		6.f	Pyrotekniske artikler		654			654	
		7.b	Antiradarsystem		6 300			6 300	
		17.3	Deler til raketter			12 595	506	13 101	
		17.7	Deler til kommando og kontrollenhet			119	203	322	
Tyskland	DE	1	Håndvåpen	4 922				4 922	
		6.c	Sprengstoff	11 581				11 581	
		7.a	Sambandsutstyr		2 259			2 259	
		16	Simulatorutstyr		46			46	
		17.1	Deler til håndvåpen				7 472	7 472	
		17.3	Rakettmotorer og deler til slike			22 332	77	22 409	
17.4	Sleperinger				1 076	1 076			

Tabell 9.3 Detaljer om eksporten fordelt på land

Land	CC	Posisjon i varelisten	Karakteristikk	Komplette produkt		Deler		Sum produkt og deler	Total (A+B)
				A-materiell	B-materiell	A-materiell	B-materiell		
		17.6a	Deler til ammunisjon			3 056	150	3 206	
		17.7	Deler til nattustyr				125	125	
		19.a	Kjemikalie	219				219	53 315
Ungarn	HU	6.a	Ammunisjon	279				279	
		7.a	Kryptosambandssystem		21 488			21 488	
		17.7	Deler til sambandssystem				24 666	24 666	
		20	Prosjektetbeskrivelse av sambandssystem	5 111				5 111	51 544
USA	US	6.a	Hvalgranat	38 447				38 447	
		7.e	Elektronikk		124 369			124 369	
		9	Luffartøy m.v.					0	
		16	Øvings og simulator ustyr	111 454	3 036			114 490	
		17.1	Stativ	7			73 384	73 384	
		17.2a	Deler til våpensystem			2 720		2 720	
		17.3	Deler til våpensystem			1 276 224	286 867	1 563 091	
		17.4	Våpenstasjon m.v.			150 631	17	150 648	
		17.6	Deler til ammunisjon			1 217	4 319	5 536	
		17.7	Deler til militærelektronikk			49 008	554	49 562	
		17.8	Deler til fartøy m.v.					0	
		17.9	Deler til luftfartøy			14	16 038	16 052	
		17.10	Deler til militære kjøretøy					760	
		17.16	Deler til øvings og simulatorustyr		760			760	
		18.b	Programvare					160	
		19.a	Kjemikalier	158	2			160	2 139 226
Østerrike	AT	6.c	Forsinkelsessats	695				695	
		17.1	Deler til håndvåpen			21		21	716

9.7 Tjenester for utenlandske oppdragsgivere

Tabell 9.4 viser tjenester knyttet til liste I som norske bedrifter har utført for utenlandske oppdrags-

givere i 2008. Den samlede verdien av disse tjenestene var i 2007 på 308 millioner kroner. I 2008 var verdien av tjenester 212 millioner kroner, en nedgang på 31 % fra foregående år.

Tabell 9.4 Utførte tjenester relatert til liste-I

Land	Tjenester relatert til	Sum
Australia	Teknisk assistanse i fm missil	0
Canada	Kurs i opplæring av bruk av forsvarssystem	924
Irland	Operatør trening	201
Hellas	Operatør trening	1 965
Nato Maintenance and Supply Agency	Utførsel av tjenester i form av periodisk on-site vedlikehold i tillegg Service og bistand i forbindelse med produksjon av våpenstasjon Kurs i opplæring av bruk av sambandssystem	707
Spania	Tjenester relatert til forsvarsprodukter levert til landet	350
Storbritannia	designutvikling og videreutvikling av radarsystemer for militært bruk i jagerfly. Operatør trening Operatør trening Designutvikling og videreutvikling av radarsystemer for militært bruk i jagerfly.	2 556
Sveits	Operatør trening Service og bistand i forbindelse med produksjon av våpenstasjon Service og bistand i forbindelse med produksjon av våpenstasjon Operatør trening	2 458
Sverige	Utførsel av tjenester for gjennomførelse av konseptstudie av våpensystem til fly Foreta support, opplæring, vedlikeholdsbesøk, serviceoppdrag, on-site assistanse i fm våpensystem Foreta forarbeid og beregne oppstartkostnader for produksjon av Base Bleed ladninger Foreta on-site vedlikehold av forsvarssystem	23 417
Tsjekkia	Integrasjon av våpenstasjon Operatør trening	1 122
Tyrkia	Tjenester relatert til forsvarsprodukter levert til landet Bruk av undervannssystem	115 933

Tabell 9.4 Utførte tjenester relatert til liste-I

Land	Tjenester relatert til	Sum
Tyskland	Testing av beskyttelse for panservogner mot spesiell ammunisjon. Testing av ammunisjon Foreta testing av panserplater mot ammunisjon Utvikling av og beregninger i fm rakettmotor.	8 244
USA	Integrasjon av missil Beregning og utvikling i fm våpensystem Utarbeidelse og elektronisk overlevering av fartøysspesifikk konseptdokumentasjon Operatør trening Foreta test og integrasjons-support i forbindelse med utviklingen av kommando- og kontrollsystemer Beregninger og utvikling i fm våpensystem Service og bistand i forbindelse med produksjon av våpenstasjon Oversende testresultater og annen relevant informasjon, herunder teknisk informasjon i fm elektroniske komponenter Vedlikeholdskurs våpenstasjon Vedlikeholdskurs våpenstasjon Utarbeidelse og elektronisk overlevering av fartøysspesifikk konseptdokumentasjon	54 857
	Totalt	212 734

9.8 Reparasjoner for utenlandske oppdragsgiver

Tabell 9.5 viser reparasjoner knyttet til liste I som norske bedrifter har utført for utenlandske opp-

dragsgivere i 2008. Den samlede verdien av disse reparasjonene var i 2007 på 132 millioner kroner. I 2008 var verdien av slike reparasjoner 58 millioner kroner, en nedgang på 56 % fra foregående år.

Tabell 9.5 Reparasjoner foretatt i Norge for utenlandske oppdragsgivere

Land	Tjenester relatert til	Sum
Australia	Nattutstyr, Våpenstasjoner	1 278
Belgia	Elektronikk, Våpenstasjoner	40
Canada	Våpenstasjon	7 807
Danmark	Rakettmotor, Kryptoutstyr	8 559
Finland	Laser, Sambandsutstyr	549
Frankrike	Elektronikk, Sensorer, Kryptoutstyr, Programvare	160
Hellas	Deler til luftvern, elektronikk og missilsystem	1 150
Italia	Kryptoutstyr	12
Kypros	Laser	10
Luxembourg (NATO)	Kryptoutstyr	17
Malta	Nattutstyr	3
Nederland	Natt- og Navigasjonsutstyr	655
Portugal	Laser	12
Spania	Laser	136
Storbritannia	Elektronikk, Sensorer, Laser, Nattutstyr	402
Sveits	Laser	0
Sverige	Flymotordele, Elektronikk, Laser, Radar- og Kommunikasjonssystem	1 393
Tsjekkia	Laser, Kryptoutstyr	38
Tyrkia	Missilsystem	2 000
Tyskland	Våpenstasjon, Nattutstyr	31 283
USA	Våpenstasjon	2 552
	Totalt	58 056

9.9 Utførsel av håndvåpen og deler til disse

Det er rapportert om utførsel av 25 stk. håndvåpen i 2008. Tabell 9.6 gir en detaljert oversikt over disse og hvilken type håndvåpen som ble utført fra Norge i 2008. Det produseres ikke militære hånd-

våpen i Norge. Utførelse består i hovedsak av konkurransevåpen, jaktvåpen og historiske våpen. Noen tillatelser gjelder midlertidig utførsel i forbindelse med garantireparasjoner, med påfølgende retur til Norge. Eksportlisens er kun gitt i de tilfeller hvor det har foreligget import- og bærertilatelse for mottaker i mottakerlandet

Tabell 9.6

Land	Våpen	Antall	Formål
Sverige	Rifle Remington mod. 700 (Repeter)	1	Øvelses- og konkurranseskyting
Tyskland	Pistol, Colt M-1914, cal45acp	1	Øvelses- og konkurranseskyting
Sverige	Rifle Centerfire Remington	1	Øvelses- og konkurranseskyting
Danmark	SVI INFINITY PIPE, KALIBER 9MM	1	Øvelses- og konkurranseskyting
Danmark	SPHINX PISTOL, KALIBER 9 MM.	1	Øvelses- og konkurranseskyting
Tyskland	Krieghoff Optima 12/76–7x65r	1	Til reparasjon og retur til Norge
Tyskland	Krieghoff Semprio 30–06	1	Til reparasjon og retur til Norge
Tyskland	Krieghof semprio cal 300 win	1	Til reparasjon og retur til Norge
Tyskland	Krieghoff teck 12/6, 5 x 55	1	Til reparasjon og retur til Norge
Island	Mauser M98 3006	1	Jakt
Island	Mauser M98 3006	1	Jakt
Island	Mauser M98 3006	1	Jakt
Island	Mauser M98 3006	1	Jakt
Tyskland	Krieghoff Semprio 30–06	1	Til reparasjon og retur til Norge
Tyskland	Krieghof semprio cal 300 win	1	Til reparasjon og retur til Norge
Tyskland	Krieghoff teck 12/6, 5 x 55	1	Til reparasjon og retur til Norge
Tyskland	Krieghoff Optima Drilling cal. 12/76	1	Til reparasjon og retur til Norge
Tyskland	Krieghoff Optima 12/76–7x65r	1	Til reparasjon og retur til Norge
Tyskland	Krieghoff Trumpf 12/70–30–06	1	Til reparasjon og retur til Norge
Danmark	Pistol, Sig Sauer Mosquito	1	Øvelses- og konkurranseskyting
Tyskland	Pistol Browning kal. 7,65	1	Våpensamling
Tyskland	Pistol CZ kal. 7,65	1	Våpensamling
Tyskland	Rifle Mauser kal. 7,92	1	Våpensamling
Tyskland	Pistol Mauser kal. 7,65	1	Våpensamling
Sverige	Rifle U.S. M1 Carabines	1	Jakt
	Sum	25	

9.10 Forsvarets utførsler

Oversikten viser forsvarets utførsel av eget materiell i 2008. Det gis informasjon om hvilket land for-

svaret har utført materiell til, henvisning til hvilken posisjon i varelisten materiellet referer seg til, samt en beskrivelse av hensikten med utførselen.

Tabell 9.7 Oversikt over ikke-lisenspliktig eksport av forsvarsmateriell fra Norge i 2008

Materiell som har betydning for Personellsikkerhet, eller Rikets sikkerhet er i henhold til § 6.1 i offentlighetslov ikke inkludert i rapporten. Personlig bekledning og utrustning er således heller ikke tatt inn i denne rapporten.

Mottakerland	Listenr/punkt	
AFGHANISTAN	1,2A,3,4A,6A,6B,6C,6F,7A,7C,7D,7E,9,10,11,13,14A,14B,15,17-1,17-2A,17-2B,17-3,17-4A,17-7A,17-7B,17-7C,17-7E,17-9,17-10,17-11,17-14A,19A,19B,	Egne styrker
AFGHANISTAN		Reparasjon
AFGHANISTAN		Retur
ØSTERRIKE	7A,	Reparasjon
BOSNIA-HERCEGOVINA	6A,11,13,15,	Egne styrker
BELGIA	7B,7E,17-9,19A,	Retur
BELGIA	17-9,	Reparasjon
CANADA	7A,7E,9,17-9,19B,	Reparasjon
CANADA	7B,11,	Retur
CANADA	7D,15,17-9,	Egne styrker
KINA	13,	Syng
TYSKLAND	7A,7C,7D,7E,14A,15,17-7A,17-7C,17-7E,17-9,17-10,19A,19B,	Reparasjon
TYSKLAND	17-7A,17-7E,17-8A,17-9,19B,	Retur
TYSKLAND	15,	Egne styrker
DANMARK	15,17-9,	Retur
DANMARK	7A,7B,7C,17-7A,17-9,19B,	Reparasjon
DANMARK	7A,7E,10,17-9,	Utlån
DANMARK	7E,	Egne styrker
ESTLAND	17-7C,	Retur
EGYPT	15,	Egne styrker
SPANIA	7E,15,17-3,17-7A,17-7E,17-8A,19A,19B,	Egne styrker
SPANIA	7E,	Retur
SPANIA	1,2A,3,6A,6F,7A,7C,7E,14A,15,17-1,19B,	Øvelse
FINLAND	17-9,	Retur
FRANKRIKE	4B,7A,7B,7C,7E,14A,17-7A,17-7B,17-9,19A,	Reparasjon
STORBRITANIA	7A,7C,7E,17-7A,17-7B,17-7E,17-8A,17-9,19A,19B,	Reparasjon
STORBRITANIA	6A,17-7B,17-9,	Øvelse
STORBRITANIA	11,17-7E,17-9,	Retur
STORBRITANIA	17-7E,	Egne styrker
ISRAEL (til norske FN-observatører i landet)	1,7C,11,13,15,	Egne styrker
ITALIA	7A,7B,10,17-7B,17-9,17-10,	Reparasjon
ITALIA	17-7A,	Egne styrker
LIBANON	7E,11,13,15,	Egne styrker
LITAUEN	7A,7E,15,17-9,19B,	Egne styrker

Tabell 9.7 Oversikt over ikke-lisenspliktig eksport av forsvarsmateriell fra Norge i 2008

Materiell som har betydning for Personellsikkerhet, eller Rikets sikkerhet er i henhold til § 6.1 i offentlighetslov ikke inkludert i rapporten. Personlig bekledning og utrustning er således heller ikke tatt inn i denne rapporten.

Mottakerland	Listenr/punkt	
MAKEDONIA	7A,7E,11,13,15,	Egne styrker
NEDERLAND	7E,15,17–7A,17–9,	Retur
NEDERLAND	6D,6F,7C,7E,10,17–7A,17–9,19B,	Reparasjon
NEDERLAND	15,17–7E,17–9,	Øvelse
NEDERLAND	17–9,	Egne styrker
SUDAN	7E,	Egne styrker
SVERIGE	1,7C,13,17–7E,17–9,17–10,19A,19B,	Reparasjon
SVERIGE	1,2A,3,6A,6C,7A,10,13,15,17–11,19B,	Egne styrker
SVERIGE	1,2A,3,4A,6A,6C,7A,7C,7E,10,11,13,15,17–1,17–7A,17–10,19A,19B,	Øvelse
SVERIGE	10,17–7A,19B,	Retur
SVALBARD OG JAN MAYEN	7E,	Egne styrker
TYRKIA	17–7C,19A,19B,	Egne styrker
TYRKIA	7E,	Retur
USA	3,7A,7B,7C,7E,9,10,11,17–4B,17–7A,17–7B,17–7D,17–7E,17–9,18C,19A,19B,	Reparasjon
USA	7E,8A,17–3,17–7C,17–9,19A,	Retur
USA	15,17–7A,17–7B,17–9,	Egne styrker
SØR AFRIKA	17–9,	Egne styrker
LATVIA	19A,	Retur
LUXEMBURG	17–7A,17–9,	Reparasjon
BELGIA	17–9,	Egne styrker
BRUNEI	7A,7E,14A,15,	Øvelse

9.11 Avslag på søknader om eksport av forsvarsmateriell i 2008

I 2008 ble det gitt 10 avslag på søknad om eksportlisens for forsvarsmateriell. Avslagene gjaldt Algerie, Colombia, Georgia, Guinea Ecuatorial, Indonesia, Israel, Libya, Kasakhstan og Syria. Avslagene ble begrunnet i kriteria 2,3,4,5 eller 7 i Utenriksdepartementets kriterier jf. vedlegg A til retningslinjer av 28.februar 1992 for Utenriksdepartementets behandling av søknader om eksport av våpen, ammunisjon og militært materiell (EUs felles handling for våpeneksport). Kriterium 4 ble oftest benyttet, deretter fulgte kriterium 2, 3, 7 og 5. Avslagene gjaldt elektroniske sensorer, oppgrade-

ring av elektroniske systemer for undervannsfartøy, styringssystem for våpen, taktisk kommunikasjonssystem, beskyttelsesutstyr og skuddsikre plater.

Avslag på en søknad om eksportlisens innebærer ikke et generelt forbud mot eksport av forsvarsmateriell til vedkommede land. Med unntak av gjennomføring av bindende embargovedtak fattet av FNs sikkerhetsråd eller andre tiltaksregimer som Norge har sluttet seg til, opererer ikke det norske eksportkontrollsystemet med lister over land som enten kan eller ikke kan motta forsvarsmateriell fra Norge. Alle søknader om utførselslisens er gjenstand for individuell vurdering fra sak til sak.

9.12 Overføring av produksjonsrettigheter og formidling

Tillatelsene til overføring av produksjonsrettigheter ble gitt i forbindelse med norske bedrifters deltakelse i internasjonalt samarbeid om utvikling av forsvarsmateriell. I 2008 ble det gitt 19 tillatelser til overføring av produksjonsrettigheter til utlandet. Verdien av overføringen av produksjonsrettigheter i 2008 utgjorde 1 800 000 kroner.

I 2006 var den fakturerte verdien i forbindelse med disse aktivitetene rapportert å være omlag om lag 28,9 millioner kroner. I 2007 utgjorde verdien 6,6 millioner kroner, dvs. en tilbakegang på drøyt 77 %.

I 2008 mottok ikke Utenriksdepartementet noen søknader om formidling av forsvarsmateriell fra et tredjeland til et annet, og det ble således gitt ikke gitt tillatelser til slike aktiviteter. I 2006 var verdien av formidling ca. 12 millioner kroner, og i 2007 var verdien knapt 4 millioner kroner.

9.13 Oversikt over utførsel av sivile varer til militær bruk i mottakerlandet

Tabellen viser utførsel av flerbruksvarer, sivile varer, omfattet av departementets vareliste II til militær sluttbruk. I all hovedsak omhandler dette undervannsutstyr.

Tabell 9.8

Land	Posisjon i vareliste II				Type utstyr
Brazil	6A001.a.1.d.1				Ekkolodd
Brazil	6A001.a.1.d.1				Ekkolodd
Brazil	6A001.a.1.d.1				Ekkolodd
Danmark	8A001.d				Sonar Treningsmål
Finland	6A001.a.1.a	6A001.a.1.d	8A001.d.1	8A001.d.1	Undervannsutstyr
Sverige	1C010.b				Fiber / filamentmaterialer
Sør Korea	6A001.a.1.d				Sonar
Sør Korea	5A101				PCM Encoder

9.14 Oversikt over utførelse av beskyttelsesutstyr for bruk i humanitær minerydding

Tabell 9.9

Mottaker	Program
NPA Sudan Programme	Utstyr for NPA personell til minerydding i South Sudan.
Norwegian People's Aid, Lebanon	Utstyr for NPA personell til minerydding i South Lebanon.
NPA Sudan Programme	Utstyr for NPA personell til minerydding i South Sudan.
Ronco Consulting Corporation	Utstyr for RONCO/WFP personell til minerydding i South Sudan.
DanChurchAid	Utstyr for DCA personell til minerydding i Angola.
DynCorp International LLC	Utstyr for Lebanese mine action personell for minerydding i Libanon.
OMAR HQ	Utstyr for minerydding i Afghanistan.
Save the Children	Utstyr for Save the Children sitt personell i Irak
Handicap International	Utstyr for Handicap International sitt mineryddningspersonell i Tyre.
Rådningsverket, Sverige	Utstyr for UNIFIL sitt mineryddnings personell i Tyre
DanChurchAid	Utstyr for DCA sitt mineryddnings arbeid i Angola
Ronco Consulting Corporation	Utstyr for minerydding i Irak
Landmine Action Year	Utstyr for minerydding i Western Sahara
Handicap International	Utstyr for minerydding i Sør Libanon for Handicap International sitt personell.
Handicap International	Utstyr for minerydding i Senegal for Handicap International sitt personell.
Mine Detection and Dog Centre	Utstyr for minerydding av Humanitarian Demining personell i Afghanistan
Handicap International	Utstyr for minerydding i Libanon for Handicap International sitt personell.
Rådningsverket	Utstyr for minerydding av UNMACA personell i i Dem. Rep. Congo
DanChurchAid	Utstyr for UNIFIL for minerydding i Libanon
Norwegian Red Cross Ambulance Proj. Kabul	Utstyr for Norges Røde Kors sitt ambulanse personell i Afghanistan
Mine Detection and Dog Center	Utstyr for minerydding av Humanitarian Demining personell i Afghanistan
WFP Support Office, Dubai	Utstyr for personell til minerydding i Dubai.
Danish Demining Group	Utstyr for personell til minerydding
EOD Technology, Inc.	Utstyr for opplæring av personell til minerydding
Ronco Consulting Corporation	Utstyr for personell til minerydding i Bagram, Afghanistan
UNOPS, Division of Procurement Services	Utstyr for UNMACA personell til minerydding i Afghanistan
DanChurchAid	Utstyr for personell til minerydding i Dem. Rep. of Congo
Ave Fenix Ltda.	Utstyr for personell til minerydding i Chile
Cleared Ground Demining	Utstyr for personell til minerydding i Guinea-Bissau
UNHCR Global SC – SMS	Utstyr for beskyttelse av UNHCR personell i Somalia
GEOMINES SAS	Utstyr for personell til minerydding i Europa og Afrika (Elfenbenskysten, Ghana, Uganda, Kamerun, Niger)
S.C. MSF Supply C.V.	Utstyr for beskyttelse av MSF personell i Haiti

Tabell 9.9

Mottaker	Program
Danish Demining Group	Utstyr for beskyttelse av DDG personell i Uganda
Handicap International	Utstyr for personell til minerydding i Casamance området
OMAR HQ	Utstyr for personell til mine- og UXO rydding i Afghanistan
The Japan Mine Action Service Afghanistan	Utstyr for personell til minerydding i Afghanistan (godkjent av JMAS)
DAMASEC ApS	Utstyr for opplæring av personell til minerydding
NRC Compound	Utstyr som skal brukes på bilen til NRC i Mogadishu
Räddningsverket	Utstyr for beskyttelse av OSSE personell i Georgia
Norwegian People's Aid	Utstyr for personell til minerydding i Georgia
Handicap International	Utstyr for personell til minerydding i Libanon
Danish Demining Group	Utstyr for minerydding av Humanitarian Demining personell i Afghanistan
UNDP/PNUD	Utstyr for beskyttelse av UN personell i Phase III område i Guinea
Räddningsverket	Utstyr for bruk av svensk sivilt internasjonal nødhjelp program
UNHCR Global SC- SMS	Utstyr for bruk av UNHCR personell i Yemen
NPA Mineaction Yei	Utstyr for personell til minerydding i Yei, Sør Sudan
Ronco Consulting Corporation	Utstyr for personell til minerydding i Lima
UNHCR Global SC – SMS	Utstyr for beskyttelse av UNHCR personell i Juba
UNHCR Global SC – SMS	Utstyr for beskyttelse av UNHCR personell i Tchad
UNHCR Global SC – SMS	Utstyr for beskyttelse av UNHCR personell i Abeche området i Tchad
UNHCR Global SC – SMS	Utstyr for UNHCR personell ved reise til Irak
Handicap International	Utstyr for personell til minerydding i Senegal
UNHCR Representation in Somalia	Utstyr som skal brukes av UNHCR personell i Somalia.

9.15 Oversikt over bedrifter som har rapportert om eksport i 2008

Følgende bedrifter har rapportert om eksport av forsvarsmateriell i 2008

- A-TEC Anders E. Johansen
- Børselars A/S
- CAPSICUM AS
- Chemring Nobel AS
- Comrod AS
- Corena Norge AS
- Dahl's Historiske Våpen
- EIDEL, Eidsvoll Electronics AS
- Flextronics International Norway AS
- FLO/F/DTA – Gardermoen
- Fred. Olsen Fly og Luftmateriell AS
- H. Henriksen mek. verksted A/S
- Hansen, Ragnar Ing. AS
- Ingeniør Harald Benestad as
- Jakt & Friluft AS
- Kitron AS
- Kongsberg Defence & Aerospace AS
- Nacre AS
- Nammo Bakelittfabrikken AS
- Nammo Raufoss AS
- NATECH NSV AS
- NFM Caseb AS
- Norplasta as
- OSI Optoelectronics AS
- Seaproof Solutions AS
- Saab International Norge AS
- Saab Microwave Systems AS
- Thales Norway AS
- Vinghøg AS/Simrad Optronik Group
- Volvo Aero Norge AS
- Våpensmia AS
- Winge Våpen AS

Utenriksdepartementet

t i l r å r :

Tilråding fra Utenriksdepartementet av 5. juni 2009 om eksport av forsvarsmateriell fra Norge i 2008, eksportkontroll og internasjonalt ikke-spredningssamarbeid, blir sendt Stortinget.

Vedlegg 1

Lov 18. desember 1987 nr. 93 om kontroll med eksport av strategiske varer, tjenester og teknologi m.v.

Lovens tittel endret ved lov 22 juni 1990 nr. 35.

§ 1.¹

Kongen kan bestemme at varer og teknologi som kan være av betydning for andre lands utvikling, produksjon eller anvendelse av produkter til militært bruk eller som direkte kan tjene til å utvikle et lands militære evne, samt varer og teknologi som kan benyttes til å utøve terrorhandlinger, jf. straffeloven § 147 a første ledd, ikke må utføres fra norsk tollområde uten særskilt tillatelse. Det kan også settes forbud mot at det uten særskilt tillatelse ytes tjenester som nevnt i første punktum. Det kan settes vilkår for tillatelsene.

Kongen kan likeså sette forbud mot at personer som har bopel eller oppholdssted i Norge og norske selskaper, stiftelser og sammenslutninger uten særskilt tillatelse driver handel med, formidler eller på annen måte bistår ved salg av våpen og militært materiell fra et fremmed land til et annet. Tilsvarende gjelder for strategiske varer og teknologi som er nærmere angitt i forskrift.

Kongen gir nærmere forskrifter til utfylling og gjennomføring av loven.

§ 2.²

Enhver plikter å gi departementet den bistand og de opplysninger som kreves for å kontrollere at bestemmelsene i loven eller i forskriftene gitt i medhold av den blir fulgt.

Til dette formål kan departementet foreta inspeksjon og kreve innsyn i registrerte regnskapsopplysninger, regnskapsmateriale, forretningspapirer og andre dokumenter som kan ha betydning. Departementet kan foreta kontrollen selv eller la oppnevnte sakkyndige gjøre det. I for-

bindelse med kontrollen skal departementet få tilgang til kontor- og bedriftslokaler og nødvendig hjelp og rettleiding. Klage etter forvaltningslovens §§ 14 og 15 har ikke oppsettende virkning med mindre underinstansen eller klageinstansen fastsetter det.

Pliktene etter første og annet ledd gjelder uten hinder av lovbestemt taushetsplikt.

Med de unntak som følger av bestemmelsene foran, har enhver taushetsplikt om det de får kunnskap om etter denne lov. Taushetsplikten er likevel ikke til hinder for

1. at opplysningen brukes for å oppnå det formål de er gitt eller innhentet for, bl.a. kan de brukes i forbindelse med saksforberedelse, avgjørelse, gjennomføring av avgjørelsen, oppfølging og kontroll,
2. at opplysningene er tilgjengelige for andre tjenestemenn innen organet eller etaten i den utstrekning som trengs for en hensiktsmessig arbeids- og arkivordning, bl.a. til bruk av veiledning i andre saker,
3. at forvaltningsorganet gir andre forvaltningsorganer opplysninger om et foretaks forbindelse med organet og om avgjørelser som er truffet når det er nødvendig for å fremme avgiverorganets oppgaver etter denne lov,
4. at forvaltningsorganet anmelder eller gir opplysninger om lovbrudd til påtalemyndigheten eller vedkommende kontrollmyndighet, når det finnes ønskelig av allmenne omsyn eller forfølging av lovbruddet har naturlig sammenheng med avgiverorganets oppgaver,
5. at forvaltningsorganet gir et annet forvaltningsorgan opplysninger (samordning) som forutsatt i lov om Oppgaveregisteret.

Departementet kan videre bestemme at offentlige organer som har med skatteliggingen og kontrollen med merverdiavgiften å gjøre, skal få adgang til å gjøre seg kjent med de opplysninger som er gitt etter denne lov.

Forvaltningslovens §§ 13 til 13 e gjelder ikke.

¹ Endret ved lover 22 juni 1990 nr. 35, 17 juni 2005 nr. 56 (i kraft 1 juli 2005 iflg. res. 17 juni 2005 nr. 632).

² Endret ved lover 6 juni 1997 nr. 35 (i kraft 1 nov 1997), 17 juli 1998 nr. 56 (i kraft 1 jan 1999).

§ 3.³

Departementet kan kreve beslag i regnskapsmateriale m.v. som nevnt i § 2 annet ledd. Er det grunn til å tro at det finnes slikt materiale, og gir forholdene ellers grunn til det, kan departementet kreve ransaking av kontorlokale og alle andre steder som ikke er privat hjem.

Krav om ransaking eller beslag skal rettes til politiet. Om den videre behandling av kravet gjelder reglene i straffeprosessloven så langt de passer. Den kravet rettes mot skal ha partsrettigheter etter straffeprosessloven og i den grad det er nødvendig for virksomheten, tilgang til det beslaglagte. Han blir likevel ikke av den grunn å regne som siktet for en straffbar handling. Straffeprosesslovens § 204 gjelder tilsvarende. Retten avgjør uten hensyn til § 212 første ledd i straffeprosessloven hvilke dokumenter mm. som retten skal se igjennom.

§ 4.

Når departementet krever ransaking eller beslag for å få opplysninger om et forhold som vedkommende er siktet eller tiltalt for, skal kravet behandles i særskilt sak etter reglene i § 3 annet ledd. Det samme gjelder når departementet krever å få se dokumenter mm. som ligger hos retten eller påtalemyndigheten uten at det er avgjort om de kan brukes i straffesaken. Hvis retten godtar kravet fra departementet, kan den sette som vilkår at opplysningene ikke skal benyttes i forbindelse med etterforskningen i straffesaken før det er endelig avgjort om påtalemyndigheten kan benytte dem i denne saken. Får påtalemyndigheten ikke medhold i sitt krav, kan departementet ikke gi opplysningene eller dokumentene videre til påtalemyndigheten med mindre det er lovlig etter de regler som ellers gjelder deres taushetsplikt ved straffbare handlinger.

§ 5.

Dersom forholdet ikke rammes av strengere straffebud, straffes med bøter eller med fengsel inntil fem år eller med begge deler den som forsettlig:

1. utfører eller søker å utføre varer, teknologi eller tjenester i strid med denne lov eller forskrift som er gitt i medhold av den, eller

2. overtrer eller søker å overtre noe vilkår som er satt i medhold av denne lov, eller
3. muntlig eller skriftlig gir uriktige opplysninger om forhold som er av betydning for adgangen til å utføre varer, teknologi eller tjenester når det skjer
 - a) i erklæring avgitt til bruk for offentlig myndighet eller noen som handler på vegne av offentlig myndighet, i anledning av utførsel eller søknad om tillatelse til utførsel,
 - b) i erklæring som skal sette en annen i stand til å gi slik erklæring som er nevnt under punkt a, eller
4. På annen måte overtrer eller søker å overtre bestemmelser som er gitt i eller i medhold av denne lov.

På samme måte straffes medvirkning til noen overtredelse som nevnt i første ledd.

Uaktsom overtredelse som nevnt i første ledd eller medvirkning til det, straffes med bøter eller fengsel inntil to år.

§ 6.

(Opphevet ved lov 20 juli 1991 nr. 66.)

§ 7.⁴

Departementet kan pålegge et foretak eller en person som ikke oppfyller sin opplysningsplikt etter § 2 en daglig, løpende mulkt, inntil opplysningsplikten er oppfylt.

Tvangsmulktens størrelse fastsettes under hensyn til hvor viktig det er at pålegget blir gjennomført.

Pålegg om mulkt er tvangsgrunnlag for utlegg.

Kongen gir nærmere forskrifter om fastsettelse, beregning og ettergivelse av tvangsmulkt.

§ 8.

Loven trer i kraft straks. Forskrifter om kontroll av strategisk eksport gitt i medhold av Mellombels lov av 13. desember 1946 nr. 30 om utførsleforbud gjelder inntil videre.

Loven kommer ikke til anvendelse på tillatelser som er gitt før loven trer i kraft. Tjenesteytinger og meddelelse av teknologi mv. etter lovens ikrafttreden krever likevel tillatelse etter denne lov selv om de knytter seg til tidligere gitte tillatelser.

³ Endret ved lov 17 juli 1998 nr. 56 (i kraft 1 jan 1999).

⁴ Endret ved lov 26 juni 1992 nr. 86.

Vedlegg 2**Utenriksdepartementets forskrifter av 10. januar 1989 til gjennomføring av utførselsreguleringen for strategiske varer, tjenester og teknologi, med senere endringer**

Fastsatt av Utenriksdepartementet 10. januar 1989 i medhold av lov om kontroll med eksport av strategiske varer, tjenester og teknologi av 18. desember 1987, § 1, jfr kgl.res. av 18. desember 1987 nr 967. Endret ved forskrifter 18. oktober 1989 nr. 1113, 1. desember 1990 nr. 1167, 9. desember 1992 nr. 1043, 2 jan 1995 nr. 6, 15 jan 1996 nr. 92, 1 aug 1997 nr. 943, 4 jan 2000 nr. 2, 24 nov 2004 nr. 1508, 4 juli 2007 nr. 994.

§ 1.¹

- a) Ved utførsel av visse varer, nærmere angitt teknologi, herunder immaterielle ytelser, tekniske datapakker eller produksjonsrettigheter for varer, eller visse tjenester kreves tillatelse fra Utenriksdepartementet (lisensplikt). Tillatelse gis i form av utførselslisens på fastlagt skjema eller i brevts form, jf. § 4. Lisensplikten gjelder også ved utførsel av slike varer fra tollager.
- b) Utenriksdepartementet utarbeider lister over disse varer og tilhørende teknologi. Departementet avgjør i tvilstilfeller om en vare eller teknologi er lisenspliktig eller ikke. Departementet kan foreta endringer i listene.
- c) Listene omfatter:
 - Liste I: Våpen, ammunisjon, annet militært materiell og tilhørende teknologi.
 - Liste II: Strategiske varer og tilhørende teknologi som ikke er dekket av liste I.
- d) Tjenester knyttet til varer og teknologi på listene I og II, samt tjenester for øvrig som direkte kan tjene til å utvikle et lands militære evne, som ytes i utlandet eller her i landet for bruk i utlandet, krever tillatelse fra Utenriksdepartementet.
- e) Ved utførsel av varer og teknologi på listene I og II samt ved tjenesteytelser i forbindelse med slike varer og teknologi, kan Utenriksdepartementet kreve sluttbrukererklæringer.
- f) Uten hensyn til Utenriksdepartementets lister er det lisensplikt for utførsel av enhver vare, teknologi og tjeneste til militær bruk til områder hvor det er krig eller krig truer eller til land hvor det er borgerkrig.
- g) Uten hensyn til Utenriksdepartementets lister er det lisensplikt for utførsel av enhver vare, teknologi og tjenesteytelse der eksportøren er kjent med eller har grunn til å forstå at varen, teknologien eller tjenesten er eller kan være ment, helt eller delvis, for bruk i forbindelse med utvikling, produksjon, håndtering, drift, vedlikehold, lagring, deteksjon, identifikasjon eller spredning av kjemiske, biologiske eller kjernefysiske våpen eller andre kjernefysiske sprenglegemer. Tilsvarende regler gjelder i forbindelse med utvikling, produksjon, vedlikehold eller lagring av missiler som kan levere slike våpen.
- h) Uten hensyn til Utenriksdepartementets lister er det lisensplikt for utførsel av enhver vare, teknologi eller tjeneste til militær bruk til områder som er underlagt våpenembargo vedtatt av FNs sikkerhetsråd med hjemmel i FN-paktens kapittel VII.
- i) Handel, formidling eller annen bistand ved salg av de militære varer og teknologi som omfattes av liste I fra et fremmed land til et annet, er ikke tillatt uten tillatelse fra Utenriksdepartementet. Tilsvarende gjelder ved formidling av varer oppført på Utenriksdepartementets liste II, samt for tilhørende teknologi og tjenesteytelse der det er kjent eller grunn til å forstå, at varen, teknologien eller tjenesten er eller kan være ment, helt eller delvis, for bruk i forbindelse med utvikling, produksjon, håndtering, drift,

¹ Endret ved forskrifter 2 jan 1995 nr. 6, 4 jan 2000 nr. 2, 24 nov 2004 nr. 1508, 4 juli 2007 nr. 994.

vedlikehold, lagring, deteksjon, identifikasjon eller spredning av kjemiske, biologiske eller kjernefysiske våpen eller andre kjernefysiske sprenglegemer, og i forbindelse med utvikling, produksjon, vedlikehold eller lagring av missiler som kan levere slike våpen.

§ 2.²

At bindende avtaler er inngått eller at betaling er mottatt vil ikke kunne legges til grunn for innvilgelse av tillatelse til utførsel. Ved salg av lisenspliktige varer til utlandet bør det alltid tas forbehold om at søknad om tillatelse til utførsel innvilges.

§ 3.

Unntatt fra lisensplikten i § 1 er:

- a) varer i utenlandsk eie som returneres til utlandet etter å ha vært midlertidig innført til Norge i forbindelse med utstilling eller demonstrasjon. Unntaket gjelder ikke varer på liste I,
- b) redningsutstyr og oljevernutstyr som utføres i forbindelse med hjelpeaksjoner,
- c) skytevåpen, våpendeler og ammunisjon som utføres i henhold til forskrift 25. januar 1963 nr. 9722 om skytevåpen, våpendeler og ammunisjon, sjette del,
- d) varer som utføres til den europeiske romorganisasjonen ESA, eller en representant for denne, og som er strengt nødvendige for organisasjonens offisielle virksomhet.³ Unntaket gjelder bare for leveranser til ESAs medlemsland,⁴
- e) varer som utelukkende er gjenstand for transport over norsk tollområde, når avsender og mottaker befinner seg utenfor norsk tollområde. Unntaket gjelder ikke varer på liste I,
- f) varer, teknologi og tjenester til bruk for den norske befolkning og til norske bedrifter på Svalbard og Jan Mayen,
- g) varer, teknologi og tjenester til bruk på Norges kontinentalsokkel,
- h) varer, teknologi og tjenester til bruk om bord på norskeide skip under norsk flagg og norskeide luftfartøyer, i utenriksfart,
- i) Utførsel fra norsk forsvarsmyndighet, forutsatt at eiendomsretten til varen ikke overføres og varen skal benyttes av norske styrker i utlandet eller mottakeren er forsvarsmyndighet i NATO- eller EU-land. Unntaket gjelder også for varer som norsk forsvarsmyndighet sender ut for

reparasjon, vedlikehold, oppdatering eller lignende, med retur til Norge. I henhold til disse unntaksbestemmelsene skal forsvarsmyndigheten hvert år, innen 15. februar, sende rapport til Utenriksdepartementet om all utførsel som nevnt ovenfor foretatt i løpet av det foregående kalenderår.

- j) militært materiell som beskrevet på liste I og som eies av et NATO-lands eller et EU-lands forsvarsmyndighet, og som returneres til utlandet etter å ha vært midlertidig innført til Norge i forbindelse med øvelse eller trening.

§ 4.⁵

Utenriksdepartementets tillatelse til utførsel av varer som er lisenspliktige i henhold til § 1, gis i form av utførselslisens etter søknad på fastsatt skjema. Søknad og tillatelse kan overføres elektronisk.

Når det gjelder søknader om tillatelser til utførsel av teknologi eller tjenesteytelser som nevnt i § 1, fremmes søknad i brev form. Tillatelse vil likeledes bli gitt i brev form.

Søknad om formidling som nevnt i § 1 bokstav i fremmes i brev form. Tillatelse gis likeledes i brev form.

Eksportøren plikter å legge fram alle opplysninger og den dokumentasjon som Utenriksdepartementet finner nødvendig for behandling av søknaden.

Søknaden skal være undertegnet av eksportøren eller den som har fullmakt til å handle på eksportørens vegne.

§ 5.

Tillatelse til utførsel av varer og teknologi, samt ytelse av tjenester kan ikke overdras til andre uten tillatelse fra Utenriksdepartementet.

§ 6.⁶

Eksportøren skal påse:

- at varer, teknologi eller tjenester som utføres er i samsvar med innvilget tillatelse,
- at varer, teknologi eller tjenester som utføres går til det bestemmelsessted som framgår av tillatelsen,
- at varer, teknologi eller tjenester som utføres ikke fraviker de kvanta eller beskrivelser som framgår av utførseltillatelsen,

² Endret ved forskrift 24 nov 2004 nr. 1508.

³ Se artikkel VI i Vedlegg I til ESA-konvensjonen.

⁴ <http://www.esa.int/>

⁵ Endret ved forskrifter 4 jan 2000 nr. 2, 24 nov 2004 nr. 1508.

⁶ Endret ved forskrift 24 nov 2004 nr. 1508.

- at utførelsen skjer innen den gyldighetsfrist som er satt i utførselstillatelsen,
- at særlige vilkår som er satt i utførselstillatelsen er oppfylt.

§ 7.

Gyldig tillatelse fra Utenriksdepartementet skal foreligge før utførsel av varer som omfattes av lisensplikten. Eksportøren skal påse at utførelsen er i samsvar med den gyldige tillatelsen, jf. § 6. Utenriksdepartementet eller tollmyndigheten kan pålegge at eksportøren skal legge frem dokumentasjon om enhver utførsel eller tillatelse gitt i medhold av denne forskrift for kontroll.

§ 8.⁷

Søknad om forlenging av tillatelsens gyldighet sendes Utenriksdepartementet med redegjørelse for årsaken til at tillatelsen ønskes forlenget. Det samme gjelder søknad om endring av tillatelsen. Søknaden sendes i brevform. Søknad og tillatelse kan også overføres elektronisk.

En tillatelse kan kun endres av Utenriksdepartementet.

§ 9.⁸

Dersom en innvilget tillatelse ikke benyttes eller ikke kan benyttes i overensstemmelse med anførte vilkår, skal tillatelsen umiddelbart returneres til Utenriksdepartementet med en redegjørelse for årsaken til at den ikke kan benyttes.

§ 10.⁹

Eksportøren eller den som har fullmakt til å handle på eksportørens vegne, skal umiddelbart varsle Utenriksdepartementet skriftlig dersom innvilget tillatelse er tapt.

⁷ Endret ved forskrift 24 nov 2004 nr. 1508.

⁸ Endret ved forskrift 24 nov 2004 nr. 1508.

⁹ Endret ved forskrift 24 nov 2004 nr. 1508.

§ 11.¹⁰

Eksportøren skal beholde den benyttede tillatelse i ti år fra den dag tillatelsens gyldighet utløper. Utenriksdepartementet kan pålegge eksportøren å legge frem tillatelsen for kontroll.

§ 12.¹¹

Det kan settes vilkår for innvilgelse av tillatelse. Vilkårene skal være i samsvar med formålet til lov 18. desember 1987 nr. 93 om kontroll med eksport av strategiske varer, tjenester og teknologi m.v.

§ 13.¹²

Tillatelse gitt i medhold av denne forskrift kan tilbakekalles dersom eksportøren vesentlig misbruker tillatelsen eller vesentlig misligholder vilkårene i denne. En tillatelse kan også tilbakekalles dersom det fremkommer nye opplysninger eller endrede fakta eller de politiske forhold i mottakerstaten eller området endres, og dette vesentlig endrer grunnlaget for tillatelsen. For øvrig gjelder de alminnelige regler om omgjøring av enkeltvedtak.

§ 14.¹³

Utenriksdepartementet kan gjøre unntak fra disse forskrifter.

§ 15.¹⁴

Disse forskrifter trer i kraft 15. februar 1989.

¹⁰ Endret ved forskrift 24 nov 2004 nr. 1508.

¹¹ Tilføyd ved forskrift 4 jan 2000 nr. 2. Endret ved forskrift 24 nov 2004 nr. 1508.

¹² Tilføyd ved forskrift 4 jan 2000 nr. 2. Endret ved forskrift 24 nov 2004 nr. 1508.

¹³ Endret ved forskrift 4 jan 2000 nr. 2 (tidligere § 12).

¹⁴ Endret ved forskrift 4 jan 2000 nr. 2 (tidligere § 13).

Vedlegg 3

Retningslinjer av 28. februar 1992 for Utenriksdepartementets behandling av søknader om eksport av våpen, militært materiell, samt teknologi og tjenester for militære formål¹

I. Formål og anvendelsesområde

1. Disse retningslinjene er veiledende for Utenriksdepartementets behandling av søknader om eksport av våpen, militært materiell, samt teknologi og tjenester for militære formål.

Reglene for lisensinnvilgelse gjelder ikke for leveranser av ubetydelig omfang og som ikke er for militær bruk eller for politibruk.

Utgangspunktet for eksportreguleringen er følgende formuleringer i Regjeringens erklæring av 11. mars 1959 og Stortingets vedtak av samme dato:

Regjeringens erklæring:

“Det skal ved avgjørelsen legges vekt på de utenriks- og innenrikspolitiske vurderinger, og hovedsynspunktet bør være at Norge ikke vil tillate salg av våpen og ammunisjon til områder hvor det er krig eller krig truer, eller til land hvor det er borgerkrig.”

Stortingets vedtak:

“Stortinget tar til etterretning den erklæring Statsministeren på vegne av Regjeringen har lagt frem. Stortinget vil sterkt understreke at eksport av våpen og ammunisjon fra Norge bare må skje etter en omhyggelig vurdering av de uten- og innenrikspolitiske forhold i vedkommende område. Denne vurdering må etter Stortingets mening være avgjørende for om eksport skal finne sted.”

I 1997 sluttet et enstemmig Storting seg til en presisering om at ”Utenriksdepartementets vurdering av disse forholdene omfatter en vurdering av en rekke politiske spørsmål, herunder spørsmål knyttet til demokratiske rettigheter og respekt for grunnleggende menneskerettigheter”.

Regjeringen anser Stortingets vedtak som et bindende pålegg, og eksportreguleringen skal sikre at det blir fulgt.

Utenriksdepartementets vurdering av lisenssøknader skjer bl.a. på grunnlag av kriteriene som fremgår i vedlegg A til disse Retningslinjene. Kriteriene gjenspeiler artikkel 2 i EUs felles holdning om våpeneksport (2008/944/CFSP), som Norge har sluttet seg til.

2. For gjennomføringen av reguleringen anvendes lov av 18. desember 1987 nr. 93 om kontroll med eksport av strategiske varer, tjenester og teknologi m.v. (heretter kalt eksportkontrollloven), samt forskrift av 10. januar 1989 nr. 51 til gjennomføring av utførselsreguleringen for strategiske varer, tjenester og teknologi (heretter kalt forskriften).

Retningslinjene er veiledende, og fastsetter hvilke prinsipper det skal legges vekt på ved Utenriksdepartementets behandling av søknader om eksport av forsvarsmateriell med hjemmel i eksportkontrollloven og forskriften.

Retningslinjene skal legges til grunn ved vurderingen av søknader om utførselslisens og tilatelse etter forskriften § 1.

3. Den militærtekniske utvikling siden 1959 har medført at de hensyn som Regjeringens erklæring og Stortingets vedtak tok utgangspunkt i, bare kan ivaretas gjennom en eksportregulering som favner videre enn det som umiddelbart følger av ordlyden til erklæring og vedtak. Retningslinjene skal sikre dette. De gjelder således ikke bare ved behandling av søknader om eksportlisens for våpen og ammunisjon, men også for annet materiell, konstruert eller modifisert for militært formål, (se kap. V), ved delleveranser (se kap. VII), samt for teknologi og tjenesteyting (se henholdsvis kap. VI og VIII).

¹ Endret 20.5.2009

Lisenssøknader om eksport av flerbruksvarer², samt tilknyttet teknologi og tjenester for militær bruk skal behandles på samme måte som for kategori B-materiell.

4. ³. Ved behandlingen av lisenssøknader må man ha for øye at lisensplikten i mange tilfeller går lenger enn den hjemmel man har etter eksportkontroll-lovens § 1 til å nekte utførsel. Før det gis avslag på søknad om lisens, må det således være godtgjort at vilkårene er oppfylt etter loven. Ved behandling av lisenssøknader for eksport av varer med begrenset militær verdi, ved del-leveranser og ved eksport av teknologi og tjenester, er det særlig viktig at det foretas en slik vurdering av hjemmelsgrunnlaget.

II. Landgrupper og varekategorier

1. For å lette behandlingen av lisenssøknader, anvendes følgende landgrupper:

Landgruppe 1 består av de nordiske land og NATOs medlemsland. I tillegg består gruppen av andre land som kan godkjennes av departementet som mottakere av våpen.

Landgruppe 2 består av land som befinner seg i et område hvor det er krig eller krig truer, land hvor det er borgerkrig eller land hvor en omhyggelig vurdering av de uten- og innenrikspolitiske forhold i vedkommende område tilsier at eksport av våpen og militært materiell ikke bør finne sted, eller land som rammes av en boikottbeslutning av FNs Sikkerhetsråd eller andre tiltaksregimer som Norge har sluttet seg til⁴.

Landgruppe 3 består av land utenfor gruppe 1 og 2 som Norge ikke selger våpen og ammunisjon til, men som kan motta annet materiell, konstruert eller modifisert for militært formål.

2. Følgende varekategorier innføres:

Varekategori A:

Våpen, ammunisjon og visse typer militært materiell.

Denne omfatter våpen og ammunisjon av alle slag.

Den omfatter i tillegg annet materiell som vil kunne benyttes med vesentlig virkning til å påvirke de militære styrkeforhold ut over nærområdet, herunder materiell for havovervåking

og elektroniske tiltak mot satellittbårne systemer.

Varekategori B:

Annet materiell, konstruert eller modifisert for militært formål.

Denne omfatter annet materiell, konstruert eller modifisert for militært formål, som er beskrevet i Utenriksdepartementets liste I (Våpen, ammunisjon og annet militært materiell) og som ikke har egenskaper eller bruksområder slik de er definert for varekategori A.

III. Samarbeids- og utviklingsprosjekter

Eksport av varer, tjenester og teknologi til land Norge har samarbeidsavtaler med skal tillates dersom leveransen finner sted under et prosjekt som er godkjent av norske myndigheter med det hovedsiktemål å ivareta samarbeidslandenes egne forsvarsbehov. Dersom det ferdige produkt ikke fremstår som norsk, kan det reeksporteres etter samarbeidslandets eksportkontrollregler.

IV. Flernasjonale produkter

Ved samarbeidsprosjekter som er av en slik art at det ferdige produkt fremstår med flernasjonal identitet, kan produksjonslandets eksportkontrollregler legges til grunn ved eksport til tredjeland. I forbindelse med godkjenningen av samarbeidsprosjektet skal eksportvilkårene for det ferdige produkt til tredjeland avtales mellom de berørte lands myndigheter.

V. Eksport av varer med selvstendig funksjon

1. Eksportsøknaden behandles uavhengig av om utførselen til mottakerlandet skjer direkte eller indirekte.
2. Leveranser av kategori A-produkter kan ikke finne sted til andre sluttbrukere enn statlige myndigheter. Hovedsynspunktet bør være at leveranser av kategori A- og kategori B-produkter ikke kan finne sted til land i gruppe 2.
3.
 - a) For eksport av varer i kategori A vil det normalt kunne tilstås eksportlisens dersom kunden er, eller opptrer på vegne av, forsvarsmyndigheter i land i gruppe 1. Dokumentasjon må godtgjøre dette.

Lisensiering av leveranser under denne kategori til land utenfor gruppe 1 vil kreve regjeringsbehandling, og innvilgelse forutsetter fremlegging av myndighetsbekreftet

² Beskrevet på Utenriksdepartementets liste II

³ Tidligere pkt.4 om COCOM utgått 1. februar 1995.

⁴ Vedtak om embargo eller sanksjoner som er vedtatt av Den europeiske union (EU) eller Organisasjon for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE) og som gjennomføres i norske forskrifter.

sluttbrukererklæring med reeksport-klausul, dvs. erklæring som fastslår at reeksport ikke må finne sted uten norske myndigheters godkjenning.

- b) For eksport av varer i kategori B skal det tilstås lisens for land i gruppe 1 og 3.

Dokumentasjon som godtgjør sluttbruken, skal kreves.

VI. Eksport av teknologi, herunder bl. a. produksjonsrettigheter og datapaker

1. Med teknologi menes her innsikt som er avgjørende for å utvikle, produsere, vedlikeholde eller bruke en vare.
2. Søknad om overføring av produksjonsrettigheter skal behandles med sikte på å sikre at overføringen ikke har som formål å omgå norsk eksportregulering.
3. Ved eksport av teknologi som inngår i samarbeidsavtaler med bedrifter eller myndigheter i andre land, skal tillatelse gis når avtalen er godkjent av norske myndigheter.
4. Ved behandlingen av søknader om eksport som ikke er ledd i myndighetsgodkjent samarbeid, skal det bringes på det rene hvilken kategori det ferdige produkt vil tilhøre.
 - a) Dersom det dreier seg om produksjonsrettigheter for en vare i kategori A, kan tillatelse bare gis for overføring til land i gruppe 1 og etter tilsvarende prinsipper som for øvrig gjelder for eksport av varer under denne kategorien.

Som vilkår for tillatelsen skal den norske selger av produksjonsrettighetene dessuten pålegges å innarbeide i kontraktsbetingelsene forbehold om at eventuell sublisensiering av produksjonsrettigheter vil bli forelagt norske myndigheter for godkjenning. Utenriksdepartementet skal behandle søknad om sublisensiering på samme måte som overføring av produksjonsrettighetene direkte fra Norge.

- b) For overføring av produksjonsrettigheter til varer i kategori B skal tillatelse i alminnelighet gis for land i gruppe 1 og 3. Utenriksdepartementets krav til dokumentasjon og kontraktbetingelser må i disse tilfeller bero på en konkret vurdering hvor bl. a. produktets egenskaper, produksjonslandets egen eksportpolitikk og skadevirkningene ved eventuell eksport til uønskede mottakere, tas i betraktning.

5. Ved andre typer teknologioverføringer kan det ikke oppstilles detaljerte retningslinjer. Vurderingen av eksportsøknaden vil måtte avhenge av i hvilken grad teknologi-overføringen knytter seg til et produkts militære funksjon. Jo mer dette er tilfelle, dess mer skal vurderingen av en søknad basere seg på retningslinjene for eksport av ferdigproduktet i tilsvarende varekategori.

VII. Delleveranser

1. Med delleveranser menes leveranser av varer som ikke har noen selvstendig funksjon.
2. Ved delleveranser under samarbeidsavtaler med bedrifter eller myndigheter i andre land, skal utførelselisens gis når avtalen er godkjent av norske myndigheter. Det er da en forutsetning at de norske deler eller komponenter samordnes med deler fra andre leveringskilder, og at det ferdige produkt ikke fremstår som norsk. Det kan i disse tilfellene avstås fra dokumentasjon for sluttbruk av det ferdige produkt.
3. For delleveranser til prosjekter som ikke er myndighetsgodkjente, og der leveransen er basert på markedstilgjengelig teknologi og på grunnlag av kundens produktbeskrivelse, skal lisens i alminnelighet innvilges til de land som ikke tilhører gruppe 2, dersom det ferdige produkt ikke fremstår som norsk. Dokumentasjon for sluttbruk av det ferdige produkt skal ikke kreves.
4. Søknad om eksportlisens for delleveranser av annen type enn nevnt i pkt. 2 og 3 skal behandles på samme måte som ved eksport av sluttproduktet. Bestemmelsen i Kap. I, punkt 1 skal imidlertid kunne begrunne fravik av denne regel.

VIII. Tjenesteytelser

1. Tjenesteytelser kan være knyttet til utvikling, produksjon, vedlikehold og bruk av et produkt, men behøver ikke være knyttet til noe produkt for å måtte ha tillatelse etter forskriftenes § 1, pkt. d og f. Militær planlegging vil også være omfattet.
2. For tjenesteytelser som er tilknyttet militært materiell under kategori A og B, og som utgjør en vesentlig forutsetning for materiellets utvikling, produksjon, vedlikehold eller bruk, skal det gjelde tilsvarende vilkår for innvilging av tillatelse for tjenesteytelser som ved eksportlisens for selve produktet. Dersom tjenesten har

en løsere tilknytning til produktet, kan en mindre streng praksis overveies.

3. For tjenester som ikke er konkret knyttet til en vare, men som vedrører militær planlegging, skal tillatelse normalt innvilges til land i gruppe 1 og ikke innvilges til land i gruppe 2. Innvilgelse til andre mottakerland må vurderes konkret med utgangspunkt i tjenesteytelsens antatte militære og mulige politiske virkning, og godkjennes av departementet.

IX. Prosedyreregler

1. Søknader som behandles etter disse retningslinjer, bør være ferdigbehandlet av Utenriksdepartementet senest innen 12 uker for kategori A-produkter og senest innen 6 uker for øvrige søknader.
2. Ved vurdering av tekniske sider og bruksområde for produkt, teknologi, data-pakke eller tjeneste konsulteres om nødvendig Forsvarsdepartementet ved Forsvarets forskningsinstitutt.
3. Dersom søknaden om eksport berører viktige forsvarsspørsmål eller materiell-samarbeid med andre land, skal uttalelse innhentes fra Forsvarsdepartementet.
4. Dersom søknaden om eksport berører viktige norske næringsinteresser, skal uttalelse innhentes fra Næringsdepartementet.

Vedlegg A⁵

Kriterium 1

Respekt for medlemsstatenes internasjonale forpliktelser, særlig sanksjoner som er vedtatt av FNs sikkerhetsråd eller av Den europeiske union, avtaler om ikke-spredning og andre emner samt andre internasjonale forpliktelser

Eksportlisens skal ikke utstedes dersom dette er uforenlig med blant annet:

- a) medlemsstatenes internasjonale forpliktelser og deres plikt til å overholde våpenblokade innført av De forente nasjoner (FN), Den europeiske union (EU) og Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE),
- b) medlemsstatenes forpliktelser etter avtalen om ikke-spredning av kjernefysiske våpen, konvensjonen om biologiske våpen og toksinvåpen og konvensjonen om kjemiske våpen,
- c) medlemsstatenes forpliktelse til å avstå fra å eksportere enhver form for anti-personellminer.

- d) medlemsstatenes forpliktelser innenfor rammen av Australia-gruppen, kontrollregimet for rakettvåpenteknologi, Zangger-komiteen, gruppen av leverandører av kjernefysisk materiale, Wassenaar-samarbeidet og Haag-atferdskodeksen mot spredning av ballistiske raketter (HCOC).

Kriterium 2

Respekt for menneskerettighetene og internasjonal humanitærrett i den endelige bestemmelsesstaten

Medlemsstatene skal vurdere mottakerstatens holdninger til relevante prinsipper som er nedfelt i internasjonale menneskerettsinstrumenter, og skal deretter:

- a) avstå fra å utstede eksportlisens når det åpenbart er fare for at den militære teknologien eller det militære utstyret som skal eksporteres, kan bli brukt til intern undertrykking,
- b) i hvert enkelt tilfelle utøve særlig forsiktighet og ta hensyn til hvilken type militær teknologi eller militært utstyr det gjelder, når de utsteder lisens til land der kompetente organer i FN, Europarådet eller EU har konstatert alvorlige brudd på menneskerettighetene.

Teknologi eller utstyr som kan brukes til intern undertrykking, skal i denne forbindelse omfatte blant annet slik teknologi eller slikt utstyr, eller tilsvarende teknologi eller utstyr, som det er godtgjort at den påtenkte sluttbrukeren har anvendt til intern undertrykking, eller teknologi eller utstyr som det er grunn til å tro vil bli anvendt til andre formål eller viderelevert til en annen sluttbruker enn angitt, og bli brukt til intern undertrykking. I tråd med artikkel 1 i denne felles holdning skal det vurderes nøye hvilken type teknologi eller utstyr det dreier seg om, særlig om teknologien eller utstyret er ment for nasjonale sikkerhetsformål. Intern undertrykking omfatter blant annet tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff, summariske eller vilkårlige henrettelser, forsvinninger, vilkårlig frihetsberøvelse og andre alvorlige brudd på menneskerettighetene og de grunnleggende friheter, som angitt i relevante internasjonale menneskerettsinstrumenter, herunder Verdenserklæringen om menneskerettighetene og den internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter.

Medlemsstatene skal vurdere mottakerstatens holdninger til relevante prinsipper som er

⁵ Tatt ved endring av retningslinjene 20.mai 2009

nedfelt i internasjonale humanitærrettsinstrumenter, og skal deretter:

- c) avstå fra å utstede eksportlisens når det åpenbart er fare for at den militære teknologien eller det militære utstyret som skal eksporteres, kan bli brukt til å begå alvorlige brudd på internasjonal humanitærrett.

Kriterium 3

Den innenrikspolitiske situasjonen i den endelige bestemmelsesstaten som følge av eksisterende motsetninger eller væpnede konflikter

Medlemsstatene skal avstå fra å utstede eksportlisens som vil kunne fremprovosere eller forlenge væpnede konflikter eller forverre eksisterende motsetninger eller konflikter i den endelige bestemmelsesstaten.

Kriterium 4

Bevaring av regional fred, sikkerhet og stabilitet

Medlemsstatene skal avstå fra å utstede eksportlisens når det åpenbart er fare for at den påtenkte mottakeren vil bruke den militære teknologien eller det militære utstyret som skal eksporteres, til å angripe en annen stat eller til å tvinge gjennom territorialkrav med makt.

Ved vurderingen av denne risikoen skal medlemsstatene ta hensyn til blant annet følgende:

- a) om det pågår, eller om det er sannsynlig at det kan oppstå, en væpnet konflikt mellom mottakerstaten og et annet land,
- b) om det foreligger territorialkrav mot et naboland som mottakerstaten tidligere har forsøkt eller truet med å tvinge gjennom med makt,
- c) om det er sannsynlig at den militære teknologien eller det militære utstyret vil bli brukt til andre formål enn legitime nasjonale sikkerhets- og forsvarsoppgaver i mottakerstaten,
- d) at det er nødvendig å unngå å påvirke den regionale stabiliteten negativt i vesentlig grad.

Kriterium 5

Den nasjonale sikkerheten i medlemsstatene og i territorier der de eksterne forbindelser er en medlemsstats ansvar, samt den nasjonale sikkerheten i vennligsinnede og allierte land

Medlemsstatene skal ta hensyn til:

- a) hvilken virkning den militære teknologien eller det militære utstyret som skal eksporteres, kan ha på deres egne, på andre medlemsstaters og på vennligsinnede og allierte lands forsvars- og

sikkerhetsinteresser, samtidig som de erkjenner at dette forhold ikke må berøre hensynet til kriteriet om respekt for menneskerettighetene eller kriteriet om regional fred, sikkerhet og stabilitet,

- b) risikoen for at den militære teknologien eller det militære utstyret som skal eksporteres, kan bli brukt mot deres egne eller andre medlemsstaters styrker og mot styrkene til vennligsinnede og allierte land.

Kriterium 6

Kjøperlandets atferd overfor verdenssamfunnet, særlig med hensyn til landets holdning til terrorisme, hvilke allianser det har inngått, og respekten for folkeretten

Medlemsstatene skal ta hensyn til blant annet kjøperlandets historikk når det gjelder:

- a) støtte eller oppfordring til terrorisme og internasjonal organisert kriminalitet.
- b) overholdelse av internasjonale forpliktelser, særlig om å avstå fra maktbruk, og av internasjonal humanitærrett.
- c) forpliktelse om ikke-spredning og andre former for rustningskontroll og nedrustning, særlig med hensyn til undertegning, ratifisering og gjennomføring av relevante konvensjoner om rustningskontroll og nedrustning nevnt i kriterium 1 bokstav b).

Kriterium 7

Risiko for at den militære teknologien eller det militære utstyret skal bli ulovlig omsatt i kjøperlandet eller reeksportert på ugunstige vilkår

Ved vurderingen av hvilken virkning den militære teknologien eller det militære utstyret som skal eksporteres, kan ha på mottakerstaten, og av risikoen for at teknologien eller utstyret kan bli viderelevert til en uønsket sluttbruker eller bli anvendt til et uønsket formål, skal det tas hensyn til følgende:

- a) mottakerstatens legitime forsvars- og sikkerhetsinteresser, også i tilknytning til eventuell deltakelse i FNs og andre fredsbevarende operasjoner,
- b) mottakerstatens tekniske evne til å bruke teknologien eller utstyret,
- c) mottakerstatens evne til å gjennomføre effektiv eksportkontroll,
- d) risikoen for at teknologien eller utstyret vil bli reeksportert til uønskede bestemmelsessteder, og mottakerstatens historikk med hensyn til å overholde bestemmelser om reeksport eller

innhente samtykke før reeksport som den eksporterende medlemsstaten finner det nødvendig å pålegge,

- e) risikoen for at teknologien eller skal bli videre- sendt til terrororganisasjoner eller frittstående terrorister,
- f) risikoen for teknologiervervelse gjennom ulov- lig kopiering av produkter (reverse enginee- ring) eller utilsiktet teknologioverføring.

Kriterium 8

Forenlighet mellom eksporten av militær teknologi eller militært utstyr og mottakerlandets økonomiske og tekniske evne, samtidig som det tas hensyn til at det er ønskelig at stater kan dekke sine legitime

sikkerhets- og forsvarsbehov med minst mulig innsats av menneskelige og økonomiske ressurser til våpen

Medlemsstatene skal på bakgrunn av opplysninger fra relevante kilder, som rapporter fra FNs utviklingsprogram (UNDP), Verdensbanken, Det internasjonale valutafond (IMF) og Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling (OECD), vurdere om den planlagte eksporten i betydelig grad vil hindre en bærekraftig utvikling i mottakerstaten. De skal i denne forbindelse vur- dere den forholdsmessige størrelsen på mottaker- statens militære og sosiale utgifter, idet de tar hen- syn også til eventuell bilateral bistand eller bistand fra EU.

Vedlegg 4**Liste i: våpen, ammunisjon, annet militært materiell og tilhørende teknologi**

1. Håndvåpen m.v. for militært eller annet formål:
Revolvere, pistoler, geværer, maskingeværer, maskinpistoler, harpuncanoner og harpungeværer; andre ildvåpen eller lignende apparater som avfyrer en eksplosiv ladning; bajonetter.
Merknad: Pkt. 1 omfatter ikke glattborede haglgeværer, konstruert for jaktbruk, og antikke håndvåpen fra før 1890.
2. Artilleri m.v.
 - a) Artillerienheter, inklusive kanoner og mortere, samt granatkastere og panservernvåpen innbefattet pansergevær, granatgevær og panserskudd.
 - b) Flammekastere.
3. Missilsystemer, bomber, raketter, torpedoer, land- og sjøminer, håndgranater.
4. Ildledningsutstyr, søkerutstyr, utstyr for håndtering, mottiltak m. v.:
 - a) Utstyr spesielt konstruert eller modifisert for ildledning, håndtering, kontroll, armering, utskyting, styring, deteksjon, lokalisering, fjerning, sveiping, jamming, destruksjon eller desarmering av materiell nevnt i punktene 2 og 3.
 - b) Sonarer og sonarutstyr, herunder sonarbøyer, spesielt konstruert eller modifisert for militært formål.
5. ABC-våpen m.v. :
 - a) Radioaktive, biologiske og kjemiske våpen.
 - b) Utstyr spesielt konstruert eller modifisert for utplassering, utskyting, spredning eller nøytralisering av våpen nevnt under punkt 5a.
 - c) Utstyr, kjemikalier og substanser utviklet for deteksjon av våpen nevnt under punkt 5a.
 - d) Utstyr, kjemikalier og substanser utviklet for rensing av objekter som har vært utsatt for kjemiske stridsmidler.
 - e) Tåregasser og andre substanser som forårsaker irritasjon eller redusert fysisk yteevne, av midlertidig karakter.
6. Ammunisjon, sprengstoff m.v.:
 - a) Ammunisjon til produkter nevnt i punktene 1 og 2.
 - b) Magasiner og utstyr for innføring av ammunisjon.
 - c) Sprengstoff, krutt og tennmidler spesielt konstruert eller modifisert for materiell i punktene 3, 5 og 6a.
 - d) Sprengladninger spesielt konstruert eller modifisert for militært formål samt avfyringsmidler, herunder tennhetter, til slikt materiell.
 - e) Drivladninger for missiler, raketter og torpedoer.
 - f) Pyrotekniske artikler og røykutstyr spesielt konstruert eller modifisert for militært formål.
7. Elektronisk utstyr m.v., ikke nevnt under pkt. 4:
 - a) Sambandsutstyr spesielt konstruert eller modifisert for militært formål.
 - b) Elektronisk krigføringsutstyr, herunder antiradarsystemer og radarvarslere.
 - c) Navigasjonsutstyr, avstandsmålere, posisjons- og retninggivere, spesielt konstruert eller modifisert for militært formål.
 - d) Laser-, partikkelstråle- eller mikrobølgevåpen.
 - e) Annet elektronisk utstyr, spesielt konstruert eller modifisert for militært formål.
8. Fartøyer m.v., undervannsutstyr:
 - a) Fartøyer, herunder undervannsfartøyer, spesielt konstruert eller modifisert for militært formål.
 - b) Ubåt- og torpedonett.
 - c) Pontongbroer.
 - d) Dykkerutstyr spesielt konstruert eller modifisert for militært formål.

9. Luftfartøyer, m.v.:
 - a) Luftfartøyer og romfartøyer spesielt konstruert eller modifisert for militært formål.
 - b) Fallskjermer for stridende personell eller for slipp av last
10. Beltebiler, amfibiebiler og andre kjøretøyer spesielt konstruert eller modifisert for militært formål, stridsvogner, militære bergningsvogner.

Merknad: Pkt. 10 omfatter ikke ubevæpnede og ikke-pansrede kjøretøyer fra før 1950, konstruert for kjøring på vei.
11. Beskyttelses- og redningsutstyr m.v., spesielt konstruert eller modifisert for militært formål:

G-drakter, trykkdrakter, isolasjonsdrakter, beskyttelsesklær, skuddsikre vester, beskyttelsesutstyr for minerydding, hjelmer, surstoffutrustninger, pusteutstyr, fallskjermer, katapulter og andre utskytningsanordninger.
12. Hangarer, tilfluktsrom og andre bygninger, samt containere, provisoriske bygg og telt, spesielt konstruert eller modifisert for militært formål
13. Kamouflasjemateriell.
14. Fotomateriell:
 - a) Kameraer spesielt konstruert eller modifisert for militært formål.
 - b) Utstyr for tydning av flyfotografier, spesielt utviklet eller modifisert for militært formål.
15. Intendanturmateriell, herunder bekledning, drivstoffer, kvarter- og kontormateriell samt utstyr for forpleining, spesielt utviklet eller modifisert for militært formål.
16. Materiell, herunder simulatorer, spesielt konstruert eller modifisert for opplæring i bruk eller vedlikehold av produkter under 1-15 ovenfor.
17. Komponenter, deler, delsystemer og tilleggsutstyr spesielt konstruert eller modifisert for produkter under 1-16 ovenfor, som følger:
 1. For produkter under pkt. 1 ovenfor.
 2. For produkter under pkt. 2 ovenfor.
 3. For produkter under pkt. 3 ovenfor.
 4. For produkter under pkt. 4 ovenfor.
 5. For produkter under pkt. 5 ovenfor.
 6. For produkter under pkt. 6 ovenfor.
 7. For produkter under pkt. 7 ovenfor.
 8. For produkter under pkt. 8 ovenfor.
 9. For produkter under pkt. 9 ovenfor.
 10. For produkter under pkt. 10 ovenfor.
 11. For produkter under pkt. 11 ovenfor.
 12. For produkter under pkt. 12 ovenfor.
 13. For produkter under pkt. 13 ovenfor.
 14. For produkter under pkt. 14 ovenfor.
 15. For produkter under pkt. 15 ovenfor.
 16. For produkter under pkt. 16 ovenfor.
18. Programvare:
 - a) Programvare spesielt utviklet eller modifisert for å inngå i produkter under 1-17 ovenfor.
 - b) Programvare spesielt utviklet eller modifisert for konstruksjon, produksjon, vedlikehold eller drift av produkter under 1-17 ovenfor.
 - c) Programvare, ikke dekket av 18.a. eller 18.b. ovenfor, spesielt utviklet eller modifisert for å realisere funksjoner av militær karakter.
19. Materialer, maskiner, verktøy m .v.:
 - a) Materialer, kjemikalier og andre substanser spesielt utviklet eller modifisert for militært formål.
 - b) Maskiner, verktøy og utrustning spesielt konstruert eller modifisert for utvikling, konstruksjon, produksjon, vedlikehold eller kontroll av produkter under 1-18 ovenfor.
20. Teknologi spesielt knyttet til produkter under 1-19 ovenfor.

NB! Liste I omfatter ikke modeller ("dummies") uten militær funksjon, beregnet for utstilling, etc.

Vedlegg 5

Oversikt over medlemskap i de multilaterale eksportkontrollregimene 2008

Tabell 6.1

Land	Zangger-komite- en (ZAC)	Nuclear Suppliers Group (NSG)	Australia-grup- pen (AG)	Regimet for ek- sport-kontroll av missil-teknologi (MTCR)	Wassenaar-samar- beidet (WA)
Argentina	x	x	x	x	x
Australia	x	x	x	x	x
Belgia	x	x	x	x	x
Brasil	-	x	-	x	-
Bulgaria	x	x	x	x	x
Canada	x	x	x	x	x
Danmark	x	x	x	x	x
Estonia	-	X	X	-	x
Finland	x	x	x	x	x
Frankrike	x	x	x	x	x
Hellas	x	x	x	x	x
Hviteruss- land	-	x	-	-	-
Irland	x	x	x	x	x
Island	-	-	x	x	-
Italia	x	x	x	x	x
Japan	x	x	x	x	x
Kasakhstan	x	x	-	-	-
Kina	x	x	-	-	-
Kroatia	x	x	x	-	x
Kypros	-	x	x	-	-
Latvia	-	x	x	-	x
Litauen	-	x	x	-	x
Luxembourg	x	x	x	x	x
Malta	-	x	x	-	x
Nederland	x	x	x	x	x
New Zealand	-	x	x	x	x
Norge	x	x	x	x	x
Polen	x	x	x	x	x
Portugal	x	x	x	x	x
Romania	x	x	x	-	x
Russland	x	x	-	x	x

Tabell 6.1

Land	Zangger-komite- en (ZAC)	Nuclear Suppliers Group (NSG)	Australia-grup- pen (AG)	Regimet for ek- sport-kontroll av missil-teknologi (MTCR)	Wassenaar-samar- beidet (WA)
Slovakia	x	x	x	-	x
Slovenia	x	x	x	-	x
Spania	x	x	x	x	x
Storbritannia	x	x	x	x	x
Sveits	x	x	x	x	x
Sverige	x	x	x	x	x
Sør-Afrika	x	x	-	x	x
Sør-Korea	x	x	x	x	x
Tsjekkia	x	x	x	x	x
Tyrkia	x	x	x	x	x
Tyskland	x	x	x	x	x
Ukraina	x	x	x	x	x
Ungarn	x	x	x	x	x
USA	x	x	x	x	x
Østerrike	x	x	x	x	x
TOTALT	37	45	40	34	41

EU-kommisjonen deltar i Australia-gruppen, samt som observatør i Nuclear Suppliers Group (NSG) og Zangger-komiteen (ZAC).

Offentlige institusjoner kan bestille flere eksemplarer fra:
Departementenes servicesenter
Post og distribusjon
E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no
Faks: 22 24 27 86

Opplysninger om abonnement, løssalg og pris får man hos:
Akademika AS
Avdeling for offentlige publikasjoner
Postboks 84 Blindern, 0314 Oslo
E-post: offpubl@akademika.no
Telefon: 22 18 81 00
Faks: 22 18 81 01
Grønt nummer: 800 80 960

Publikasjonen er også tilgjengelig på
www.regjeringen.no

Trykk: 07 Gruppen AS – 05/2009

